

Grønt Miljø

1 / JANUAR 2015

FORHAVER. En grøn kultuarv bliver grå, men måske kan den bevares i en ny form. 4
STÅLKANTER. De er hypermoderne i udemiljøet, men kræver også teknisk indsigt. 10
ARBEJDSMILJØ. Svært at lægge rullegræs og læsse sække når reglerne skal holdes. 20
OVERDRAGELSE. Der er udfordringer når private overtager kommunale medarbejdere. 24
LYSFORURENING. Belysning svækker oplevelsen af stjernehimlen og nattens natur. 32

Danske planter til danske anlæg

Egenproduktion på 110 hektar jord på Fyn – dyrket efter moderne, miljørigtige principper.

Vil du se flere træer? Scan koden og få en "køretur" i planteskolen.

KORTEGAARD

Telefon 65 97 26 56
pkp@kortegaard.dk
www.kortegaard.dk

KVALITETS PLANTER TIL ANLÆGSSEKTOREN

- Indhent tilbud på dit projekt

HOLDENS
PLANTESKOLE A/S

Kongeåvej 12 - 6600 Vejen
Tlf. 75 3640 99 - Fax 75 3648 99
mail@holden.dk - www.holden.dk

- også i bigbags

Muld
Spagnum
Barkflis
Træflis
Topdressing
Grus
Granitskærver

Levering med lastbil
eller afhent selv
Container udlejning

www.l-n-g.dk

Lyng
Naturgodning

Slangerupvej 16
3540 Lyng
48 18 73 50

MALMOS
ANLÆGSGARTNERE

Marielyst, Gladsaxe 2014
Lokal Afledning af Regnvand
på 180.000 m²

JOHANSENS PLANTESKOLE
RÅDGIVNING - KVALITET & PRÆCISION

Total leverandør
til den grønne sektor

Vores katalog
fås også som
iPad-løsning

Scan med din iPad

JOHANSENS PLANTESKOLE

Damhusvej 103 - Brøndsted - 7080 Borkop
Tlf +45 75 86 62 22 - Fax +45 75 86 93 08
salg@johansens-planteskole.dk - www.johansens-planteskole.dk

RUL DIN GRÆSPLÆNE UD ÅRET RUNDT

SMÅ RULLER:

61 x 164 x 1,5 cm
= 1m² pr. rulle

STORE RULLER:

Bredde 50-81 cm.
Længde op til 35 meter.

Priser pr. m² excl. moms & transport:

1-24 m²	kr. 30,-
25-99 m²	kr. 25,-
100-299 m²	kr. 18,-
300-999 m²	kr. 15,-
1000-2999 m²	kr. 13,-
Over 3000 m²	kr. 12,-
Græstage, 1-39 m²	kr. 40,-
Græstage, over 40 m²	kr. 30,-

Leopold's Rullegræs

4100 Ringsted Tlf. 56 87 00 95

www.leopolds-rullegraes.dk info@leopolds-rullegraes.dk

KOMMENTAR

SYNDEBUKKEN

At natur og grønne områder er under pres fra økonomiske interesser og især byggeri, bliver vi jævnligt mindet om. Et nyere eksempel er Botanisk Have i Århus hvor Den Gamle By fik lov til at tage en bid til for at udvide med sit 1974-kvarter. Når der er grund til at trække det frem, er det på grund af den fredningssag der bagefter er rejst for haven og især reaktionen fra direktør Thomas Bloch Ravn fra Den Gamle By. Han mener at det bare var en „gammel nedslidt legeplads vi overtog,” at fredninger ikke hører hjemme i byområder, og at det er „udtryk for mistillid til det politisk valgte system” at rejse en fredningssag fordi det ikke er byrådet der afgør sagen.

Det er typisk at projektmagere mener at det kun er parkens 'sure hjørne' de tager, og at tabet er totalt ubetydeligt i forhold til deres eget projekt. Og typisk at de mener at hindringer mod deres projekt kommer udefra, går imod lokale interesser og tilsidesætter det lokale demokrati. Men hvem siger at hjørnet er surt? Og hvis det er, kan det vel let ændres? Og er en fredning et udemokratisk overgreb mod lokale interesser når sagen er rejst af naturfredningsforeningens lokale afdeling og behandles af det lokale fredningsnævn efter en demokratisk vedtaget proces?

Et andet eksempel er Miljøministeriets forslag om at tillade enkelte projekter med kystbyggeri for at styrke det lokale erhvervsliv i udkantkommunerne. Det er en imødekomme af presset fra de nye store og selvbevidste kommuner der vil bestemme mere selv og navnlig vil have friere mulighed for at placere bolig- og erhvervsbyggeri. Det er også i dette lys man skal se debatten om den kommende revision af planloven og hvilken vej loven kan gå.

I begge eksempler argumenteres for at kommunalbestyrelserne skal have mere magt og friere mulighed for at slå for deres økonomiske udvikling. Nogle vil nok mene at det i sig selv kan skabe mere vækst. Andre vil mene at det bare er kortsigtet og dårlig planlægning fordi man risikerer at skade parker og strande i en konkurrence der ikke øger den samlede vækst, men tværtimod kan udhule de potentialer der f.eks. ligger i kystturismen. Det ligger Grønt Miljø fjernet at tage stilling i en sag med sådanne politiske overtoner, men med sit navn kan ingen vel fortænke Grønt Miljø i at være bekymret for at fredninger og planlov gøres til synde- buk for kommunernes problemer. **SØREN HOLGERSEN**

FORSIDEN. I et varmt 2014 og en hidtil meget mild vinter var juledag en undtagelse. Sneen er faldet, men stien er blød og pladret, så forgængerne må helt ud i kanten.

Grønt Miljø

www.grontmiljo.dk

www.facebook.com/grontmiljo

Redaktion: Søren Holgersen, ansv. (sh). SH@dag.dk. Tlf. 2065 1507. Lars Lindegaard Thorsen (lt). LT@dag.dk. Tlf. 6116 9394.

Abonnement: Inge Andersen, ia@teknovation.dk. Tlf. 4613 9000.

Annoncer: Steen Lykke Madsen, Teknovation ApS. SL@b2b-press.dk. Tlf. 3035 7797. Tlf. 4613 9000.

Udgiver: Danske Anlægsgartnere / ProVerte A/S.

Tryk: Jørn Thomsen Elbo A/S. Trykplag: 5.000.

Oplag: 1.7.13-30.6.14: 4.106 ifølge Specialmediernes Oplagskontrol. Cirka 860 er sendt direkte fra udgiver og indgår ikke i det kontrollerede tal. Medlem af Danske Specialmedier. 33. årgang. ISSN 0108-4755.

Grønt Miljø er et fagligt magasin om planlægning, anlæg og drift af have, park og landskab. Målgruppen er fagfolk i privat eller offentlig virksomhed samt fagets kunder, leverandører og uddannelsessøgende. Grønt Miljø udkommer med 10 årlige numre. Et årsabonnement koster 425 kr. inklusiv moms. Kollektive abonnementer kan aftales.

DÆKBARK FRA KOLD TRANSPORT- & HANDELSFIRMA

• SORTERET BARK:

DÆKBARK 40 (20-80 mm) Fyr
DÆKBARK 20 (10-30 mm) Fyr/Gran

• FALDUNDERLAG:

DS-godkendt faldsand
LEGEARK (20-60 mm) Gran

• USORTERET BARK:

REKET DÆKBARK Gran (0-120 mm)
BARKSMULD (0-10 mm) til jordforbedring

• FLIS OG SPHAGNUM:

TREFLIS (20-50 mm)
RIDEBANEFLIS
SPHAGNUM grov/fin

DÆKBARK FRA KOLD
DANMARKS STØRSTE BARKLEVERANDØR

HOVEDKONTOR:

Vognmand Kold A/S
Stærkindevej 37,
Vindinge
4000 Roskilde

Tlf. 4635 0531
fax 4635 2199
E-mail: Salg@kold-bark.dk
www.kold-bark.dk

Konsulent:
Jens Olesen
4014 9840

Jylland:
Tlf. 9839 2722

LAGER PÅ SJÆLLAND
LAGER PÅ FYN
LAGER I JYLLAND

SPECIALPRISVED
STØRRE LEVERANCER

Skærvehaven afløser gartnerhaven

FORHAVER. Kvarteret er ikke det samme uden, men den grønne kulturarv er ved at blive grå. Ministeriel rapport maner til forståelse for dens betydning, bevarelse og udvikling

Forhaven er en væsentlig del af det danske by- og bolig-miljø. Den over 100-årige tradition er ikke kun knyttet til parcelhuse, men også til rækkehuse og etagebyggeri. De ville ikke være det samme uden grønne forhaver der også gør vejen grønnere, giver social kvalitet og får ejendommene til at stige i værdi.

Når den er bedst er forhaven grøn, frodig, velpasset og i harmoni med hus og omgivelser. Men mange forhaver er mindre haveprægede. Ejerne

vil hellere bruge pladsen til parkering og har heller ikke tid eller lyst til at passe have.

Det der bliver tilbage er tit præget af nye havemoder med skærver, belægning og sparsom beplantning. Det er et billede der kun brydes af enkelte haveinteresserede ejere. Stilblandingen er blevet stor. I alle tilfælde er den klassiske grønne forhave trængt. Og dermed også en del af den grønne kulturarv.

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter har derfor udgi-

vet publikationen 'Forhaven - et byrum under forandring' der er skrevet af Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS og og Kuben Management A/S. Målet er at få kommuner, konsulenter, grundejerforeninger, boligselskaber, husejere mv. til at forstå forhavens betydning og til at arbejde for at bevare og udvikle den. Skærvehaven er blevet et problem selv om det ikke skrives direkte.

Rapporten er ikke en reklamebrochure for havearkitekter og anlægsgartnere. Men der

lægges ikke skjul på at det hurtigt kan komme til at halte med kvaliteten når folk selv planlægger forhaven og anlægger den. Ejerne opfordres forsigtigt til at overveje at indtage fagfolket.

Forhavernes betydning er bl.a. at de er med til at give byens veje og kvarterer et samlet arkitektonisk og grønt udtryk. Når forhaverne bliver til parkering og grå stenbæde, afsløres et ofte uensartet, småtrist byggeri. Og forhavernes sociale liv forsvinder.

Når folk bedømmer et kvarter, er de normalt ikke opmærksom på at træer, forhaver og andre grønne elementer giver området en samlet høj værdi. Det opdager de hvis forhaven nedlægges, læser man i rapporten. Det skaber derfor ofte debat når forhaver sløjfes for f.eks. at skabe flere parkeringspladser.

Den historiske typer

Oftest ligger huset forrest på grunden med en smal forhave og en dyb baghave. Forhaven er i reglen et privat rum, men den opleves som halv-offentlig da den ses i samspil med garden og er med til at forme garden og give den identitet.

Oprindeligt var forhaverne åbne, grønne præsentationsanlæg. Senere blev de lukket af hække der skjulte et mere moderne haveudtryk, ofte med mere eksotiske planter og betonsten. I dag er forhaverne tit igen åbne, men uden fortidens grønne planter eller med et enklere plantevalg. Pladsen optages af parkering, carporte, affaldsplads, cykler og andre praktiske ting.

En undtagelse fra den generelle tendens er de såkaldte byggeforeningshuse, 2-3 etagers rækkehuse anlagt efter en samlet plan. De og deres forhaver er ret stabile i deres historiske udtryk, bl.a. fordi lokalplaner og vedtægter er ret detaljerede.

Havebyerne med villaer og rækkehuse kom til fra starten

Moderne forhave med meget belægning, grå skærver og næsten intet grønt.

En traditionel forhave som den var tænkt til huset. Fotos: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS.

Kvarteret Lyset i Valby i København er opført i 1913-14 og kendt for sine frodige forhaver og hvide stakitter. En lokalplan fastholder beplantningen i forhaven. Samtidig er der mellem beboerne opstået en selvjustits der er med til at sikre vedligeholdelsen. Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS.

af 1900-tallet inspireret af den engelske 'Garden City' og er bl.a. kendetegnet af præsentable åbne forhaver. Boligformen kom til at smitte af på snart sagt alt byggeri, bl.a. de velkendte muremstervillaer. Funktionalismens huse og haver fra 30'erne var dog enkle, og forhaven blev reduceret til plæner, buske og træer.

I etagebyggeriet mistede forhaven snart sin betydning til fordel for større, fælles friarealer, men mange forhaver forsvandt også på grund af vejudvidelser, navnlig langs

60'erne og 70'ernes indfaldsveje til byerne. Ved andre etagehuse var der lagt areal ud til forhaver som bare blev sparet væk - og hvor arealet siden har været et bredt fortov.

Rækkehusene udviklede sig i 60'erne og 70'erne til et tæt-lavt byggeri hvor forhaven fra starten var tilpasset et praktisk moderne liv. Ofte er der ikke plads tilbage til grønt, og større træer er bandlyst.

Dominerende fra 60'erne og frem var dog det moderne parcelhuskvarter hvor hække fra starten af lukkede forha-

ven, men blev prioriteret lavt i forhold til baghaven. Forhaverne er i dag ofte blevet delvist åbne igen for at give plads til parkering mv.

Bevare og etablere

Når man skal bevare, udvikle eller nyskabe forhaver, kan man begynde med at se tilbage på hvordan forhaverne var før i tiden. Men man behøver ikke at kopiere det klassiske udtryk, understreges det i rapporten. Det kan heller ikke altid lade sig gøre, for ofte skal nye forhaver have funktioner som de gamle forhaver ikke havde. F.eks. give plads til mere ophold og parkering.

Især parkering kan være et problem fordi løsningen oftest blot er åben belægning uden bevoksning. Her kan man gennem fælles retningslinjer sørge for at forhaven også får et grønt præg, f.eks. med træer og slyngplanter. Desuden kan parkeringsbelægningen reduceres til de klassiske to rækker fliser eller græsarmering. Så nedsives regnen også på egen grund fremfor at løbe i kloakken eller ud på vejen.

Man skal være opmærksom

på hvad en fælles holdning betyder for oplevelsen af byen. Uden en helhedsløsning taber man let nogle byarkitektoniske værdier på gulvet. Et udtryk kan fastholdes gennem f.eks. en lokalplan eller grundejerforeningens vedtægter.

Man skal ligeledes være opmærksom på de sociale muligheder forhaverne kan have. Forhaverne er i praksis en halvprivat zone hvor man opholder sig og arbejder med haven. Det giver gaden liv og stimulerer den personlige kontakt. Det sociale liv i ældre kvarterer var - og er - i høj grad knyttet til forhaverne. I moderne tæt-lavt byggeri ser man ofte at hele vejen bliver en stor fælles forhave.

Elementer og indretning

Ingen kan påberåbe sig den gode smag, men faktorer som historie, kulturarv og tradition har også betydning for forhavens indretning og udseende, fastslår rapporten. Det samme er tilfældet hvis forhaverne skal bidrage til lokal afledning af regnvand og biodiversitet.

Som ramme er stakittet klassisk og kan give bebyggelsen

Forarealet langs Ålholmvej i Vanløse tilføjer kvarteret uerstattelig kvalitet, men kan være truet af krav indefra om flere parkeringspladser og udefra om mere vejareal. Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS.

en samlende karakter. Hyppigere er den billige, grønne og lægivende hæk. På skrånende terræn er støttemure velkendt selv om beton for længst har afløst natursten. Moderne haver er ofte helt uden ramme eller markeres højst af en lav betonstøttemur.

Belægningen bør ifølge rapporten hænge sammen med husets arkitektur, være praktisk, holdbar - og være nem at holde. Fliser og brolægning er professionelt arbejde og relativt dyrt, mens man selv kan lægge skærver ud. Perlesten og leret grus er ofte et godt valg hvis man ønsker en billig løsning - og accepterer en vis vedligeholdelse.

Beplantningen kan give forhaven det mest markante præg og den største variation uden at koste ret meget. Det er også mest beplantningen der bærer kulturarven, biodiversiteten og giver vejen et fælles præg. Men planterne kan kræve en faglighed som mange ikke har.

Forhaverne er også et brugsareal med cykelstativer, affaldsbeholdere, møbler, skure, garager og carporte. Og postkasser der er blevet meget synlige efter at de er flyttet ud til vejen. Al inventaret kan danne et blandet og rodet præg eller - når det er bedst - en pæn helhed sammen med huset. De store carporte og garager ligger ofte bedst tilbagetrukket i facaden eller bør opføres i en stil der passer til huset, men ofte ser man dårlige løsninger bygget klos op ad smukke gamle huse.

Lærkedalsvej i Dalum er beplantet med klippede platantræer og bøgepur der giver et enestående vejbillede - og giver forhaverne en mere underordnet betydning. Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS.

I Vejrmosegårds Allé i Fredericia er en del af vejudlægget et græsbånd med vejtræer. Ifølge deklarationen skal arealet mellem byggelinien og vejen udlægges i græs med buske eller træer. Det medfører at der i samme side som træerne er et 5 meter bredt bælte i de private forhaver. Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS.

Forhaverne kan indgå i klimatilpasningen, foreløbigt især ved at bidrage til at aflede regnvandet lokalt. Det vil ofte betyde at de belagte forhaver skal blive grønne - eller retableres så vandet siver ned gennem belægningen eller til faskine eller regnbed.

Mulighederne udvides når forhaver og vej smelter sammen. Det er der tradition for i Nordamerika hvor åbne forhaver med vejtræer danner en grøn helhed. Det ses sjældent i Danmark. I det hele taget er danske veje sjældent så grønne som i udlandet. Vi dyrker solen, andre nyder skyggen.

Af frygt for plejen falder mange for lette løsninger og 'vedligeholdelsesfrie' haver. Men ingen haver er vedligeholdelsesfrie, og selv om der er ukrudtsdug under skærverne vil ukrudtet efter få år spire.

En næsten vedligeholdelsesfri og smuk forhave kan bedre opnås med veludførte belægninger eller bunddække. I øvrigt opstår der ofte en selvjustis mellem vejens beboere der er med til sikre vedligeholdelsen. Når de andre holder deres forhaver, må man også hellere selv komme i gang.

Rapportens anbefalinger

Hus og have er en helhed, og når man ændrer sit hus, bør man også medtage forhaven i sine overvejelser, lyder det i rapportens anbefalinger.

Først må man dog tjekke servitutter, foreningsvedtægter og lokalplaner. Man må

klarlægge sine behov og dermed forhavens funktioner. Man må overveje hvordan forhaven skal se ud og hvilken økonomi og drift man kan klare, eventuelt med hjælp fra en havearkitekt.

Boligforeninger, grundejerforeninger mv. kan bruge vedtægter til at regulere forhaverne så man får et samlet arkitektonisk udtryk. Det er ofte dér hvor man har gjort det at forhaverne er bedst bevarede, også selv om reglerne er lempelige og kun handler om stakitter, belægninger, hække og træer.

Kommunerne kan bruge områdefornyelse som et redskab til at forbedre bykvarterer, anbefaler rapporten. De bedste resultater opnås med klare mål og ved at inddrage borgerne i en proces der fører til et synligt resultat.

Områdefornyelse kan eventuelt ske med lokalplaner der ophæver frivilligheden. Det anbefales da at fokusere på et arkitektonisk helhedssyn hvor også forhaverne indgår. I nogle tilfælde kan løsningen være en koordineret offentlig og privat indsats, f.eks. hvor matriklen deler forhavearealet mellem flere ejere. *sh*

KILDE

Forhaven - et byrum under forandring. Af Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS i samarbejde med Kuben Management A/S. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter 2014. 79 s. www.mbbi.dk.

Bliv en del af hele Danmarks anlægsgartner

OKNygaard

I OKNygaard får du en spændende karriere i et fagligt innovativt miljø blandt nysgerrige og engagerede kollegaer. Du bliver en del af en virksomhed, som hver eneste dag året rundt løser anlægs-, drift- og plejeopgaver i hele Danmark.

Vi tilbyder dig et aktivt og afvekslende job med masser af faglige udfordringer. I OKNygaard arbejder vi i teams og vil gerne have dig med på holdet, men du skal kunne dit kram, du skal være serviceminded og stolt af dit fag.

Hos OKNygaard ser vi det som god kundeservice at gøre tingene lette for vores kunder. Derfor har vi specialiseret vores kompetencer i henholdsvis Anlæg og Drift. Begge forretningsområder er landsdækkende, så der vil altid være en opgave og en arbejdsplads i den del af landet, hvor du bor.

De bedste medarbejdere findes i OKNygaard

Det er egentlig meget enkelt. I sportens verden sammensættes et landshold af de bedste spillere i landet, og så står den ellers på hård træning, mange kampe og udvikling af et tæt og perfekt samspil.

Sådan tænker og arbejder vi også i OKNygaard. Vores kultur er gennemsyret af viljen til at vinde både opgaven og kunden.

Vilje til at levere den bedste service og en faglig kvalitet, hvor alt hænger sammen, så kunden får en komplet løsning, når de vælger os som samarbejdspartner og leverandør.

Vi er 350 medarbejdere på holdet og, sammen dækker vi alle dele af anlægsgartnerbranchen. Vi løser opgaver i de fleste af landets kommuner og har adresser på Sjælland, Fyn og hele vejen op gennem Jylland.

Målet er enkelt. Vi vil være de bedste anlægsgartnere i Danmark.

2015 bliver et travlt år for OKNygaard

Vi har ordrebogen godt fyldt op og kan se frem til et travlt og aktivt år med opgaver og aktiviteter indenfor en lang række forskellige områder:

boligområder - gårdrenoveringer - skoler & institutioner - slotte & parker - sport & leg - torve & pladser - veje & stier - kommuner & virksomheder

Hos OKNygaard er vi stolte af vores arbejde, og vi vil meget gerne vise det til andre. Besøg vores hjemmeside, og tag et kig. På www.oknygaard.dk kan du både se, hvad vi dur til og finde eksempler på projekter, hvor du kan bidrage med din erfaring og faglige kompetence.

Det er vores mål at være en foretrukken samarbejdspartner, når det gælder alle typer anlægsgartneropgaver - vil du være med?

Vi glæder os til at høre fra dig!

Er du **anlægsgartner, anlægsstruktor, brolægger, rørlægger, maskinfører eller formand** og brænder for at anlægge eller vedligeholde inspirerende udemiljøer, hører vi gerne fra dig.

Send en mail til kontor@oknygaard.dk og fortæl lidt om din erfaring og hvilke arbejdsopgaver, du er særligt interesseret i.

Vores hovedkontorer er:

HASSELAGER
Beringvej 19
8361 Hasselager
Tel. 7021 5400

BORUP
Bækgårdsvej 90
4140 Borup
Tel. 7021 5400

Er du serviceminded og stolt af dit fag?

Du finder OKNygaard i hele landet

'Trædesten' af Mette Rehné, et af de fire værker om Store Vildmose. Trædestenen blev før i tiden brugt til at gå tørskoet gennem de våde mose.

Kunsten ud i vildmosen

I et formidlingsprojekt om Store Vildmose spiller Mette Rehnés landskabsmalerier en central rolle

Store Vildmose i Vendsyssel er trods sin størrelse og rige kultur- og naturhistorie ikke særligt kendt og tilgængeligt. Det gøres der nu noget ved i et formidlingsprojekt der retter sig mod både erhvervsliv, borgere og turister. Projektet afsluttes til foråret med bedre publikumsfaciliteter og vejvisning. Og med kunsten i en væsentlig rolle.

Billedkunstner Mette Rehné, bosat i Vendsyssel, er i gang med fire værker om vildmossens historie. De illustrerer trædestenene, højmosen, tørvegravningen og kartoffeldyrkningen. De store malerier

der er 115 cm høje og 220 eller 255 cm brede reproduceres på vejrbestandige aluplader og placeres ude i vildmosen.

Store Vildmose var oprindeligt en 50-55 km² stor højmose. Fra 1800-tallet blev kanterne udnyttet til tørvegravning og græsning. I 1921-36 købte staten det meste af mosen og fik den afvandet til dyrkning, bl.a. af 'vildmosekartofler' ligesom der blev gravet sphagnum. Mosen er siden sunket op til flere meter, så mange fortidsminder er dukket frem. Rester af den oprindelige højmose ligger som en fredet bræmme uden om de opdyrkede flader. 1853 hektar er udpeget til EU-habitatområde og er underlagt en naturvidenskabelig og arkæologisk fredning.

„Traditionelt set bliver naturen fremstillet på en meget naturvidenskabelig måde, men vi skal være modige og turde tænke nyt. Det gør vi i dette projekt ved at krydre formidlingen af historierne med billeder og kunstværker,” fortæller

Marianne Fisker fra Jammerbugt Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning.

„I Store Vildmose-projektet forsøger vi at gøre oplevelsen i naturen mere eventyrlig og sætte fantasien i gang. Man skal turde afvige fra den traditionelle måde at formidle naturen på hvor det bliver ekspertagtigt og mest for naturnørder som kan diskutere små detaljer ved planter og dyr. Her forsøger vi at række ud efter et andet publikum, så også andre personer får smag for at besøge naturen og opleve hvor smuk og mangfoldig den kan være,” forklarer Fisker. „Med disse kunstværker får besøget i naturen en merværdi. Publikum får en ekstra oplevelse når de besøger steder i Store Vildmose.”

Malerierne er i meget klare farver uden douchede toner og indeholder et meget naivistisk og eventyrligt univers. Den teknik Mette Rehné bruger, er 'gouache' hvor vandfarver dækker billedets bund helt og overlejres af flere lag.

„Jeg læser og researcher om højmosen, om kartofler og tørvegravning og ud fra min fantasi skaber jeg billederne. Jeg håber at mine billeder giver noget til publikums fantasi og giver dem lyst til at vide mere om højmosen. Ved Højmosen-billedet så jeg f.eks. på botanikken. Der var lidt gråt og kedeligt derude, men da jeg kom helt tæt på og dykkede lidt ned i mosen, så jeg farverne. De farver har jeg nu

med i mit billede af højmosen,” forklarer Mette Rehné.

Ud over Mette Rehnés malerier omfatter formidlingsprojektet bl.a. film og foldere. Projektet gennemføres i et samarbejde med lodsejere, lokale foreninger, turistorganisationer og erhverv i Jammerbugt og Brønderslev Kommuner. Ikke mindst kan borgere og turister se frem til mere tilgængelige attraktioner, oplyser Marianne Fisker. Der findes allerede besøgscentre i og omkring Store Vildmose, men det har været svært at finde de specielle attraktioner og steder ude i naturområdet, siger hun.

Projektet indvies 23. maj. Rehnés originale værker skal på udstilling og ender siden på en kommuneskole. Projektet er støttet under landdistriktsprogrammet under Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter og med støtte fra EU. sh

DE FIRE VÆRKER
Trædesten (255x115 cm)
Højmose 220x115 cm.
Tørv 220x115 cm.
Kartofler 220x115 cm

METTE REHNÉ
Født 1943, uddannet som designer. Hun er kendt for sin farvestrålende billedverden der ofte er omsat til industrielle produkter. Hun har haft mange designopgaver for erhvervslivet. Inspirationen kommer bl.a. fra ophold i bl.a. Rom, Paris, Beirut og Kairo hvor hendes mand Ib Rehné var DR-korrespondent. metterehne.com.

BAKMANN'S OPLÆG
Artiklen er baseret på et oplæg fra Kristina Bakmann, kommunikationskoordinator i Information og Kommunikation, Aabybro, der i formidlingsprojektet arbejder for Jammerbugt og Brønderslev kommuner.

Marianne Fisker og Mette Rehné (th) er på research ved Trædestenene.

Eldreven varebil rundt på grunden

Club Car Carryall 300 er en lille eldreven 'varebil' der kan køre rundt på grunden eller

pladsen, inde som ude, med op til 362 kg og til 27 km/t. Og så kan den leases for under 1000 kr. om måneden lokker importøren HCP Danmark A/S der kalder modellen både smart og robust. Energien leveres af 6 stk. 8 volts batterier der lades via ladesystemet IQ-Plus. Modellen kan også leveres med el-tip, tag og benzinmotor. www.hcpetersen.dk.

Hjorte og storme i naturdreven skov

Mange hjorte og kraftige storme er en udfordring i skove man vil drive naturnært. Men ikke umulige udfordringer skriver skovrider Niels Peter Dalsgaard Jensen, Salten Langsø Skovadministration i to artikler i Skoven 12/2014. De er baseret på besigtigelser af danske medlemmer i Pro Silva, en europæisk forening af som går ind for naturnær skovdrift.

Stormfastheden blev besigtiget i naturdrevne jyske skove efter stormen 'Bodil' i december 2013. Størst er risikoen hvis man kort før en storm har lavet stærk hugst eller skærm-

stilling, men senere er træerne mere stormfaste fordi indgrebene udvikler dybere kroner.

Hjortevildtets skader blev besigtiget i skovene ved Gisselsfeldt og Bregentved, på en ekskursion til Tyskland og i et indlæg af Susan L. Stout fra US Forest Service. Hvis man af hensyn til jagt vil have en tæt hjortebestand, kan det være meget svært at drive skoven naturnært. Det kan forudsætte en hård afskydning. Med hegninger undgår man kun bideskader, for når hegnene tages ned, har man stadig feje- og skrælleskaderne. sh

H.G. ENEMARK A/S

Baldersbæksvej 40, 2635 Ishøj
www.hg-enemark.dk
hge@hg-enemark.dk

- Vi lagerfører et meget bredt udvalg inden for snerydningsmateriel.
- 2- og 4-hjulede traktorer leveres i flere forskellige modeller med både diesel- og benzinmotorer og tilhørende fejmaskiner
- Ring for oplysning om nærmeste forhandler.

Vent bevidst med at skifte sandet ud
Rens sandet i stedet
Spar halvdelen af udgifterne

SANDMASTER - biomekanisk rensning

Sports-Zone A/S

4034 5875 • www.sandrensning.dk

Den stærke, smalle og fleksible kant

STÅLKANTER. De senere år har de været hypermoderne i udemiljøet, men der hersker også en vis faglig usikkerhed, bl.a. om hvad cortenstål egentligt er godt for i jord

Med en stålkant kan man skabe en smal, men stærk og formbar kant. Den kan være nærmest usynlig - eller være synlig på en anderledes måde når kanten tager et niveauspring og danner en lysning. Derfor er stålkanter i belægninger og bede blevet populære og præger mange nyere parker og byrum hvor det før var en specialløsning til bl.a. historiske haver.

Alligevel spores en vis faglig usikkerhed både om materialer og indbygning. Der findes ikke almindeligt tilgængelige beregninger, undersøgelser og erfaringsopsamlinger om stålkanter. Usikkerheden afspejles i Normer og vejledning for anlægsgartnerarbejde fra 2010 der er kortfattet og vejledende med kun få eksakte tal. I

praksis snakker man med smeden, ser på tidligere opgaver og bruger sin fornemmelse og sunde fornuft.

Stålkanter kan bruges som en kantsten der danner et modhold mod de vandrette belastninger der opstår når belægningen trafikeres. Det gør stålkanten på meget mindre plads end kantsten med bagstøbning. Det giver bedre plads til at bevoksning kan gro nær ved kanten. Eventuelt kan kanten også som kantsten tage et niveauspring, f.eks. mellem vej og fortov eller danne vanger og forkanter på trapper. Det kræver stærke, tykke kanter. Stålkanter kan bruges som en lodret usynlig adskillelse så felter med f.eks. muld, sten, flis m.v. holdes skarpt adskilt. Her er kravene til kantens

styrke og tykkelse mindre, men kravet til at forme materialet kan være større.

Jern og stål

Stål er en legering af jern og andre metaller i små mængder. Det meste stål er konstruktionsstål der har et vist, men lille indhold af kulstof (blødt stål) så stålet er nemt at svejse og bukke. Med meget kulstof (over 2,5%) får man det hårde og skøre støbejern. Med små mængder kobber, krom, fosfor og nikkel bliver jernet mere rusttrægt. Rustfrit stål har over 12% krom.

Til stålkanter anvendes ofte almindeligt og ubehandlet ('sort') konstruktionsstål. Det er billigst, både på grund af materialet og fordi jerngrossisten leverer det i mange former og efter mål. Andre ståltyper leveres i plader og skal skæres op af smeden. Det gør stålet dyrere. Efter et år er konstruktionsstålet rustrødt, men der går år og dag før det er rustet

så meget at det ikke kan holde til belastningen. I sidste ende er det et spørgsmål om at dimensionere godset tykt nok.

Arkitekter har alligevel en forkærlighed for cortenstål (*corrosion resistant high tensile steel*) når de skal have en synlig kant. Cortenstål er rusttrægt stål hvor det yderste lag oxiderer og hurtigt danner et rødbrunt rustlag som nedsætter korrosionshastigheden 4-8 gange i forhold til ubehandlet konstruktionsstål.

Contentståls holdbarhed er dog betinget af at det kan tørre ind i mellem, og det kan være et problem med konstant jordkontakt. Ifølge ingeniør Jens Bo Kristiansen, Konsulenthjælp, er der - når stålet skal graves ned - ingen grund til at vælge det væsentligt dyrere contentstål der er udviklet til skorsten. Samme toner lyder fra smedemester Jan Johnsen, Egby Smedie & Maskinværksted ApS der leverer stål til flere anlægsgartnere.

Kant af galvaniseret stål, 20 cm høj med 10 cm lysning og 8 mm godstykkelse. Samlingen sker med et beslag der med bolte både samler enhederne og fastgør kanten i beton. Man slipper helt for at svejse. Kanterne er fra Inovenit og kan leveres i ønskede dimensioner, hjørnevalsninger og behandlinger, også som ubehandlet konstruktionsstål.

Skal man have stor holdbarhed kan man bruge galvaniseret stål til stålkanter hvad der også sker af og til. Ved galvanisering (opkaldt efter den italienske fysiker Luigi Galvani) giver man stålet et zinkovertræk ved at dyppe det i varmt smeltet zink. Zinken oxiderer og danner et lag zinkoxid der beskytter stålet med en ensartet mat grå overflade der eventuelt kan lakeres. Ud over holdbarheden er der også looket og prisen til forskel.

Stål med dimensioner

Når anlægsgartneren skal bruge en stålkant, kan han gå til et smedefirma der leverer i de ønskede mål, og som også kan levere valsede kurver og bukninger til hjørner.

Hvis det er almindeligt konstruktionsstål der skal bruges er det gerne i kvalitet S235 (efter standard EN 10025) eller 'stål 37' som det hed før. S står for 'structural steel', mens 235

henviser til stålets styrke (flydespænding). Stykkerne kan være op til de 6 meter som jerngrossisten leverer i, men smeden kan skære dem til i mere passende stykker.

Godstykkelsen skal være stor nok til holde til belastningen og til at korrosionen ikke udhuler styrken for hurtigt. Som tommelfingerregel tager korrosionen 0,1 mm pr. år i ubehandlet konstruktionsstål med jordkontakt, men mere under aggressive forhold med sur jord og saltsprøjt, oplyser Jens Bo Kristiansen. Hvis man dimensionerer anlægget til 30 års levetid og miljøet ikke er aggressivt, skal man indregne 3 mm ekstra tykkelse.

Godstykkelsen skal ifølge anlægsgartnernormerne være 8-10 mm hvis man taler om konstruktionsstål der skal give en befæstelse modhold. Levetiden præciseres ikke og det angives derfor heller hvor tyndt godset kan blive og sta-

Det populære cortenstål er her anvendt til et hævet bed. Stålet er 8 mm tykt, lysningen 20 cm idet kanten går 10 cm i jorden og fastgjort med ét spyd pr. meter sat fast i beton. Hjørnerne er bukkede. Efter en bukning skal samlingen varmebehandles for ikke at ruste for hurtigt.

dig holde. I praksis bruges normalt 5 til 10 mm. Er belastningen stor, går man op i mindst 8 mm. I aggressive miljøer er 12 mm også set. Æstetiske hensyn kan også være årsag til store dimensioner. En stor godstykkelse er særlig nødvendig hvor kanten danner et niveauspring med ret tung belastning på begge sider. Her skal man næppe gå under 10 mm hvis lysningen blot er 10 cm.

Almindeligt konstruktionsstål fås i tykkelser på 5, 6, 8, 10, 12, 15 og 20 mm foruden større mål, men jo tykkere det er, desto tungere og sværere er det at arbejde med.

Til små befæstelser med små belastninger er 6 mm sikkert nok, men efter 30 år er der kun 3 mm tilbage hvis man bruger ubehandlet konstruk-

tionsstål. Hvis kanten kun skal skille bede af jord eller grus, kan man gå ned til de 1½-4 mm anlægsgartnernormerne nævner. Men så er levetiden kort og jo tyndere godset er, desto mindre stivhed har det.

Kan man bruge mindre godstykkelse hvis man bruger andre ståltyper eller behandlinger? Næppe når det drejer sig om cortenstål i jord. Det kan man gøre med galvaniseret stål. Er levetiden 30 år kan man i princippet lade godset være 3 mm tyndere.

Stålkantens højde bestemmes af projektet. Hvis kanten skal danne en lysning, er tommelfingerreglen at kanten skal gå lige så langt i jorden som den er over jorden. Skal lysningen være 30 cm, skal kanten altså være mindst 60 cm høj.

Den meget spidse samling er her svejset sammen. Også her er stålet 8 mm cortenstål.

Det kommer dog an på hvor stor belastningen er og hvordan kanten monteres. Bruges kanten op mod et ubelastet bed, kan det række at kanten når en tredjedel i jorden. Sættes kanten i beton hele vejen skal der kun være plads til belægningsoverfladen ovenover.

Endnu mindre behøver kanten gå i jorden hvis den danner en samlet kasse der nærmest kan stå selv og eventuelt forstærkes indvendigt med stålprofiler fra kant til kant. Skal kanten kun skille bede uden lysning, kan højden være mindre, 20 cm eller mindre afhængig af forholdene.

Mange anlægsmetoder

Dimensioneringen kommer også an på monteringen. Som anlægsgartnermester Michael Dall fra Sven Bech A/S forklarer, er en almindelig metode at smeden leverer spyd eller

fladjern som man starter med at montere i en klump beton. Når betonen er blevet hård, svejses kanten på. Metoden gør det muligt at sætte kanten præcist uden at hælde. Det er sværere hvis man svejser spyddene fast på kanten før monteringen på stedet. Spyddene er ofte fladjern (f.eks. 5 mm) der skal være så lange at de kan gå godt ned i jorden eller betonen, typisk omkring 50 cm.

Ofte er det leverandøren selv der svejser, i hvert fald i samlinger og hjørner hvor det skal være pænt. Ellers kan anlægsgartneren ofte selv lave de usynlige 'klatsvejsninger' der skal til når spyd og kanten skal svejses sammen.

Man kan også nøjes med at sætte spyddene i fast grus eller jord. Så bliver kanten mindre stabil, men det kan være godt nok til haver. Stabiliteten afhænger også af hvor langt der

er mellem spyddene. Er der langt, skal kanten være tilsvarende tykkere for at holde. 70-100 cm afstand mellem spyddene er almindeligt.

Man kan også sætte kanten direkte i beton hele vejen og presse kanten godt ned i betonen. Det er en stærk løsning. Sætter man bare kanten direkte i gruset falder stabiliteten, og befæstelsen skal have godt med skulder. Det hjælper at påsvejs tværgående jernfodder så jordens eller belægningens vægt holder kanten bedre fast, men fodderne skal stå på en flise eller andet stabilt.

En mulighed er endvidere at få påsvejet øjer eller ombukninger med huller som man bagefter banker spyd igennem. Det er almindelig i de systemløsninger der er på markedet og beregnet mindre anlæg. Det kan dog være svært at få tilstrækkelig præcision i

opsætningen på denne måde, vurderer Michael Dall.

Hjørner og kurver

De pæneste hjørner opnår man når smeden på forhånd har bukket kanten. Så får man leveret hjørnestykker med korte ender der svejses til kanten på stedet. Man kan også svejse hjørnet sammen af to kanten der stødes sammen, men det er ifølge Michael Dall en mindre pæn løsning.

En bukning kan udføres til den vinkel det skal være. Den kræver i alle fælde en varmebehandling bagefter, forklarer Jens Bo Kristiansen. Ellers kan stålet ruste ekstra i bukkezone så kanten bliver svagest på det mest kritiske sted.

Kanterne kan også bues, men for konstruktionsstål kræver det en valsning der giver stålet en krum form. Ifølge Jan Johnsen kan man valse alle tykkelser fra 5 til 20 mm og mere, men buens mulige radius falder dog med tykkelsen. Ved 20 mm kan man dog lave en radius på 75 cm - og dermed en ring på 1½ meter som tit bruges til gadetræer.

Man kan også give det samme lange stykke forskellige radier så det f.eks. danner en S-form, men normalt er det billigere at danne sådanne former af flere stykker med samme radius og svejse dem sammen.

I tyndere materiale behøver man ikke at valse kanterne, men kan presse dem i form på stedet og holde dem i form med spyd.

Systemløsninger

I stedet for at få kanter som der svejses sammen på pladsen, kan man få systemløsninger med samlebeslag. Inovenit har en løsning hvor et beslag der støbes i ned i beton hvor to enheder mødes, og samtidig med to bolte holder de to enheder sammen. Man kan få ubehandlet stål, cortenstål og galvaniseret stål og valsede buer i ønskede mål.

Milfords 'Borderline' er i 200x10 cm og 3 mm godstykkelse og fås i ubehandlet, galvaniseret eller brunmalet stål. Stykkerne samles med spyd i overlapninger. Hjørnerne stødes sammen, men man kan også bukke hjørnet.

'Contrast original' er som

Ubehandlet konstruktionsstål (S235) anvendt i 2012 ved KPMG's hovedsæde på Frederiksberg af Henrik Jørgensen Landskab A/S. Ifølge Henrik Jørgensen forsvinder den blå glødeskal - som findes på det sorte stål når det monteres - med tiden så stålet bliver jævnt rustrødt, men det vil fortsat se mere rustikt ud end cortenstål. Stålskanterne har skrå lysninger på op til en meter og en godstykkelse på 15 mm. Kanterne er jf. de små billeder monteret med spydene støbt fast i letbetonsten før jorden blev kørt til. Foto: Henrik Jørgensen Landskab A/S.

standard 300x15 cm, 3 og 6 mm godstykkelse og fås som ubehandlet stål, galvaniseret stål og cortenstål. Der er samlestykker (til sammenboltning) og hjørnestykker (med spyd). Som 'Contrast Freestyle' kan godstykkelse gå op til 8 mm og højden til 30, 50 og 75 cm.

Milford har desuden 'Outline' der leveres i 3 eller 6 mm galvaniseret stål eller cortenstål i 250x15 cm. Der er skjulte samlestykker og ombukninger til nedsømning.

G9 leverer kanter i standarddimensioner på 300x15 cm og 300x30 cm og 3 eller 5 mm

tykkelse. Andre mål leveres efter ønske. Mest solgt er cortenstål, men man kan også få galvaniseret, lakeret og ubehandlet stål. Samle- og hjørnestykker kan bestilles.

For systemløsninger til mindre anlæg er det almindeligt at fastgøre kanterne med spyd der slås i jorden gennem øjer på bagsiden eller gennem huller i ombukninger. G9 og Milford har spyd fra 20 til 45 cm afhængig af produktet og typisk 12 mm i diameter. De slås ned i fast jord eller grus med 2-3 spyd pr. meter. Beton anbefales hvis der er store belast-

ninger på kanten. Typisk skal kanterne stødes sammen i flugter og hjørner, men de kan også svejses sammen og man kan få hjørne- og samlestykker med skjult monteringsring på bagsiden.

Kanter af aluminium

Aluminium bruges også til kanter, især til at blive sat næsten helt ned i underlaget og adskille græs, muld mv., bare belastningen er lille. Aluminium er let og nemt at bøje og forkorte, men styrken er for lille til at danne et stærkt modhold. Aluminium rustner ikke som jern, men kan godt korroderer i aggressive miljøer med salt og sur eller basisk jord.

På markedet findes flere specialprofiler. G9's Viaflex findes i profilhøjder på 9, 7 og 15 cm, i længder på 250 og 500 cm og 3 mm godstykkelse. De dybe profiler kan sættes direk-

te i jord eller beton, men man kan i alle tilfælde bruge spyd. Profilerne samles ved at skyde dem ind i hinanden eller med samle- og vinkelstykker. Ingen skruer og nitter

Milfords AluExcel fås i profilhøjder op til 15 cm, i standardlængder på 250 cm og 5 mm godstykkelse. De samles med samlestykker på bagsiden og sømmes fast med stålspyd i underlaget via en ombøjning og 3 søm pr. meter. sh

KILDER

Jens Bo Kristiansen, ingeniør. Konsulenthjælp. www.konsulenthjaelp.dk.
Lars Knudsen, anlægsgartner.
Michael Dall, anlægsgartner. Sven Bech A/S. www.svenbech.dk.
Niels Lützen, landskabsarkitekt. Niels Lützen Landskabsarkitekter. www.nielsenlandskab.dk.
Poul Børge Pedersen, Inovenit ApS. www.iniovenit.dk.
www.milford.dk.
www.g9.dk.

Naturen skal tættere på bymennesket

Når bymennesker skal have naturkontakt, er den vigtigste natur den natur som findes tæt på hvor folk bor så man oplever naturen næsten uden for døren eller kommer igen- nem når man alligevel færdes i byen. Det konkluderer biolog Signe Napper Larsen og natur- geograf Anne Eiby efter en undersøgelse hvor Cowi har spurgt danskere om naturen via Userneeds.

I undersøgelsen peger knap 40% på at de kun besøger den 'rigtige' natur uden for byerne højst en gang om måneden. For hver fjerde er det en gang i kvartalet. Men heller ikke by- ens større områder bruges ret ofte. Det begrundes med travl- hed, at andre ting er vigtigere, og naturen er for langt væk. Det er derfor næromgivelser- ne er interessante når der skal skabes mere natur.

„I næromgivelserne handler det om at være mere kreativ.

Den vigtigste natur er den man finder i de bolignære friarealer.

Der er massevis af små lommer i byerne, f.eks. midlertidigt tomme byggepladser eller restarealer hvor man sagtens kunne etablere små grønne oaser,” siger Larsen og Eiby og nævner byhaver på Nørrebro i København og Brabrandstien i Århus som gode eksempler. De foreslår desuden grønne forbindelser hvor der samtidig er plads til vild natur. Cykelru- te 51 på det gamle banetracé fra Valby Laggade til Åbou- levard i København fremhæ- ver de som et godt eksempel.

Resultatet af undersøgelsen skal ses i det perspektiv at flere og flere flytter til de større by- er, så for stadig flere menne- sker er naturkontakten noget der foregår i byen. Også der- for er det vigtigt at se byens grønne områder som natur, mener Larsen og Eiby der også mener at det burde afspejles i Naturplan Danmark og Den Danske Naturfond. sh

KILDE
Signe Nepper Larsen, Anne Eiby
(2014): Menneskeskabt. Naturen skal tættere på. Politiken 25.10.2014.

Minilæsseren kan fås med teleskop

Med Giant D204SW har den hollandske producent præsen- teret en 1200 kg minilæsser der som noget nyt kan fås med teleskoparm. I fuld ud- skudt arm når teleskopversio- nen op i 280 cm. Samtidig er det en fleksibel, kompakt og alsidig maskine med høj løfte- kapacitet på 1000 kg og lav egenvægt, lyder det fra impor- tør Brdr. Holst Sørensen A/S. Minilæsseren har en 20 hk Ku- ota dieselmotor med hydrosta- tisk transmission og automatisk kørekontrol med vende- gear i joystikket. www.bhsribe.dk.

TO KURSUSDAGE I MARTS

TRÆBESKÆRING I TEORI OG PRAKSIS

Danske Anlægsgartnere udbyder kursus i træbeskæring samarbejde med to erfarne og professionelle undervisere og træplejere, Bent Overby og Carsten Visler.

Formiddagen er en gennemgang af træets biologi og den teoretiske beskæring af unge træer, modne træer og forsømte træer samt for- skellige beskæringsmetoder.

Efter frokost besøger vi en stor planteskole nær kursusstedet hvor man under personlig vejledning skal omsætte teori til praksis med både sav og beskærersaks.

Kurset er bygget op omkring den europæiske beskæringsguide 'Be- skæring af træer' som er udarbejdet af Dansk Træplejeforening og som er en del af kursusmaterialet.

Kursusdage

Jylland: onsdag den 11. marts 2015 kl. 9.00 til 16.00. Hotel Skibelund Krat, Vejen samt Holdens Planteskole.

Sjælland: tirsdag den 3. marts 2015 kl. 9.00 til 16.00. Hotel Lynge Kro, Lynge samt Birkholm Planteskole.

Tilmelding. Senest 23. februar marts 2015.

Kursusgebyr. 1.975 kr. excl. moms. Pris for medlemmer af Danske Anlægsgartnere 1.375 kr. excl. moms

Tilmelding. 33 860 860. ts@dag.dk.

Kursusleder. Kim Tang, kt@dag.dk

Gamle husdyr skal skabe rigere natur

Sortbroget Dansk Landrace- svin, Rød Dansk Malkerace og Dansk Landhøne er eksempler på husdyrracer der engang var almindelige, men i dag er ble- vet sjældne. For at bevare dem - og bidrage til styrke den bio- logiske mangfoldighed - blev foreningen Biodiversitetsgårde i Danmark stiftet 24. januar

Foreningen er dannet efter at Regeringen og Enhedslisten i efteråret 2014 bevilligede 10 mio. kr. over fire år til at styrke biodiversitetsgårdene i deres arbejde. Målet er at skabe et netværk for gårde hvor gamle husdyr- og plantearter er en aktiv del af landbruget, ikke som et levende museum.

Driften skal være økologisk ligesom den næsten var da de gamle husdyrracer blev brugt. Det er bl.a. sigtet at nå op på 1000 eksemplarer af hver gam- mel husdyrrace. En af dem er det udryddelsestruede Agersø- kvæg som derfor bl.a. holdes på Danmarks Naturfrednings- forenings gods Skovsgaard på Langeland.

Varmt næsten hele året

2014 blev generelt varmt, uden alvorlige storme, men med mange oversvømmelser

2014 var det varmeste år nogensinde i Danmark i den tid temperaturen er målt siden 1874. Sammen med flere oversvømmelser på grund af skybrud fastholdt varmegraderne klimaforandringer og klimatilpasningsplaner i den politiske debat. Og i april overskred det globale gennemsnit for atmosfærens CO₂-indhold for første gang 400 ppm.

Vinteren var mild og langt fra de tre relativt hårde vintre 2010-2012. Der var kun en kølig periode i januars anden halvdel. Ellers kom vind og vejr fra syd og vest. Vejsaltningen var tilsvarende behersket.

Foråret kom tidligt. Allerede tidligt i februar kom de første pollental for el og hassel.

Varmt og solrigt forårsvejr fik vi dog først ret sent i maj. Efter en blandet juni gav juli og august os en varm og solrig sommer med flere såkaldte trope-døgn. Sidst i juli var der tørkeproblemer flere steder i landet. De tre sommermåneder blev de solrigeste siden 1959. Den varme sommer fortsatte i et meget lunt efterår der resulterede i et sent løvfald 2-3 uger senere end normalt. Alligevel var der nattefrost på udsatte steder allerede i september, nok til at skade ikke afmodnede planter.

Også december var mild, men sluttede dog med lidt vintervejr og frost fra 1. juledag, men allerede inden nytår blev det atter mildt med ud-

sigt til endnu en lun vinter til skade for træer som gran og sitkagran der foretrækker en kold hvileperiode.

Samlet set endte året med det rekordhøje temperaturgennemsnit på 10,0 grader hvor snittet for 1961-90 er 7,7 og for 2001-10 på 8,8. Med et overskyet efterår blev antallet af soltimer i hele 2014 normalt når man sammenligner med 2001-10, men solrigt når man sammenligner med 1961-90.

Mens 2013 gav to hårde storme og en tilhørende havoversvømmelse, holdt 2014 sig tilbage. Midt i marts blev der varslet storm, men 'Carl' nåede knap nok stormstyrke. Det samme gjaldt 'Alexander' 12. december. Skybrud med oversvømmelser var der til gengæld flere af, bl.a. i Østjylland 23. maj, København 31. august og Vendsyssel 15.-16. oktober. Samlet set blev året med 818 mm lidt vådere end normalt.

Mere alvorlige klimaekstremer så man mange andre steder. England oplevede både store storme og oversvømmelser af hidtil uset omfang. I USA fik man både snestorme, tornadoer og tørke i overmål. I Grønland blev der målt varmerekord 15. juni med 23,3 grader i Kangerlussuaq og der blev målt meget høje smelterater på indlandsisen. *sh*

KILDE
DMI. Vejret 2014 i tilbageblik.
www.dmi.dk 31.12.2014.

I et meget mildt år viste juledag sig fra en overraskende vinterlig side.

Ultima ProFF Ukrudtsbekæmpelse

- Bekæmper bredbladet ukrudt og græsukrudt
- Hurtig virkning
- 2 behandlinger pr. år – afskærmet sprøjtning
- Ingen afstandskrav til træer, hække og beplantning med vedplanter
- Ingen afstandskrav til vandmiljøer

Kl. 11.00

Kl. 13.00

Kl. 17.00

Kl. 20.00

ecostyle-erhverv.dk

Globalisering, indbyrdes kommunal konkurrence og affolkning af landområder har udfordret den klassiske planlægning. Især planloven der sætter rammerne for kommune- og lokalplaner. Debat-ten er i gang som optakt til den revision af planloven der er stillet i udsigt.

Ingen mener at loven helt skal afskaffes. Alle mener at grundprincipperne er gode og at planloven har gjort det godt. Alle mener alligevel at loven skal revideres. „Selv en god planlov har brug for at følge med tiden,“ som Dansk Byplanlaboratoriums formand Maj Green siger.¹

Nogle mener at småjuste-ringer er nok. Andre mener at loven skal revideres meget. Især mener mange at kommu-nerne skal have friere ret til at opføre bolig- og erhvervsbyg-geri for at pleje den lokale vækst. Dette ønske er udtalt i kommunerne der efter struk-turreformen er blevet større og mere selvbevidste. Og vil bestemme mere selv.

Borgmestre vil selv

En undersøgelse i KL's magasin Momentum viser at 88% af landets borgmestre ønsker ændringer. 81% ser planloven som en barriere for vækst og udvikling. 91% mener at mere fysisk planlægning bør overlades til lokale skøn og beslutninger. Det gælder uanset borgmesterens partifarve og kommunens placering.²

Mellemkommuner og land-kommuner fokuserer tit på at planloven hæmmer udvikling og placering af detailhandel og erhverv. „Som det er i dag, skaber reglerne ulige konkur-rence og holder ikke bare de-

tailhandlen, men hele udvik-lingen tilbage i en by som Hol-bæk,“ siger borgmester i Hol-bæk Kommune Søren Kjærsgaard (V). Han er ellers enig i planlovens grundlæggende mål, bl.a. at skelne mellem land og by.²

I mange kystkommuner ærgres borgmestre sig over kystnærhedszonen. „Der lig-ger en tankegang bag plan-loven som om alle andre end os der bor herude er bedre til at passe på naturen end os. Det er en forfæjlet tankegang, og vi er bundet så meget på hænder og fødder at vi ikke kan udvikle vores område er-hvervs- og turistmæssigt,“ si-ger borgmester Erik Flyvholm (V) Lemvig Kommune.²

De store byer efterlyser mu-ligheder for at styre væksten i en bæredygtig retning. Over-borgmester Frank Jensen (S) i København ønsker f.eks. at kommunen kan stille krav om hvor mange almene boliger der skal være i et område.²

Modstanden går også på an-dre love der styrer den fysiske planlægning, bl.a. miljø- og naturbeskyttelseslovene. De er ifølge mange kommuner med til at forhindre konkrete pro-jekter der ellers har bred lokal opbakning og som kunne ska-be en vækst og arbejde.²

Spørgsmål om tillid

Som led i økonomiaftalen mel-lem staten og kommunerne er der nedsat et udvalg mellem en række ministerier og Kom-munernes Landsforening (KL). Udvalget skal med 15. marts 2015 som frist se på om loven eller dens praksis kan tilpasses så den ikke er en barriere.

„Der er brug for at få fokus på de mange eksempler hvor

Loven skal give bedre mening

PLANLOVEN. Alle vil ændre den. Borgmestre vil have friere tøjler. Andre synes at mindre justeringer rækker. Debatten frem mod en lovrevision er godt i gang

kommunerne oplever at gode projekter bremses af grunde som vi har meget svært ved at forstå,“ siger KL-formand Mar-tin Damm. Han mener at plan-loven og dens administration er et udtryk for en mistillid til kommunerne og efterspørger en egentlig tillidsreform.²

„Det der frustrerer mig er de der vejledninger der er skrevet af embedsmændene der for-tolker loven,“ siger borgme-ster i Ikast-Brande Kommune Carsten Kissmeyer (V). „Det ra-ger mig en høstblomst hvad der står i de vejledninger. Hvis jeg læser loven og tolker den, så er det det vi gør. Det tager vi en diskussion om i byrådet, og så må vi tage de sager der måtte komme. Der er opstået en kultur i det her land med kontrol og styrelser og instan-ser. Væk med dem, luk dem.“³

Tonedøv er regeringen ikke I dens egen Vækstplan sås tvivl om man i lokalplaner bør stille krav til æstetik, bygninghøjde og bebyggelsesprocent. Nyligt er der vedtaget en ændring til planloven der giver kommu-nen lov for at kræve at op til hver fjerde bolig er en almen.

KL udsendte i maj notatet 'Barrierer for vækst i den fysi-ske planlægning' med ti eks-empler på hvor planloven iføl-ge kommunerne har stået i ve-jen for bæredygtige projekter. De vedrører bl.a. støjgrænser når boliger og erhverv blandes og planlægning i kystnær-hedszonen. Naturstyrelsen har siden lavet et svar der belyser de samme eksempler.

De kritisable punkter

„Populært sagt er planloven 'one size fits all', og det ople-ves som utilstrækkeligt i en tid hvor kommunerne skal plan-lægge under meget forskellige vilkår,“ siger formand for by-planlaboratoriets formand Maj Green der også er vicedirektør i Gladsaxe Kommune. „Urbani-seringen samt produktionsfor-mer og indkøbsvaner der æn-drer sig hurtigt, stiller til skue at loven stammer fra en anden tid. Vi har brug for mere fleksi-bilitet og differentieret plan-lægning,“ siger hun.¹

„Planloven er ikke primært tænkt til byomdannelse, men derimod til ny by på bar mark,“ siger næstformand i

byplanlaboratoriets bestyrelse Jes Møller og projektdirektør i Køge Kyst P/S. "Det er selvfølgelig et helt grundlæggende problem når det meste af byudviklingen i dag er omdannelse af den eksisterende by."¹

"Vi har brug for afbureaukratisering så vi let kan tilpasse vores planlægning, f.eks. delaflysning af lokalplaner og nemme redskaber til at lægge et nyt fokus ind i vores planer," siger plan- og byggechef i Vordingborg Kommune og medlem i Byplanlaboratoriets bestyrelse.¹

Planloven er heller ikke rigtigt egnet til det åbne land, skriver planforskerne Jørgen Primdahl, Lone S. Kristensen og Kamilla Hansen Møller. På landet er planlægningen stadig baseret på principperne fra regionplanlægningen med udpegninger af mange 'interesser', men man kan f.eks. ikke lave sammenfattende og juridisk bindende lokalplaner.¹

Barrierer og fortokninger

Kommunalteknisk Chefforening mener at man skal se nærmere på de administrative barrierer og fortolkninger.

"Her er der især behov for at kigge på muligheden for at for at give dispensation til mindre forandringer af lokalplanens anvendelsesbestemmelser," forklarer formand Søren Gais Kjeldsen. Han peger også på behov for "begrænsede udviklinger i kystnærhedszonen hvor det har betydning for mindre byers udvikling."⁴

Der skal dog ikke gives fri adgang til byggeri i hverken kystnærhedszoner eller i åbent land, fastslår Kjeldsen der opfatter planloven som en "god lov som hjælper kommunerne

til at fastholde en klar planlægning."⁴

Almenvællets interesser

En lovrevision skal også tage højde for at meget planlægning er fælles for flere kommuner eller skal tage sig af statslige interesser.

"Nogle mener at de bare kan stille vindmøller op i udkanten af kommunen. Jeg er nu ikke sikker på at der er samarbejde nok mellem kommunerne til at det er en god idé," siger direktør i Statens Byggeforskningsinstitut Thor-kild Ærø.³

Kontorchef i Naturstyrelsen Christina Berlin Hovmand: "Mange af de sager vi har, handler jo netop om at forklare hvad der er en statslig interesse."³

"Formålet med planloven er jo almenvellet," siger byplanarkitekt i Furesø Kommune Marie Wage Nielsen. "I diskussionen glemmer vi det rene vand, de gode byer og smukke landskaber. Men det er det det handler om."³

Kan godt lide planlægning

Lektor Jørgen Møller fra Aalborg Universitet mener at loven trænger til 'småjusteringer', men at den ellers er vel-fungerende. Den arbejder for at "erhvervslivet, naturen og menneskene i et symbiotisk samspil får de udviklingsmuligheder som alle har brug for." Kritikken forklarer han bl.a. med at tabet af arbejdspladser har fået kommunerne ud i en desperat søgen efter vækst og gerne vil sælge ud af det naturmæssige arvesølv. Møller efterlyser derfor en mere langsigtet og helhedsorienteret of-fentlig planlægning.⁴

"I Rudersdal Kommune kan vi godt lide planlægning," siger teknisk direktør i Rudersdal Kommune Iben Kock. "Og jeg kan godt blive bekymret når man snakker om planlægning som væksthæmmer for hvis vi vil have kvalitet, må vi kunne stille nogle krav til f.eks. lavenergihuse, bebyggelsesprocent og husenes udformning."³

Liberalisering eller ej

Ifølge Venstres næstformand Kristian Jensen skal planloven liberaliseres så man nemmere kan udnytte kystnærhedszonen og skifte mellem land- og byzone. "Planloven er til for at styre udviklingen, men sandheden er at der er blevet overstyret," siger han.²

Folketingsmedlem Villum Christensen fra Liberal Alliance er enig i planlovens overordnede principper, men ikke i den måde de administreres på. "Man skal selvfølgelig ikke helt opgive styring, men styringen kan efter min mening sagtens ligge lokalt," siger han.²

I Danmarks Naturfredningsforening siger Nina Larsen Saarnak at kommunerne allerede har vide muligheder for at tage lokale hensyn. "Planloven er et unikt instrument fordi den sikrer at vi overvejer fordele og ulemper ved nogle specifikke tiltag inden man sætter dem i værk."²

Radikale Venstres miljøordfører Lone Lokindt vil holde øje med udviklingen. "Men den helt store liberalisering af planloven ser jeg ikke for mig," siger hun.²

Blæst om planlægningen

"Vores faglighed er noget helt andet end for ti år siden. Vi

skal tænke helhedsorienteret som samfundsudviklingen medfører, men vi skal også kunne agere langt mere smidigt og have fokus på at skabe vækst," siger Peter Bagge, formand i Danske Planchefer og planchef i Esbjerg Kommune. I dag skal planlægningen være mere proaktiv, samarbejdende og serviceminded, siger han.⁵

Peter Bagge mener dog samtidig at kravene langt hen ad vejen kan opfyldes uden lovændringer, især hvis staten og kommunerne går i mere dialog om lokalplanerne.

Og planloven er stadig nødvendig, fastslår Bagge. "Planlovens formål er godt og sikrer en sund opbygning af landet. Den lov sikrer at vi tænker bæredygtigt og ressourcebevidst. Planlægningen er bestemt ikke overflødig, snarere tværtimod," siger han.⁵

"Vores udgangspunkt er at der sjældent har været så meget brug for planlægning," skriver Ellen Højgaard Jensen, direktør for Dansk Byplanlaboratorium. "Dagsordner som klimatilpasning, ressourceknaphed, globalisering og urbanisering kalder på samordning og langsigtede planer. Derfor er det vigtigt at vi har en planlov der giver mening for politikere og borgere. Og det gør den ikke. Den er blevet for kompliceret, for teknisk og for svær at forstå."¹ sh

KILDER

1. Byplan Nyt 5/2014.
2. Søren Kudahl (2014): Borgmestre i oprør mod planlov. KL / Momentum. www.kl.dk 15.9.
3. Byplanmødet 'I tråd med tiden' i Herning 25-26/9 2014 jf. Byplan Nyt 5/2014.
4. Teknik & Miljø 10/2014.
5. Teknik & Miljø 12/2014.

Svend Andersen
Plantefokus
 Professionel træ- og planterådgivning

Din direkte
 vej til faglig
 sparring og
 udvikling.

Tlf.: 30 32 72 33
www.plantefokus.dk

HUNSBALLE
FRO

butik.hunsballe.dk
 – bestil frø på nettet
 og få det leveret direkte

Plænegræsfrø med stærke rødder

- til alle formål
- til den professionelle bruger

Top kvalitet
 Professionel rådgivning og service
 Hurtig levering - prøv os her:

Holstebro: 97 42 05 33
 Slagelse: 58 57 14 70
 Produktchef plæne: 40 45 97 04
ole.sams.falkenberg@dsv-froe.dk

Innovation
 og vækst

www.dsv-froe.dk

Omkring 60 greenkeepere, forskere og rådgivere var i Gjøvik for at blive opdateret om græssets vinterhærdning. I midten er Trygve Aamlid, Bioforsk Landvik, ved at fortælle om et forsøg. Foto: Asbjørn Nyholt.

Græsset hærder og går i vinterhi

Hvordan det sker kommer dog an på græsarten, og det har betydning for om græsset er en langsom eller hurtig starter om foråret

Græsset overlever vinterens frost fordi det hærder og går i hi med frostvæske og madpakke, men processen og forårets vækst afhænger af vejret og græsarten. Det fremgik af det internationale seminar 'Turf grass winter survival' i Gjøvik i Norge 11.-12. november hvor man bl.a. kunne høre resultater fra Sterfs projekt 'Turfgrass winter survival in a changing climate'. Sterf er den fælles nordiske forskningsinstitution om plænegræs.

Når temperaturen falder om efteråret, indleder græsserne er hærdning. Vandet trykkes ud af bladene der dehydrerer, men samtidig fyldes med sukkerstoffer og proteiner. Hærdeprocessen kræver energi og derfor sollys så græsserne kan fortsætte deres fotosyntese.

Proteinerne fungerer som frostvæske og hindrer at der dannes iskrystaller i bladcellerne. Sukkerstofferne er en energireserve der holder planten levende vinteren igennem og sætter væksten i gang igen om foråret. Når temperaturen stiger (fra over 2°C) begynder udviklingen at gå modsat. Græsset de-hærder, sukkerstoffer og proteiner nedbrydes. Når temperaturen igen falder, kan græsset genhærde, men ikke til samme dybde som oprindeligt, så gentagne og store temperaturskift udhuler græssets modstandskraft. Evnen til at modstå frost, sygdomsstress mv. falder.

Jo mere madpakke der er tilbage om foråret, desto hurtigere og sikrere er væksten tidligt om foråret. Desuden skal

græsset have ilt, og det er et problem hvis græsset står under vand eller is. Græsset tyr til gæringsprocesser, men de er ineffektive og forbruger hurtigt den energi der er tilbage.

De forskellige græsarter hærder ikke lige meget. Krybende hvene og engrapgræs hærder dybt. De lader sig ikke påvirke ret meget af temperaturskift og er langsomme startere om foråret. Modsat er det med enårig rapgræs der kun hærder lidt. Den er klar til vækst så snart den mindste mulighed byder sig, men med den lille madpakke bukker den let under for kulde eller sygdom inden foråret. *sh*

KILDE
 Asbjørn Nyholt (2014): Hvordan overlever græsset vinteren? Greenkeeperen 4/2014.

XtraGrass fordobler spilletiden på banen

XtraGrass er naturgræs der er forstærket med kunstgræs så spilletiden på græsboldbaner bliver fordoblet - uden at spilletilen ændres. Prodana har fået agenturet på det velafprøvede hollandske produkt som sikrer at græsset kan bruges 800-1000 timer årligt fordi plastfibrene stabiliserer overfladen og hindrer skridskader. Desuden beskytter plastfibrene naturgræssets hjertesked så det hurtigere regenererer ef-

ter slid. Omvendt beskytter naturgræsset plasten mod sollyset og holder fibrene på plads. Plastfibrene er vævet sammen i tynde bånd og gjort fast til et bionedbrydeligt tæppe. Under anlæg rulles tæppet ud og dreses op med et passende vækstag som græsfrøet sås i. Tæppet nedbrydes gradvist, men plastfibrene forbliver en del af banen. Plejen er som en almindelig naturgræsbane. www.prodana.dk.

Switch mod sneskimmel på golfbaner

Sneskimmel (*Microdochium nivale*) er et alvorligt problem på bl.a. golfbaner. Men hvis man godt må bruge kemi, er bekæmpelsesmulighederne blevet bedre, i hvert fald på golfbaner hvor der er kommet en 'mindre anvendelse' (off label) for Switch 62,5 WG med aktivstoffet fludioxonil.

Til samme formål findes Folicur der udgår i 2015 samt Proline EC 250. Fordelen ved Switch er at det kan bruges ved lavere temperaturer og virker længere. Til gengæld er miljøbelastningen ved de godkendte doseringer større for Switch end for Proline, men på linje med Folicur. Af samme årsag på Switch kun bruges én gang pr. sæson.

Banekonsulent i Dansk Golfunion Thomas Jepsen, anbefaler at bruge Switch hvis man vil behandle sneskimmelan- greb, mens forebyggelse bør ske med Proline i uge 42-45 og med Switch i uge 47-50. Det giver den bedste og længste virkning, oplyser han til Greenkeeperen. Anbefalingerne er i tråd med de forsøg som Sterf fortog i 2011-12.

Forsøg ved Aarhus Universitet viste allerede i 2011-12 at Switch virker godt mod sneskimmel, ligeså godt som Medallion TL og Proline EC 250 der også indgik i testen. Derefter søgte Dansk Golfunion om 'mindre anvendelse' på Switch og Proline. Tilladelsen til Proline kom året efter, men Switch udgik fordi producenten hellere ville satse på Medaillon. Da Medaillon senere blev afvist af Miljøstyrelsen blev der an- søgt om Switch igen, og den gik så igennem sidst i 2014.

Mikrobiologi mod sneskimmel

En alternativ mulighed for at bekæmpe sneskimmel er de mikrobiologiske præparater TurfG+ og TurfS+ samt alge- ekstraktet Vacciplant. Midlerne er fra 2011 til 2014 afprøvet i Sterf-regi med fem forsøg i Danmark, Sverige og Norge.

Der er dog ikke meget der tyder på at de tre midler kan erstatte kemiske svampemidler, lyder det fra forskergruppen i Greenkeeperen 4/2014. I kun én parcel var der mindre an- greb af svamp og bedre græskvalitet efter sprøjtning med de tre midler. Der var også eksempler på at behandlingen førte til mere svampeangreb.

TurfG+ og TurfS, der forhandles af Nordisk Alkali AB, in- deholder nyttesvampen *Gliocadium catenulatum* og stråle- bakterien af slægten *Streptomyces*. De fremstilles af det fin- ske firma Verdera der fremstiller mikrobiologiske præpara- ter til planteskoler og væksthushavener. Den finske produ- cent har opponeret mod testresultatet, bl.a. med henvisning til at forsøget ikke var stort nok.

Vacciplant indeholder polysakkaridet laminarin der i for- vejen bruges i havebrug. Det produceres af det franske fir- ma Goemar og forhandles af Interagro Bios AB. Begge for- handlere benyttede sig af et program som Miljøstyrelsen indledte i 2011 med støtte til afprøvning af alternative beskyttelsesmidler.

Olieprodukt mod sneskimmel

Sneskimmel kan muligvis også bekæmpes med det mineral- ske olieprodukt Civitas Harmonizer fra Petro Canada og der- med være et alternativ til kemiske midler som Folicur og Proline, skriver Greenkeeperen 4/2014.

Canadiske forsøg har i hvert fald vist at Civitas Harmonizer kan aktivere resistensgener i krybende hvene så planterne bliver modstandsdygtige over for sneskimle, herunder den mest almindelige sneskimmel i Danmark, rosa sneskimmel, der laver pletter i græsset under snedække.

Det nordiske græsforskningscenter Sterf har derfor igang- sat en afprøvning af midlet sammen med det canadiske Ca- nadian Turfgrass Foundation frem til 2017. I Danmark er der udlagt et forsøgsareal på Sydsjællands Golfklub. sh

BONDESKOVGAARD

Ultralyds-scanning
Måling af råd i træer
20 års erfaring
Referencer gives gerne
Alle træplejeopgaver udføres

4649 6027
4016 6027

Se vores øvrige produktprogram
på www.bondeskovgaard.dk

SkovByKon.dk

Tlf: 61 79 62 63

"FARLIGE TRÆER"
RÅDSCANNING
HULE TRÆER
RØDDER / STABILITET
RÅDGIVNING
UNDERVISNING / KURSER

Christian Nørgård Nielsen
dr.agro cnn@skovbykon.dk

Billigst i længden!

- uanset om du skal i dybden eller højden...

Hos Scantruck har vi taget højde for det hele, her får du markedets bedste maskiner, et unikt servicekoncept og optimal tryghed.

scantruck

Katkjærvej 5, DK-7800 Skive · Kærup Parkvej 12, DK-4100 Ringsted
info@scantruck.dk, www.scantruck.dk, Tlf. +45 96 147 147

KOMATSU MANITOU ATLAS mustang Mettler & Schmidt KOBELCO brugsgæmder

Et kilo gødning vejer ikke altid et kilo

ARBEJDSMILJØ. Når man løfter højt, lavt, skævt eller væk fra kroppen, rejser Arbejdstilsynet og ryggen børster. Det gør det svært at lægge rullegræs og læsse 20 kg-sække op i laddet

Af Lars Thorsen

Arbejdstilsynet har meddelt Gug Anlæg & Planteskole A/S at når de ansatte skal løfte sække manuelt op på ladet af bilerne, må de højst veje 15 kg. Derfor må der kran til for bare at læsse et par 20 kg sække med gødning. Foto: Gug Anlæg & Planteskole A/S.

Der er mange tunge løft i anlægsgartneriet. Det ville ikke gøre så meget, hvis man altid kunne bruge en maskine eller i det mindste holde de tunge sager tæt ind til kroppen uden at vride. Men rullegræs skal ned til jorden, hækklipperen skal op over skulderne og sækkene med cement, gødning og meget andet skal op på ladet. Så hvad skal en anlægsgartner stille op?

Det spurgte anlægsgartner-tekniker Dan Nygaard fra Gug Anlæg og Planteskole A/S også sig selv om da Arbejdstilsynet flere gange havde påtalt at de ansatte ikke måtte løfte 20 kg sække op på ladet af bilerne.

„De må sådan set gerne løf-

te sækkene når vi har sækkene stående på en palle, men når de så skal løftes op på ladet af en bil, så er det ikke bare et lodret løft, så er det også et vrid. Og det betyder ifølge Arbejdstilsynet at grænsen er 15 kg når de løfter sækkene op på ladet. Men sækkene vejer nu engang 20 kg, så det betyder at vi skal have en kran frem hvis vi bare skal have løftet tre sække op på en vogn. Det virker ærligt talt som at skyde gråspurve med kanoner,” siger Dan Nygaard.

„Derfor har vi kæmpet en kamp med græsfrøleverandører, saltleverandører, gødningsleverandører og så vi-

dere for at få dem til at levere 15-kg sække i stedet for 20 kg-sække. Men vi er nogle små fisk i det marked og har svært ved at komme igennem.”

Han pointerer at Prodana fra 2015 godt nok vil begynde at levere i 15-kg sække, men de fleste steder står valget mellem sække på 1, 3, 5 eller 20 kg, og det bliver hurtigt dyrt hvis anlægsgartnerne skal købe fire 5 kg sække i stedet for én på 20 kg. Primært inden for beton og gødning oplever Dan Nygaard problemerne.

Marker er klar til 15 kg

Det er direktør Carsten Marker fra E. Marker A/S ked af at høre. Han leverer bl.a. gødning til anlægsgartnerne, golfbaner, idrætsanlæg mv., herunder specialprodukter som Osmo Vertigazon og Novozymes Rhizobio, og han vil meget gerne hjælpe Dan Nygaard.

„I princippet kan produkterne jo leveres i en hvilken som helst størrelse, men jeg er lidt låst fast da jeg er leverandør og ikke den producerende enhed,” påpeger Carsten Marker der dog ikke er bleg for at stille krav til producenterne hvis de lokale myndigheder eller en række kunder kræver det. „Vi har eksempelvis en producent i England som laver en god allround mineralsk gødning til os under navnet Activator. De leverede tidligere i 25 kg-sække, men i foråret blev vi nødt til at reagere og stille nye krav da vi fik at vide, at folk ikke må løfte de tunge sække.”

Derfor ankommer Activator fremover til E. Marker A/S i 20 kg sække selv om det gamle lager med 25 kg-sække lige skal sælges først. Carsten Marker er dog klar til at gå skridtet videre og levere i 15 kg-sække hvis der kommer et krav om det.

„Det har jeg ikke engang en lille smule forbehold overfor. Det ville da være tåbeligt andet end at hjælpe med at gøre

hverdagen lettere derude,” lyder det fra direktøren der dog påpeger at prisen alt andet lige bliver lidt højere hvis man skal have gødningen fordelt på flere sække.

Intet krav på vej

Der er dog ikke meget der tyder på at Arbejdstilsynet er på vej med et påbud mod 20 kg-sækkene, forklarer kontorchef i Arbejdstilsynet Bitten Døjholt.

„Der er jo den udfordring ved vurdering af tunge løft at det er en konkret vurdering hver gang. Du kan ikke sige endegyldigt at 20 kg er for tungt, og 15 kg er tilpas. Det er forskelligt fra situation til situation. Og når du beskriver at virksomheden har fået at vide at de ansatte højst må løfte 15 kg op på ladet, så kan det sagtens være rigtigt i den situation. Men i en anden situation er det ok at sækkene vejer 20 kg. Det hele handler om hvor langt fra kroppen du løfter, hvordan du vrider og drejer, om du løfter over skulderhøjde, og hvor mange gange du løfter. Derfor kan vi ikke komme med et præcist krav til producenterne,” understreger Bitten Døjholt.

Hun vil dog ikke afvise at man kan lave en form for samarbejde omkring krav til sækkens størrelse hvis branchen som helhed kommer og banker på Arbejdstilsynets dør.

Men hvordan kan det være at de udenlandske producenter laver så tunge sække? Er arbejdsmiljøkravene lavere i f.eks. England og USA?

„Nej. Vores regler er baseret på EU-retten, og kigger vi på Europa og USA, så er der stort set de samme regler over det hele. Det er nok håndhævelsen der er forskellig, men vores model for vægtgrænser bygger altså på den amerikanske,” siger Bitten Døjholt og fortæller at Arbejdstilsynet har lavet app'en 'løftetjek' som man kan bruge til at se hvor

Hos E. Marker A/S er man netop nu ved at læsse de sidste 25 kg-sække af den mineralske gødning Activator. Fremover vil virksomheden kun sende 20 kg-sække, men hvis der opstår et seriøst krav om 15 kg-sække, er direktør Carsten Marker klar til at lytte. Foto: E. Marker A/S.

udsat ens krop bliver under diverse løft.

Av, rullegræs

En anden af anlægsgartnerens arbejdsmiljømæssige udfordringer er rullegræs. Der er endnu ikke opfundet en maskine som kan lægge rullegræs ud i mindre skala til privathaver og til grønne områder og parkanlæg med besværlige adgangsforhold. Det betyder at den stadig mere populære instant-løsning til græsplænen bliver lagt i hånden næsten overalt. Men en rulle græsplæne med jord er tung, og rullen kan ikke være særligt stor før

den bliver for tung. Typisk vejer en enkelt rulle 12 til 20 kg, men hvis jorden er våd, kan den også veje mere, og så er man hurtigt ude i Arbejdstilsynets gule og røde felter.

„Der mangler virkelig en maskine som kan lægge de ruller,” understreger direktør Michael Dall fra anlægsgartnerfirmaet Sven Bech A/S. „Det er selvfølgelig en problematik som er svær at løse, for den skal kunne have mere end blot et par ruller i, men den skal også være lille nok til at komme ind i haver og over terrasser.”

Bemærkningen faldt da Mi-

chael Dall var til møde i Danske Anlægsgartneres bestyrelse. Midt i samtalen afbrød Grønt Miljø redaktør: „Der er brug for sådan en rigtig Ole-Opfinder-type.” Den smuglytende Kim Tang, Danske Anlægsgartneres fagkonsulent, var hurtig til at understrege at en sådan Ole-Opfinder skal være opmærksom på at man ikke bare flytter besværet så det eksempelvis er let at lægge rullerne ud, men besværligt at fylde dem i maskinen.

Ingen maskine på vej

En af producenterne af rullegræs, Leopold Rullegræs A/S,

lægger også rullegræs ud for mange kunder, men alligevel har direktør Leopold Asmusen ingen planer om at opfinde en maskine til udlægning.

„Umiddelbart er vi jo ikke nede og ligge på knæ, når vi lægger rullegræs ud. Vi lægger rullen og ruller den derefter ud med foden. Men det gælder om at lægge rullen rigtigt første gang så man ikke skal løfte den flere gange. Her er der nogle som bruger en rive til at trække de udlagte ruller tæt ind til hinanden, for det er meget lettere end at kravle rundt,” forklarer Leopold Asmusen.

Der er heller ikke en rullegræsudlægger på trapperne fra maskinproducenterne selv om direktør i GMR Maskiner og formand for foreningen Maskinleverandørerne, Park, Vej & Anlæg, Niels Kirkegaard, godt kan se idéen.

„Det burde være et område som man var interesseret i, for der er ingen tvivl om at der er et behov. Men vi laver maskiner til pleje og vedligehold, så det ligger ikke lige i kortene at det er os der skal lave den,” siger Niels Kirkegaard.

Flere andre maskinproducenter som Grønt Miljø kontakter, har heller ingen planer om at lave sådan en maskine. De fleste har faktisk aldrig tænkt over at der kunne være et marked dér. Grønt Miljø ringer derfor til en rigtig Ole-Opfinder-type, nemlig Arne Jacobsen. Han har tidligere udviklet ukrudtsbrænderen Green-Flame som faktisk blev solgt til GMR Maskiner. Derefter opfandt han Cartmate, en serie ergonomiske trillebøره, og udbyggede derefter med en selvopfundet, kombineret vaccumsuger/blæser til løv. Arne Jacobsen har altså opfindehatten trukket godt ned over ørerne. Men har han så tænkt over en rullegræsudlægger?

„Nej, det er fuldstændigt nyt for mig. Det er ikke nogen baner jeg har tænkt i,” fortæller Arne Jacobsen, men fortsætter efter en kort pause: „Men det er da noget som jeg lige skal prøve at kigge lidt på. Jeg vil lige sætte mig og tænke over det, for det sætter altid tanker i gang når man hører om problemer i faget.” □

Der findes ingen maskine som kan lægge rullegræs ud i fru Hansens have. Derfor må anlægsgartnerne klare lægningen i hånden, og det kan hurtigt blive tungt. Foto: Leopold Rullegræs A/S.

Tid at søge Karin og Georg Boyes Fond

Fonden støtter landskabsarkitektstuderendes grupperejser, yngre landskabsarkitekters studierejser og publikationsvirksomhed inden for fagområdet.

Send ansøgning senest 1. februar 2015 til advokat Kim Rosenthal Hansen, Halle, Berg & Rosenthal advokater, Rødovre Centrum 205, 2610 Rødovre eller advokat@advokatcentrum.dk.
www.boyesfond.dk

Højtrykslaminat til enkle siddemøbler

Med sin serie 'Superfine' viser Out-Sider hvordan man kan bruge laminat og stål til sidde-møbler der kan monteres direkte på eksisterende kanter, mure mv. Laminatet er indfarvet 8 mm højtrykslaminat af papir, et produkt der i forvejen er kendt som facadebeklædning. out-sider.dk.

Deeres sneræv er blevet opgraderet

For ni år siden lancerede John Deere 'Snow Fox', en kompakttraktor med kost og saltspreader. Pakkeløsningen blev populær - 80% af traktorerne i serien fra 26 hk til 66 hk er solgt som Snow Fox. Nu er serien opgraderet med bl.a. ny aircon og instrumentering og - til den største model - partikelfilter. Også modelbetegnelserne er nye. F.eks. betyder 3045R (billedet) en traktor i 3-serien med 45 hk og en R udstyrspakke. De syv modeller har arbejdsbredder fra 1,30 til 2,0 m. havdrup-maskinforretning.dk.

VERDENS LANDSKABER

Tidevandslagune til 800.000.000 kr.

Når tidevandet skyller ind over kysterne ved Swansea i det sydlige Wales, skyller der samtidig en masse gratis energi ind mod land. Den har myndigheder og energiproducenter tænkt sig at samle ind ved at lave en 11,5 km² stor 'lagune' indhegnet bag såkaldte havvægge i Swansea-bugten.

Turbiner i væggene vil generere elektricitet hver gang tidevandet skyller ind og ud af anlægget, i alt over 500 gigawatt-timer pr. år. Det svarer til strømforbruget i 156.000 husholdninger (90% af det samlede strømforbrug i Swansea Bay, cirka 11% i hele Wales).

Swansea er ikke valgt ved lodtrækning. Med en forskel på i gennemsnit 8,5 meter mellem flod og ebbe er området indehaver af verdens næststørste forskel i tidevand. For at det hele ikke bare skulle

blive en enorm og trist teknisk installation i den smukke bugt, er der blevet etableret en form for havnepromenade oven på hele strækningen af havvæg som vi her på Grønt Miljø absolut vil gå på en dag.

Anlægget bliver det første af sin slags, men der er allerede planer om at etablere tilsvarende andre steder, bl.a. ved Liverpool, og levetiden er

anslået til imponerende 120 år. Nu koster løsningen godt nok over 800 mio. kr. at etablere, men det er måske ikke så galt for en helt ny, klimavenlig energiindustri og strøm i 120 år. LDA Design Consulting LLP er det ledende landskabsarkitektfirma på projektet. Se video af den banebrydende tidevandslagune på www.facebook.com/grontmiljo.

Foto: Habitat Landscape Architects

Tørre termitboer som inspiration i Johannesburg

Langt, langt fra tidevandet ligger den såkaldte 'pindsvinepark' i den sydligste del af Johannesburg i Sydafrika. Bortset fra nogle bløde bakker er landskabet fladt, og den monotone horisont bliver først og fremmest brudt af termitboerne der peger på den tørre himmel.

Netop termitternes tårne var

inspirationskilden da Habitat Landscape Architects skulle lave et centralt samlingspunkt i et nyt, halvfærdigt statsligt beboelsesområde, præget af fattigdom. Inventar og byggematerialer er udvalgt til både at kunne tåle tørke og frost. Idéen bag det spøjse projekts udformning er ifølge landskabsarkitekterne „at udforske forholdet mellem natur og mennesker, og hvordan vi er

forbundet og afhængige af hinanden.“ Og der er huller i de termitboeformede vægge for at skabe inter-forbundne legeområder.

Progressivt er det til gengæld at der blev hyret arbejdsløse fra nabolandsbyen til anlægsarbejdet, og de blev undervejs undervist i alt lige fra rørlægning over havebrug til parkdrift. Læs mere på www.habitatdesign.co.za. *lt*

Skovtur - kun på stierne. Det er hver anden dansker tilfreds med, bl.a. fordi det gavner naturbeskyttelsen.

Delt holdning til udvidet adgang i private skove

Hver anden vil betale for at gå uden for vej og sti. De øvrige vil betale for at de ikke gør det

Halvdelen af befolkningen vil gerne betale for at få udvidet adgang i de private skove. Den anden halvdel mener derimod at skovturens værdi falder hvis alle har adgang overalt - fordi naturbeskyttelsen så falder. Det fremgår af en undersøgelse som Suzanne E. Vedel, Jette B. Jacobsen og Bo J. Thorsen fra Københavns Universitet har lavet som led i New Forex-projektet i sommers.

Analysen har i mange år vist at danskerne sætter stor pris på at bruge skov, natur og landskab, og at værdien af en skovtur ligger i området 15-50 kr. pr. skovtur. Det er det beløb man ville give hvis man skulle betale for at bruge skoven med de eksisterende adgangsregler.

I de private skove er det i dag sådan at man kun må besøge skoven fra klokken 6 til solnedgang, kun til fods og på cykel og kun på veje og stier. I studiet blev en repræsentativ gruppe danskere spurgt om hvad de ville betale for et sæsonkort der giver adgang uden for stier og veje i alle de private skove - ligesom man i forvejen må i statsskoven.

De 795 svar viste en meget stor variation i betalingsviljen,

men de deler sig i to næsten lige store grupper hvor den ene vil betale, i gennemsnit med 522 kr. pr. år pr. husstand. Den anden gruppe vil ikke betale noget. Tværtimod mener de at deres skovtur ville blive ringere hvis alle kan gå frit uden for vej og sti. Den teoretiske betalingsvilje var negativ, i gennemsnit -311 kr. Gennemsnittet for alle var 99 kr. pr. år pr. husstand.

De to grupper adskiller sig ikke klart fra hinanden når man ser på indkomst, køn, om man har børn, og om man bor i byen eller på landet. Derimod betyder det noget om man synes at naturen skal beskyttes mere eller bruges mere. Blandt dem der ikke vil have udvidet adgang, finder man ifølge undersøgelsens udførere relativt mange 'tree huggers' (træelskere), mens den anden gruppe præges af relativt mange 'tree cutters'. sh

KILDER

Campbell, S.E. Vedel, J.B. Jacobsen, B.J. Thorsen (2014): Heterogeneity in the demand for recreational access - distributional aspects. Journal of Environmental Planning and Management 57, 1200-1219.

Suzanne Elisabeth Vedel, Jette Breddahl Jacobsen, Bo Jellesmark Thorsen (2014): Befolkningen er delt i spørgsmålet om øget adgang i de private skove. Skoven 12/2014.

www.newforex.org.

MÅLRETTEDE AMU-KURSER

- Anlægsgartneri
- Jord og planter
- Sten og fliser
- Pleje og vedligeholdelse
- Kirkegårde
- Naturpleje

Se mere under "Find kurser" på www.sceu.dk eller ring på 58567302

PARAT TIL SNE MED

FERRARI

- så kører det godt

Nye modeller
Bredt redskabsprogram

Med en Ferrari
er du klar til sne

Importør

Sønderup Maskinhandel A/S

Hjedsbækvej 464, 9541 Suldrup. Tlf. 9865 3255.

www.ferrarimaskiner.dk

Sønderup Maskinhandel A/S har specialiseret sig i at levere alt professionelt udstyr til den grønne sektor. Vi har et bredt program af maskiner til renholdelse, vedligehold og anlæg.

Det er aldrig sjovt at forlade sin arbejdsplads ufrivilligt

VIRKSOMHEDSOVERDRAGELSE. Det kan være svært når det private og det offentlige udveksler arbejdsopgaver og medarbejdere. Et nyt initiativ skal lette processen for alle parter

Af Lars Thorsen

I november begyndte visne blade at hobe sig op langs husmurene, kviste og kvas lå på cykelstierne i Herlev, og der var kun en håndfuld specialarbejdere til at køre rundt i gaderne og tømme affald. Det skyldtes at anlægsgartnerfirmaet LK Gruppen var gået konkurs og havde efterladt kommunen uden nogen til at stå for den grønne pleje. Og de var sket efter en diskutabel og problemfyldt virksomhedsoverdragelse af ansatte.

Glæden var ellers stor i virksomheden efter den havde vundet kommunens udbud af plejen af de grønne arealer i 2013, men derefter gik det ned af bakke, fortæller tidligere tilbudschef i LK Gruppens afdeling for pleje og vedligehold, Lasse T. Sukstorf.

„Vi fik nok sat for dårlig ledelse på fra starten. Driftslederen var ikke vant til at arbejde med folk der havde paraderne oppe, og det havde de virkelig. Så da vi skulle til at lave noget i foråret, begyndte der at komme mange sygdomsmeldinger ind, og da første år var overstået, var vi på vores tredje driftsleder,“ siger Lasse T. Sukstorf. Han fortæller at opgaven til sidst blev udført med blot tre af de oprindelige medarbejdere og af seks vikarer.

LK Gruppen havde altså selv en del af skylden for at det gik så galt. Men havde kommunen også en del af skylden?

„Baggrunden for udbuddet var et politisk ønske om at konkurrenceudsætte en del af kommunens grønne driftsopgaver for at undersøge om et

udbud ville give mere kvalitet for pengene,“ fortæller landskabsarkitekt og projektleder Kirsten Høi fra Herlev Kommunes Center for Teknik og Miljø. „Der var på det tidspunkt 20 medarbejdere som arbejdede med drift af grønne områder hvoraf halvdelen skulle udbydes. Drift af idrætsanlæg og bymidtearealer var der ønske om at bevare som en kommunal opgave med eget driftspersonale, mens drift af parker, natur, rabatarealer og friarealer ved institutioner og skoler blev udbudt. Det gav desværre, men forståeligt nok, uro og usikkerhed blandt de medarbejdere der skulle virksomhedsoverdrages.“

Undgår slagsmål med 3F

Kirsten Høi fortæller videre at LK Gruppens bud var meget lavt, og at kommunen og LK Gruppen derfor efter licitationen mødtes for at sikre at firmaet havde forstået opgavens omfang og indhold.

„Generelt er det forvaltningens oplevelse at virksomhedsoverdragelsen er forløbet godt, men naturligvis har der været forhandlinger af forskellige spørgsmål,“ siger Kirsten Høi der samtidig bemærker at entreprenørskiftet efter konkursen har fungeret fint.

Men kommunen accepterede altså LK Gruppens lave bud. Lave tilbud er også nødvendige for at vinde udbud og forudsætningen for at kommunen kan spare penge. Derfor er afskedigelser en logisk følge af udbudsformen, fortæller landsformand Ejvind Røge i Danske Anlægsgartnere.

„Accepterer man et tilbud

Herlev er et godt sted, men har også været skueplads for at mindre heldig virksomhedsoverdragelse. Et af kommunens fine steder er 'Træbanken'. Det er en ekstensivt drevet park med en plantesamling af danske træer og buske - nemlig hvad der svarer til de cirka 80 arter i 'Træer og buske i landskabet' af Helge Vedel og Jette Dahl Møller. Foto: Herlev Kommune.

som man sparer penge ved, så ved man også at der skal afskediges folk. Men kommunen slipper for selv at fyre dem. Det er den vindende entrepreneurs problem, men man kan diskutere om det er fair eller rimeligt for såvel de bydende som for de ansatte, at sende sorteper videre på denne måde," siger Røge.

På Danske Parkdage i 2013 svarede en kommunal planlægger fra salen på spørgsmålet om hvorfor kommunerne til tider overdrager medarbejdere som reelt ikke er i stand til at udføre arbejdet i stedet for at opsig dem mere nænsomt i trygge rammer. Her var svaret ganske enkelt: „3F er for stærk.“

Jacob Kristensen fra Grøn Vækst A/S har også prøvet at få overdraget folk som ikke burde have været sendt videre. „Vi har oplevet at virksomhedsoverdragelserne nogle gange bliver brugt som en kattelem så kommunen kan slippe af med nogle medarbejdere. Det har været de dårligste medarbejdere, langtidssyge og endda alkoholikere," siger Jacob Kristensen.

Han fortæller at virksomheden aktuelt har en entreprise hvor det har været nødvendigt afskedige to ud af de fire virksomhedsoverdragede medarbejdere. „Først og fremmest er det ikke fair og ikke en god oplevelse for medarbejderne, men det har også kostet os i hvert fald 700.000 kr. som vi

da ikke har tjent ind endnu," siger Jacob Kristensen.

Hvad laver jeg her?

Selv med motiverede medarbejdere og en positiv indstilling hele vejen rundt kan det være en udfordring at få tingene til at køre fra dag ét. Det gælder især hvis de overdragede medarbejdere ikke tidligere har arbejdet med den opgave som de ellers er blevet overdraget til at løse. Det har direktør Ole Kjærgaard fra OK Nygaard A/S prøvet.

„Generelt er vores oplevelser med virksomhedsoverdragelser positive, så længe udbyderen har klædt sine medarbejdere godt på inden de kastede sig ud i projektet, og der er blevet støttet positivt op fra deres ledelses side. Det eneste negative er når der overdrages folk som intet har med opgaven at gøre. Jeg har faktisk prøvet at vinde en grøn entreprise, og så få overdraget tre vejfolk der ikke havde lavet andet end asfalt i hele deres liv," fortæller Ole Kjærgaard.

Ovre i det fynske har direktør Søren Ribergaard fra Ribergaard Anlægsgartnere A/S haft en lignende oplevelse: „Vi overtog en ejendom for en offentlig udbyder, men da vi kom derud, så stod der pludselig en gartner og kukkelurede. Det havde jo været rart at vide i forvejen," pointerer Søren Ribergaard der ikke har oplevelsen af at de store, offentlige myndigheder har fået helt styr

på det med virksomhedsoverdragelser endnu. „Vi har eksempelvis ikke haft en eneste virksomhedsoverdragelse hvor der ikke har været fejl i lønnen. Og oftest er der flere medarbejdere med end vi har brug for til opgaven.“

Ribergaard understreger dog at han ikke har noget generelt problem med at modtage virksomhedsoverdragede medarbejdere: „80% af dem vokser med opgaven, og når de tilsynsførende møder dem året efter, kan de nogle gange slet ikke kende dem. Jeg tror bl.a. at det skyldes at de ikke er vant til at få så meget omsorg, for de kommer jo fra nogle store organisationer, og så kommer de over til os og får pludselig en masse ansvar og en masse opmærksomhed.“

Rod med overenskomst

I tiden efter udbuddet slipper udbyder oftest tøjlerner, og det er op til den vindende virksomhed og fagforeningen at finde en aftale om den enkelte medarbejders ansættelse. Her prøver private anlægsgartnervirksomheder tit at få medarbejderne væk fra den kommunale overenskomst hvor mange stadig har funktionærlignende rettigheder. Og det er ikke et spørgsmål om at de private firmaer går i for små sko, pointerer Ole Kjærgaard.

„Vi vil gerne have de nye medarbejdere over på overenskomsten mellem 3F og Danske Anlægsgartnere lige-

Da Herlev Kommune i 2013 sendte 163 hektar grønne områder i udbud, var det kun ni af materialegårdens 20 medarbejdere som skulle virksomhedsoverdrages. Foto: Herlev Kommune.

som deres kollegaer. Det skaber nu engang bedst stemning. Vi har engang overskredet deadline for hvornår man kunne frasige sig den kommunale overenskomst, så den kom til at gælde. Den gruppe virksomhedsoverdragede folk kom altså til at gå på en anden overenskomst end de andre, så der opstod vanskeligheder med at planlægge arbejdet fordi de to grupper måtte forskellige ting på forskellige tidspunkter. Det betød at de var nødt til at køre for sig selv, så det var sværere at få dem til at blive en del af vores virksomhedskultur. Det er i og for sig ligegyldigt, om det er en dyrere eller billigere overenskomst. Det handler ganske enkelt om at det er teknisk sværere at arbejde sammen når man har forskellige overenskomster,” fastslår Kjærgaard.

Overdraget i anden potens

Når en kommune først er begyndt at udlicitere, så stopper den sjældent igen. Det betyder at en opgave - alt fra et enkelt grønt område til en hel kommunes grønne drift - som regel bliver udbudt igen når kontraktperioden udløber. Og så kan det naturligvis hænde at en helt tredje part vinder opgaven. Men hvordan stiller det så de medarbejdere der blev overdraget ved det første udbud?

Det spurgte de sig også om i Dansk Håndværk efter at Gribskov Kommune i et genudbud tildelte delaftalerne om affald og rabatgræs til nye entreprenører uden at de oprindeligt virksomhedsoverdragede medarbejdere fulgte med.

„Normalt når en kommune sender opgaven videre eller trækker den tilbage, har der været tradition for altid at tage medarbejderne med,” siger chefjurist i Dansk Håndværk, Morten Frihagen. „Men lige pludselig gjorde de noget andet i Gribskov. Derfor har vi set nærmere på om kommunerne før har gjort det fordi de var forpligtet til det eller af ren og skær velvilje over for medarbejderne. Og det lader til at det sidste er tilfældet.”

Gribskov Kommune sparede ifølge kommunens egne oplysninger op mod 14 mio. kr. på drift og vedligehold af de

Grønt Vækst fik overdraget hele 70 medarbejdere fra det kommunale InfraService. Det gik rigtig godt.

kommunale veje over de fire år hvor de nye kontrakter løb, men kommunen var også selv i tvivl om dens forpligtelse over for medarbejderne i forbindelse med genudbuddet. Derfor indhentede de bl.a. en vurdering fra juristerne i Kommunernes Landsforening. De fastslog at medarbejdere som engang har været ansat i kommunen, men siden er overdraget til et privat firma, ikke bagefter har en form for jobgaranti i kommunen.

70 mand fra InfraService

Jobgaranti var der heller ikke for de ansatte da Vejle og Odense Kommunes driftsselskab InfraService I/S bukkede under. Kort tid efter vandt Skælskør Anlægsgartnere A/S selskabets opgaver, materiel og medarbejdere, og det viste sig faktisk at være en af de bedste virksomhedsoverdragelser som Jacob Kristensen - i

dag direktør i Grøn Vækst A/S - har oplevet.

„Her fik vi hele 70 medarbejdere, men det gik rigtig godt. Medarbejderne tog meget positivt imod vores nye ledelsesmetoder og nye praktiske løsninger. De havde jo arbejdsgange og metoder der var groet fast i kommunalt regi igennem 50 år, og nogle af medarbejderne kom bagefter og sagde: Hold kæft, det her skulle vi havde gjort før, så havde vi stadig haft InfraService,” genfortæller Jacob Kristensen og pointerer at Skælskør Anlægsgartnere ved netop det udbud havde gjort en bevidst indsats for at smile ekstraordinært meget i mødet med de nye medarbejdere.

De har ikke valgt det

Man skal huske at de overdragede medarbejdere ikke selv har valgt at blive overdraget. Sådan lyder det fra afdelings-

leder Hans Tophøj fra Aalborg Kommunes entreprenøraftdeling der efterhånden har mange erfaringer med virksomhedsoverdragelser. I en årrække blev kommunens grønne områder udbudt på skift, så alle områder over tid blev udliciteret, mens man beholdt kommunens vej- og parkafdeling, der altid havde ét område.

I dag har man dog stoppet denne udliciteringskarrusel og udliciterer den samme klump opgaver igen og igen, og benchmarker derefter egen vej- og parkafdeling efter priserne fra de private anlægsgartnere ved hvert genudbud. Og trods al den erfaring har Hans Tophøj svært ved at give et godt råd til de private for at få virksomhedsoverdragelserne til at køre bedre.

„De private anlægsgartnerfirmaer jeg kender til, har håndteret det ganske fornuftigt. Det kan jeg ikke sige no-

get til. Jeg tror at de problemer som man hører om, ganske enkelt skyldes at man bliver tvunget til at skifte arbejdsplads. Hvis man har været et sted i mange år, er det ikke skægt at skulle skifte job mod sin vilje. Jeg kan godt forstå at det ikke er nemt, sådan ville man også selv reagere,” siger Hans Tophøj.

„Så hvis jeg alligevel skal give et råd, må det være at man skal være opmærksom på at disse mennesker ikke har ønsket at komme til din virksomhed. Normalt har nye medarbejdere altid glædet sig til at starte, men det gælder ikke når man har forladt sin arbejdsplads ufrivilligt.“

At det i høj grad er selve det tungne skift af arbejdsplads og i mindre grad de praktiske omstændigheder som kan føre til utilfredshed, vidner følgende erfaring fra Hans Tophøj om: „Efter et udbud spurgte vi

medarbejderne hvad vi kunne have gjort anderledes. Her svarede de at de gerne ville have været inddraget tidligere i processen. Til næste udbud blev næste hold medarbejdere så inddraget tidligere, og efterfølgende fortalte de at de gerne ville have været inddraget senere.“

Fælles oplysningsskema

De mange erfaringer med virksomhedsoverdragelser er ved at blive samlet i Danske Anlægsgartnere. Her fortæller direktør Michael Petersen at man er ved at udvikle et fælles oplysningsskema der skal gøre virksomhedsoverdragelser til en bedre oplevelse for alle.

„Vi har set at der er nogle udfordringer i forbindelse med visse offentlige udbud hvor der bliver virksomhedsoverdraget medarbejdere til vores medlemsvirksomheder. Derfor har vi sat os sammen med nogle af vores største medlemmer og Håndværksrådet for at få lavet et notat om hvilke oplysninger vi gerne vil modtage i forbindelse med overdragelsesprocessen,” fortæller Michael Petersen.

Eksemplet fra Søren Ribergaard hvor der pludselig troper en ukendt virksomhedsoverdraget medarbejder op, er det grelleste, men Michael Petersen påpeger at det tit sker at der er informationer om medarbejderne der burde have været på bordet tidligere.

„De skal ikke stå hos deres nye arbejdsgiver og føle at der er en masse oplysninger om dem som har været hemmelige. Jo mere information der er tilgængelig, jo bedre tilbud kan vores medlemmer afgive, jo bedre priser vil de offentlige udbydere modtage, og jo mere reelt vil medarbejderne blive behandlet,” siger Michael Petersen.

Han forklarer at Danske Anlægsgartnere i det nye år vil færdiggøre oplysningsskemaet sammen med parterne i Den Grønne Tænk tank. Den er et fælles forum hvor private anlægsgartner virksomheder og offentlige grønne afdelinger mødes og bl.a. finder nye måder at arbejde sammen på inden for det grønne. Og så kan det jo være at historien slutter et bedre sted. □

IHI minigravere
 Salg - service - reservedele

IHI 12VXE Japanisk kvalitet

- Egenvægt 1260 kg
- Gravedybde 2010 mm
- Udskydelige bælter 870-1130 mm
- Mekanisk hurtigskifte
- 30 cm graveskovl
- Lille og stærk maskine

Kampagnepris
139.000,-

Christian Petersen · mobil 25 75 71 45 (Sønderjylland og Fyn)
 Julius Bjerg · mobil 40 33 26 61 (Resten af landet)

Holst-Maskiner
IHI · Venieri · Giant · Merlo · Orsi · Kroghejse- & Tipvogne
Brdr. Holst Sørensen A/S
Obbekærvej 105-107 · 6760 Ribe · tlf. 76 88 44 00 · www.bhsribe.dk

Gartnerens barkflis

Den rigtige dækbark til den rigtige pris

Vi er klar med forskellige typer kvalitetsbark til omgående levering. Hele læs leverer vi fragtfrit.

Pris kr./m³ excl. moms	SJÆLLAND	JYLLAND/FYN
Granbark, fra	180,-	200,-
Fyrrebark, 20 til 60 mm, fra	215,-	235,-
Vedflis/træflis, fra	180,-	200,-
Spagnum, fra	180,-	200,-

Varerne kan desuden afhentes ab lager. Ring 4064 6810
 Ved større mængder: indhent venligst tilbud

Vi er også leveringsdygtige i
Svensk granit
 med levering direkte fra brud i hele Sverige
 Indhent venligst tilbud

Kumlehusvej 1, Øm, 4000 Roskilde. Tlf. 47 52 47 00
 Richard Nielsen, mobil 4064 6810. richard.nielsen@dsvtransport.dk

Broen er blevet frilagt - og åen har fået plads.

Den genfundne røde bro

115-årig jerngitterbro gravet frem af dæmning

En 115 år gammel jernbanebro over Gudenåen ved Vestbirk blev genindviet 13. december. 'Den Genfundne Bro' som den nu kaldes, er en 46 meter lang og 14 meter høj jerngitterbro der i 85 år har været skjult inde i en dæmning på tværs af ådalen.

Broen var ved indvielsen i 1899 Danmarks største jernbanebro og en del af den nu nedlagte Bryrupbane mellem

Horsens og Silkeborg. Da den smalsporede bane små 30 år efter skulle have normal sporbredder, byggede man dæmningen med det nye spor oven på og med små gennemløb til åens vand. Det lod sig gøre fordi det meste af Gudenåen i 1924 var ledt uden om det gamle åløb da man opførte Vestbirk vandkraftværk.

Det kunne ikke betale sig at udvide broen eller sælge den

som skrot, så siden 1929 har den været gemt intakt inde i dæmningen - også efter af banen blev nedlagt i 1968 og siden blev til en natursti. Horsens Kommune begyndte i foråret at fjerne dæmningen for at skabe fri passage for fisk der gyder i Gudenåen. Man forventede at finde noget rustent jern der blot skulle fjernes, men broen var i så god stand at kommunen og Naturstyrelsen besluttede at sætte den i stand. Kun 170 kg ud af de 40 tons jern skulle skiftes, hvorefter det hele blev sandblæst og malet rødt.

Nu er det vandrere, cyklister og motionsløbere og ikke togtrafik der har glæde af broen. Og kommunen har fået en ny turistattraktion. Allerede un-

der sommerens istandsættelsen har op mod 20.000 været forbi, vurderer kommunen, og omkring 1000 mødte frem til indvielsen og navnedåben.

„Broen er en imponerende konstruktion af stål der er som taget ud af en gammel westernfilm. Det er utroligt at det kæmpe bygningsværk har ligget helt skjult og velbevaret i dæmningen i så mange år, siger naturvejleder Jan Kjærgaard fra Naturstyrelsen.

Ifølge Henrik Harnow, museumschef på Danmarks Jernbanemuseum, er broen en flot og typisk repræsentant for periodens brobyggeri og teknologi, og den er sjælden og bevaringsværdi fordi langt de fleste broer fra den tid for længst er blevet udskiftet. sh

Cirka år 1900

Belægninger laver strøm

Fremtidsvisioner og eksperimenter lade ane at veje og stier kan blive fremtidens kraftværker

Julie and Scott Brusaw viser Solar Roadways. solarroadways.com.

I fremtiden er belægninger ikke bare belægninger. Det er også kraftværker hvor indbyggede solpaneler leverer strøm til vejbelysning, smeltning af is, lysafmærkninger og vejstriber og sågar leverer strøm til køretøjer og boliger. Arealmæssigt er der mere at hente end fra hustage.

I den hollandske by Krommenie blev verdens første solcelle-cykelsti åbnet 12. november. Forsøgsstrækningen, der kaldes SolarRoad, er en 70 meter lang dobbeltrettet cykelsti hvor den ene halvdel består af et langt solpanel. Det er opført af store 2,5x3,5 meter betonmoduler der er beklædt med silicone-solceller med et 1 cm tykt lag af pansomglas oven på. De er konstrueret til at tåle lastbiler. I tre år skal man nu følge hvordan det fungerer, også for trafikken.

I USA har Julie and Scott Brusaw, Idaho, siden 2006 ud-

SolarRoad ved at blive indbygget i en cykelsti, Holland. solarroad.nl.

viklet sekskantede solcellemoduler der kan lægges som fliser. Indtil videre er de kun testet i parrets egen indkørsel, men efter at have samlet 2,2 mio. dollars gennem crowdfunding skal 'Solar Roadways' nu realiseres på fortove og parkeringspladser. På projekt-hjemmesiden kan man bl.a. se hvordan man meget fleksibelt markere alt, bl.a. cykelstier, fodgængerovergange og parkeringsstriber, med indbygget LED-lys som belægningen selv producerer strøm til.

Men solceller er ikke den eneste vej at gå. Pavegen Systems i England har udviklet en flise som genererer strøm ved hjælp af det tryk som for-gængere sætter på belægningen. Fliserne er allerede lagt flere steder i Europa. Bl.a. blev der lagt fliser på West Ham undergrundsstationen i London i forbindelse med OL. sh

KILDER
www.solarroad.nl
www.solarroadways.com
Cyklister, vinter 2014.
Dansk Arkitektur Center (2014): Re-programming the City.

GUMMIGEDEN

Det faglige sprogjørne

„Ole sad på en gren og sked / lige ned i ho'det på en gummiged.“ Det var min navnekammerat i Nr. Asminderup Skole der i en sangtime i 1966 eller 1967 gav Jeppe Aakjær baghjul. Søren Hansen slap for videre tiltale. Jeg var Søren Holgersen, juniortraktorfører på fars lille gård, og havde en vag forestilling om at en gummiged var en gravemaskine på gummihjul. Men forstod ikke helt hvad gummigedens 'hovede' var.

I dag fortæller Den Danske Ordbog (ordnet.dk) at en gummiged er et „sort arbejdskøretøj der kører på kraftige gummihjul og foran har et skovlblad til f.eks. at fjerne bygningsdele eller skubbe jord med og bagi evt. et redskab til at grave render med.“ Altså en læssemaskine på gummisko, eventuelt en 'rende-graver' med graver bagpå.

Ifølge den ældre Ordbog over det danske sprog (også ordnet.dk) er en gummiged slang for cykel „på grund af det svungne styr der kan ligne gedebukkehorn.“ Et racerstyr kaldes stadig af og til for et gedebukkestyr, men det kan man ret beset kalde alle svungne styr.

I tilføjelsen Nye ord 1955-75 til Ord-

bog over det danske sprog tilføjes at en 'nyere' anvendelse for gummiged er en „læsse- eller gravemaskine med gummihjul.“ Hvorfor? I Gyldendals ordbog 'Nye Ord 1955-1998' står: „Da man i begyndelsen af 1960'erne udstyrede læssetraktorer med gummihjul i stedet for larvefodder, opstod den spøgende betegnelse gummiged.“ Ja, men hvorfor?

En søgning på nettet giver ikke nærmere svar. Kan en mulig forklaring være at ældre entreprenørmaskiners kontrolhåndtag kan ligne bukkehorn? Eller så en kvik reklamemand bare den robuste og stærke ged som en god metafor? I

mytologien blev Thors vogn trukket af to gedebukke. Gedebukkene er dog også et tvetydigt symbol og kædes også sammen med liderlighed og djævelskab.

En henvendelse til Dansk Gedeunion gav heller ingen noget bud hvad udtrykket gummiged kommer af selv om hele bestyrelsen gik i tænkeboks.

I snæver faglig jargon er gummiged kun en læssemaskine på gummihjul, også kaldet en gummihjuls læssemaskine. Og det er ikke slang mere. Er maskinen på larvebånd, er det en larvebåndslæsser eller traxcavator. Larvebånd (bælter) er oversat fra engelsk 'caterpillar track'. sh

S

Traktorer
Græsklippere
Gravemaskiner
Læssemaskiner
Fejemaskiner
Saltspredere
EI-biler

SVENNINGSENS

Kastrup
Tlf: 32 50 29 02

Skanderborg
Tlf: 86 52 42 11

www.svenningsens.com

BLANKTILBEYDNING

2 ÅRS
GARANTIPERIODEN

Kompakttraktor STW40

0%
finansiering
tilbydes!

Gælder til 31/12-2015

**SneKub Kampagnepris
NYHED!**
STW40 HST-40HK
kr. 279.500,-
excl. moms

STW40 HST-40 HK
Deluxe kabine med air-condition
Kubota diesel motor, bi-speed, hydr.
transmission, originalt mekanisk
joystick, GMR front-ophæng/PTO og
1,5 mtr. fejmaskine
Kampagnepris kr. 279.500,-
(Normalpris kr. 337.750,- excl. moms)

BX2350 HST-23 HK
Kubota dieselmotor, hydr. transmis-
sion, joystick, incl. frontophæng og
GMR 1,3 m fejmaskine.
Kampagnepris kr. 169.500,-
(Normalpris kr. 214.775,- excl. moms)

Flere modeller! Ring for demo på 32 50 29 02

Finansiering: 0% fast leasingrente - Udbetaling 20% - Restværdi 10% af købssummen

Foto: Mikael Silkeberg

MEGET MERE END AT LYSE OP I MØRKET

LYSDESIGN.

Det diffuse lys på byens pladser og veje erstattes af mere retningsbestemt lys. Det gør en stor forskel, også på Mariatorget i Stockholm

Af Lena M. Fredriksson

Foto: ÅF Lighting

Lysdesign er blevet stadig mere populært og mange vil anlægge holdbare belysningsanlæg hvor holdbarheden ikke kun er økonomisk, men også miljøvenligt og socialt. At vælge lyskilder som ikke bruger for meget energi, er godt for miljøet og økonomien, men det er også vigtigt at skabe miljøer som opleves trygge, og som gør at mennesker i højere grad vover sig udendørs - også når det er mørkt. Jo flere der befinder sig i et område, desto tryggere bliver det vel?

Janica Wiklander er senior

lysdesigner hos ÅF Lighting og kan hjælpe med råd og tips til hvordan lyset påvirker vores hverdag. Hun arbejder med både indendørs og udendørs belysning, både i mindre projekter i parker og anlæg og i omfattende belysningsplaner for hele kommuner.

En visuel analyse

„Det er altid godt at begynde med en visuel analyse,“ siger Wiklander og bruger en plads i Stockholm som eksempel. „Vi sammenligner pladsens udtryk i dagslys med hvordan den ser ud i mørke. Man skal også ta-

ge højde for at pladsen ændrer sig med årstiden, om planterne har løv eller ej, om der er sne og så videre. Med den visuelle analyse kan man afgøre hvilket lys man vil have, og hvor det skal være. Derefter kan man afgøre hvordan armaturerne skal se ud. Mange steder har man nok gjort det lige omvendt, valgt et smukt armatur og så måtte lyset blive derefter.“

Hun nævner som eksempel den lille idylliske promenade-park Mariatorget på Södermalm i Stockholm. Før omlægningen af parken for nogle år

Mariatorget i Stockholm var før en mørk plads (det lille billede). De højsiddende kuglearmaturer spredte et diffust lys, men oplyser ikke jorden eller beplantningen. Det blev ændret da pladsen fik ny belysning (det store billede). Armaturerne sidder lavere og er skærmet så lyset rettes ned så man ser belægningen og det grønne. Nogle højsiddende lamper danner samtidig skygebilleder. Belysningen er udført af Fortum, Stockholms stad og Trafikkontoret Stockholm.

siden var der smukke hvide kuglearmaturer på master. Men de rundstrålende armaturer gav meget blændende lyspunkter for lang oppe, og det diffuse spredte lys nåede ikke ned til dem der gik på arealet.

Forskellige lyskarakterer

Hvad er næste trin efter at den visuelle analyse er klar?

„Så begynder vi at opbygge en holdbar lysplan med udgangspunkt i forskellige lyskarakterer. Det resulterer i noget der ligner en værktøjskasse med lys der hjælper med at fremhæve vigtige funktioner

på pladsen. Vi forstærker rumskabende, identitetsskabende og socialt lys. På Mariatorget forsvandt følelsen af grønt og trivsel helt når det blev mørkt. Det forsøgte vi at genskabe ved at fremhæve rumlige kvaliteter og skabe en følelse af hjemlig tryghed i parken.”

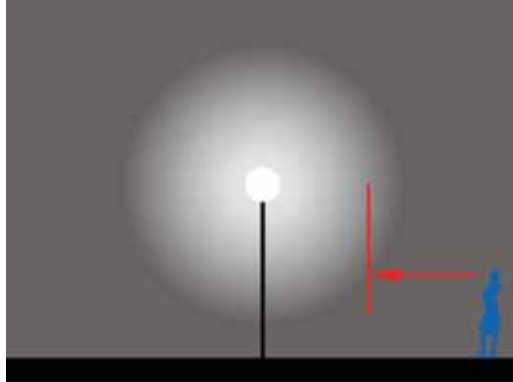
Følelsen af hjemlig tryghed i Mariaparken blev bl.a. skabt ved at udskifte kuglearmaturerne med armaturer der også lyser ned på jorden. For at man skulle se mere af bevoksningen, blev der også placeret afblændede lamper højt oppe ved trætoppene så lyset stråler ned gennem grene og løv. Herved dannes et skyggebillede som det man ser i dagslys.

På en plads hvor mennesker færdes, skal lyset være socialt: varmt, blødt og med god farvegengivelse så man kan aflæse ansigterne på dem man møder. Derved skabes et miljø hvor mennesker ikke bare går hurtigt forbi, men også vil opholde sig når det er mørkt.

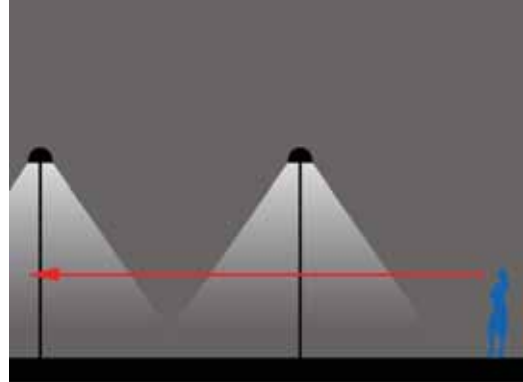
Prøvebelysninger

Parallelt med udviklingen af lysdesignet udføres prøvebelysninger. Janica Wiklander siger at det også er nødvendigt at bedømme lyset med det blotte øje. Man kan ikke forlade sig på at regne sig frem til resultatet. Vi er forskellige og har så forskellige syn, at det er nødvendigt hvis flere mennesker får mulighed for at bedømme prøvebelysningerne.

For Mariaparken gennemførtes projektet i samarbejde med de omkringboende. De

De højtstående rundstrålende kuglearmaturer til venstre på tegningen spreder et diffust lys som alligevel ikke når ned til jorden. Armaturer der er skærmet så lyset retter sig mere nedad, giver et bedre lys hvor der er brug for det - og skåner naboer for uønsket lys. Illustrationer: ÅF Lighting.

fik mulighed for at komme med indvendinger i flere projektfaser og var også med til at vælge armaturer.

Man ville gerne fremhæve visse detaljer i parken som skulpturer og fontæner, både af æstetiske og rumlige årsager. Disse detaljer fik derfor deres egen belysning.

„Det er vigtigt at planlægge til gavn for brugerne og tage hensyn til hvordan pladsen skal bruges og opleves, f.eks.

om folk skal gå, cykle eller køre i bil. Mange leverandører præsenterer belysning som dæmpes når det belyste areal er tomt, men bliver stærkere når der er mennesker. Men en sådan belysning inviterer ikke til ophold i parken. Hvis parken er mørk, har ingen lyst til at tage den i brug. Den oplevede tryghed forringes,” forklarer Janica Wiklander.

I Mariaparken faldt valget på at skabe et godt oplyst ho-

vedstrøg med god belysning. De øvrige strøg er noget svagere belyste. På den måde kan man til en vis grad lede trafikken fordi de fleste vil være der hvor der er mest oplyst.

Også faldgruber

Takket være udviklingen af lyskilder som LED er der flere muligheder for at skabe holdbart og smukt lys til rimelige penge og et rimeligt energiforbrug. Med LED kan vi ifølge Wiklander „fremhæve rumskabende elementer som hele facader uden at bruge mere energi end en støvsuger.“ LED-lyskilder er små, lette at montere og kan bruges på både store arealer og til at oplyse detaljer. Derudover kræver de ikke samme vedligeholdelse som ældre lyskilder.

Men har den hurtige teknologiudvikling også bagsider?

„Problemet ligger i hvordan vi vælger at bruge den nye teknik. Vi skal overveje hvilket lys vi placerer hvor, og hvorfor vi gør det. På den måde skabes belysningsløsninger af højere kvalitet,” understreger Wiklander. Hun peger også på at der kan være et problem ved bl.a. offentlige indkøb. I den specifikation leverandøren får fra lysdesigneren er de fleste krav ikke juridisk bindende, så man kan få leveret produkter der ikke passer med det der oprindeligt var tænkt.

Men bevidstheden om lysets betydning er steget mærkbart hos bestillerne, understreger Janica Wiklander. „Det føles vældig godt når bestilleren satser på et gennemarbejdet lysdesign. Men der findes stadig dårlige regler der kan spænde ben for et godt lys. □

TRE SLAGS LYSDESIGN

SOCIALT LYS handler om hvordan mennesker ser ud i lyset. Har de en naturlig hudfarve, og kan man skelne ansigtets træk? Lys spiller en stor rolle for den oplevede tryghed. Det vi kalder socialt lys har gerne en god farvegengivelse, en 'varm' lystemperatur og er uden blænding.

IDENTITETSSKABENDE LYS forholder sig til stedets karakter og fremhæver stedets særlige forhold, f.eks. træer og skulpturer. Man kan også bruge skyggebilleder og de variationer der opstår som følge af årstiderne.

RUMSKABENDE LYS gør at man kan aflæse omgivelserne og f.eks. kan se hvor hver sti fører hen, hvad der afgrænset områder mv. Vertikal belysning som f.eks. facadebelysning har ikke kun til formål at fremhæve bygningen, men er også en hjælp til at orientere sig og få overblik i mørket.

Med LED-teknik kan man belyse facader uden at energiforbruget er særligt stort. Lyset kan fremhæve interessante detaljer i arkitekturen og gøre bymiljøet lettere at aflæse og tydeligere i sin karakter når det er mørkt. Her Norrmalmstorg i Stockholm. Foto: ÅF Lighting.

Vi har set lyset, nu vil vi se stjernerne

LYSFORURENING. Kunstig udendørs belysning svækker oplevelsen af stjernehimlen og nattens natur, men det kan forebygges med en mere bevidst og styret belysning

Fra gammel tid forbinder vi mørke med fare og kulde og lys med sikkerhed og varme. Så når vi jule- og nytårsfester i den mørke tid, skal der masser af lys til. Men det naturlige nattemørke er også en kvalitet. Ikke bare for stjernehimlens skyld, men for nattens natur i det hele taget. Det er kvaliteter der udhules af en belysning hvor alt for meget rammer ved siden af. En belysning der skaber lysforurening.

Lysforurening (light pollution) er forurening i den forstand at nattens naturlige lys fra f.eks. stjerner blandes med kunstigt lys. Løsningen er ikke at undgå kunstigt lys, men at bruge den mere fornuftigt.

At forklare lysforurening og hvordan den kan forebygges og bekæmpes, har civilingeniør Per Tybjerg Aldrich haft som fritidsprojekt i over 20 år. Lysforurening har i mange år

været overset i den danske miljødebat, mener Aldrich der ser lysforurening på linje med støjforurening. Han har samlet viden på hjemmesiden lysforurening.wordpress.com hvor man også finder henvisninger til dokumentation.

Flere slags lysforurening

Lysforureningen viser sig på forskellige måder. På tæt hold kan man blændes. Lyset skinner stærkt direkte ind i øjnene så man næsten intet andet kan se.

Lysforurening kan også være indtrængende lys (strølys), der falder uden for det tiltænkte område. Det kan f.eks. være gadelamper der ikke kun oplyser vejbanen, men også de nærmeste boliger der får uønsket lys ind i deres stuer. Hvor der er mange gadelamper, lysreklamer, forretningsvinduer, lysregulerede gadekryds mv.,

kan de mange lyskilder danne et flimrende lyskaos.

Lysforurening kan endelig være en overordnet 'lys-smog', et diffust skær på nattehimen hvor svage stjerner drukner i baggrundslyset. Ser man mod en større by fra et mørkt sted på landet, ser man en lyskugle over byen.

Stjernehimlen toner ud

At opleve stjernehimlen er en kvalitet der begrænses af lysforurening, også selv om man ikke har Aldrich' interesse for astronomi. Jo mere kunstigt lys, desto færre stjerner kan man se. Også nattehimens andre fænomener bliver sværere at se, bl.a. planeter, mælkevejen, stjerneskud, kometer, lysende natteskyer og nordlys.

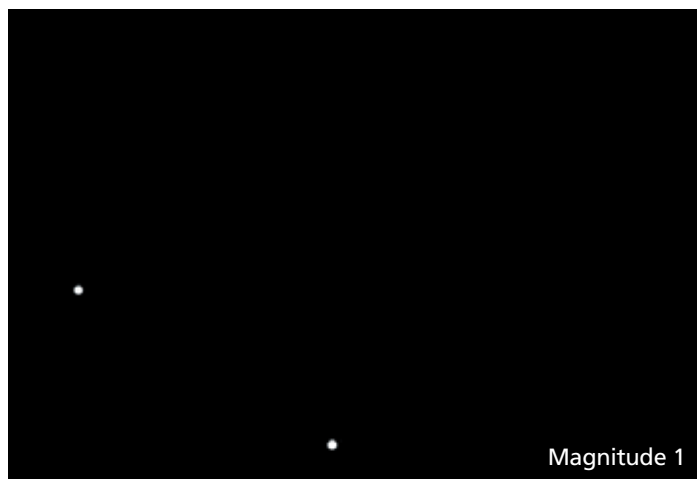
Fagastronomer har for længst trukket sig langt væk fra byerne når de skal studere nattehimen, men den globalt

stigende lysforurening truer efterhånden også observatorier på fjerne bjergtoppe. Desuden frygter astronomerne at den almindelige interesse for astronomi dør ud når man ikke kan opleve stjernehimlen.

Lysforureningen har dog også andre ulemper. Den er i bund og grund spildlys der unødvendigt koster meget energi. Lysforureningen er desuden en følge af en belysning der spredes meget og derfor gavner mindre hvor der er brug for den. Det kan udhule trafiksikkerheden og den kriminalpræventive effekt. Det samme kan blændende lys. Og selv om man tit bruger effektbelysning af bygninger, kan det også forstyrre natoplevelsen af byrum og landskaber.

Mennesker og dyr

Også menneskers, planter og dyrs sundhed og trivsel kan

14.000 STJERNER BLIVER TIL 16

Tre billeder af stjernebilledet Svanen der viser hvor mange stjerner man kan se med henholdsvis ingen, en vis og en stor lysforurening. Lysforureningen kan angives med den stjernestørrelse (magnitude) det er muligt at se, her henholdsvis til magnitude 7, 4 og 1.

Fred Schaaf har i sin bog 'Seeing the Sky. 100 Projects, Activities, and Explorations in Astronomy' fra 1990 en tabel som viser antallet af stjerner der er klarere end en given magnitude.

Hvis man antager at man på et sted uden lysforurening kan se stjerner ned til magnitude 7,0 kan man se 14.000 stjerner.

Hvis man på grund af en vis lysforurening kun kan se stjerner ned til magnitude 4,0 kan man se 540 stjerner. Sådan er det typisk i en baghave i en større provinsby eller en mørk storbypark.

Hvis man på grund af meget lysforurening kun kan se ned til magnitude 1,0 kan man se 16 stjerner. Sådan kan det være på Rådhuspladsen i København. Næsten alle stjerner er forsvundet i lys-smoggen.

Aftenrøde over Odense set fra Munkebo Bakke (58 meter over havet). Byen er domineret af vejbelysningsarmaturer som sender lys opad og skaber en kuppel af lyssmog. Almindelig luftforurening bidrager da det lys der sendes opad, reflekteres af luftbårne støvpartikler. Foto: P.T. Aldrich.

påvirkes af for meget kunstigt lys, hævder Aldrich.

Selv om et øje er lukket, registrerer det selv svagt lys og kan ikke hvile sig helt. Forsøg viser bl.a. at børn der er udsat for meget kunstigt lys om natten lettere bliver nærsynede. Der kan også være en sammenhæng med hormonet melatonin som kroppen især producerer når vi sover i mørke. Melatonin er en stærk antioxidant og virker antiinflammatorisk. Flere undersøgelser peger på at folk der arbejder om

natten har større risiko for at få kræft. Det er spørgsmålet om der også er en effekt når man ikke sover i fuld mørke.

Flere undersøgelser peger på at dyrelivet påvirkes af lysforurening, både i deres fødsøgning, spredning og reproduktion. F.eks. bliver nogle fugle der trækker om natten, tiltrukket af kunstigt lys og mister orienteringen. Nogle dyr synes at kunne tilpasse sig lysforureningen eller drage fordel af den. Der er dog ikke megen konkret og præ-

cis viden, så foreløbig kan vi kun formode at nogle naturlige balancer kan blive påvirket af lysforureningen.

Planternes sundhed

For planter kan nattebelysning forstyrre processer som ud-spring, blomstring og afmodning, forklarer Anders Ræbild, ph.d. på Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet. Arternes vækstprocesser kan styres af dag- eller natlængde, så kunstig belysning kan f.eks.

betyde at planten ikke går ind i sin naturlige vintertilpasning og derfor ikke afmodnes før frosten kommer. Det ser ifølge Ræbild ud til at belysningen skal have en vis intensitet for at virke, mere end f.eks. det månelys planterne altid har haft. Gadebelysning er derfor kun nok til at påvirke planter som står i umiddelbar nærhed af f.eks. gadelygter.

At påvirkningen er begrænset til planter der vokser lige ved lyskilderne, blev også konkluderet af det hollandske

Armaturerne ('København-armaturet') er skærmede og sender det meste lys direkte ned på gaden hvor der er brug for det. Foto: P.T. Aldrich.

Armaturerne sender ikke kun lys ned på vejen, men også opad og ud til siderne hvor haver og huse får uønsket lys. Foto: P.T. Aldrich.

Lyskastere ved Sønderborg. Det er en af de mest direkte former for lysforurening, „hvor underholdningen for de få sættes over de manges adgang til en uspoleret natur - i dette tilfælde nattehimen,” som Aldrich udtrykker det. Foto: Kim Christensen.

sundhedsråd i 2000. Den længere dag med fotosyntese kan give større tilvækst og en ekstra blomstring. For arter der er påvirket af daglængden (birk, platan, poppel mv.) anføres også her at følgen er senere løvfald og afmodning, så nattefrost kan skade træerne.

Det støttes af professor William R. Chaney fra Purdue University i USA. I modsætning til det hollandske sundhedsråd mener han dog også at plan-

terne påvirkes af lysets spektrale sammensætning. Træer der reagerer på daglængden, påvirkes mest når lyskilderne har meget lys i det røde og infrarøde område. Det har de gamle glødelamper og højtryksnatriumlamper. Det har også LED, men ikke så meget som glødepæren. Lysstofrør, kviksovlamper og metalhalogenlamper har ifølge Chaney lav effekt på træer.

Ifølge Chaney kan træerne

også påvirkes af deres fotoperiodisme, dvs. reaktion på varigheden af døgnets lyse og mørke perioder. Det skyldes at planterne registrerer selv svagt lys eller lysglimt fra f.eks. kunstigt lys. Fotoperioden påvirker især forholdet mellem vegetativ vækst og blomstring, men også blad- og rodudvikling.

Mange årsager

Årsagen til lysforureningen er i høj grad forkert brug af lys og dårligt designede armaturer. Et af de største bidrag kommer fra vejbelysningen. Flyver man over Danmark en skyfri nat ser man tusinder lysende punkter. En stor del er gadelamper som ikke bare sender lys ned på vejen, men også op i atmosfæren. Står man på en bakke, ser man at mange vejlamper også lyser i vandret plan.

Nogle gange er vejskilte belyste. Hvis armaturet er placeret under vejskiltet, så det lyser op på skiltet bidrager det til lysforureningen, ofte både med direkte og indirekte (reflekteret) lys. Det samme gælder belyste reklameskilte.

En anden udbredt kilde til lysforurening er parkeringsplads- og stibelysning. Den er tit anlagt med armaturer som ikke er fuldt afskærmede og er ofte tændt på tidspunkter hvor der ingen trafik er.

Spot på bygninger kan også skabe lysforurening, navnlig når det sker med kraftigt lys og dårligt skærmede armaturer der lyser nedefra. Selv om sigtet er modsat, ødelægges tit oplevelsen af arkitekturen da den normalt er tegnet til at blive belyst oppefra.

Også drivhusbelysning kan være et problem hvis ikke ar-

maturerne er helt afskærmede. Det samme gælder vinterhalvårets byggepladsbelysning der ofte er master med kraftige projektører. De er tit tændt døgnet rundt for at forebygge indbrud, men effekten ville være større hvis lyset var sensorstyret og kun tændte når der var bevægelse på pladsen.

Lyskastere sender lys direkte op i atmosfæren, ofte med flere og bevægelige projektører med filtre så lyset kan feje hen over himlen, rotere og skifte farve. Lyskastere bruges f.eks. til at markere byfester, indkøbscentre, spejderlejre eller sågar private fester. De dominerer nattehimen meget og kan dække hundredvis af km².

Enkle løsninger

Heldigvis er det enkelt at forebygge og bekæmpe lysforurening. Og selv om løsningerne kan være dyre at etablere, tjener de sig hurtigt ind gennem lavere elforbrug.

Først og fremmest handler det om at bruge armaturer der sender lyset derhen hvor det skal bruges og derved undgå lysspild. Lysspild er alt det lys som ikke rammer den flade der primært skal belyses, f.eks. vejbanen og fortorvet. Generelt skal lyset altid dirigeres nedad, aldrig opad eller vandret ud fra lyskilden.

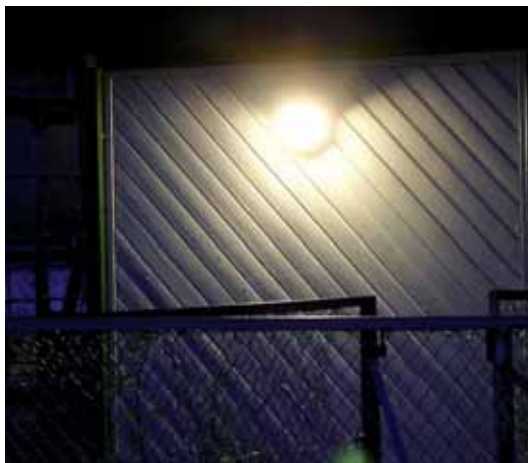
Derefter handler det om kun at etablere udendørs belysning hvor det er samfundsmæssigt nødvendigt, f.eks. for at øge trafikssikkerheden eller trygheden. Her skal man nøjes med den rette mængde lys, bruge lyskilder med god energioekonomi og bruge timere, sensorer og den slags der f.eks. dæmper lyset om natten eller når der ingen trafik er.

Der er ikke nogen tvingende grund til at belyse facader, men det kan tjene en arkitektonisk rolle, og være med til at definere byens rum når det er mørkt. Principperne bør dog være de samme: Lyset skal dirigeres nedad, være skærmet og ikke for kraftigt.

Udviklingen går på flere områder i retning af mindre lysspild. Den hastige omlægning til LED-lys er i sig selv meget energibesparende. Samtidig skiftes ofte til mere afskærmede armaturer der styrer lyset mere derhen hvor det

Armaturerne til venstre er fuldt afskærmede og sender kun lys nedad. Foto: P.T. Aldrich.

Armaturet er uafskærmet og sender også lys opad og ud til siderne. Foto: P.T. Aldrich.

Belysning på oplagspladser og byggepladser der kan være tændt året rundt, blænder trafikanten, men oplyser hele natten facaden i det nærliggende hus og bidrager til lyssmog. Foto: P.T. Aldrich.

skal bruges. Man ser også mere og mere sensorstyret belysning der kun lyser helt op når f.eks. en trafikant nærmer sig.

Forbruget af el til vejbelysning mv. er dog ikke faldet. Det kan ifølge Aldrich skyldes at der etableres mere belysning end før, bl.a. fordi de nye tekniske muligheder inspirerer til at lege mere med lyset.

Svag lovregulering

Der er ikke love der direkte sigter på at begrænse lysforurening. Nogle love nævner lys-

anlæg, men af andre grunde. Naturbeskyttelsesloven siger at lysreklamer ikke må dominere i det åbne land. Det har dog ikke hindret at f.eks. virksomheder belyser facader og skilte med kraftige projektører.

Ifølge bygge-loven og bygningsfredningsloven må lys ikke skæmme bygninger. Ifølge Søfartsstyrelsen må lysreklamer ikke vildlede sejladsen. Ifølge færdselsloven må lysanlæg ikke vildlede trafikken. Ifølge lov om luftfart må lysanlæg ikke være til fare for luft-

farten. Vejloven, miljøbeskyttelsesloven, lov om folkekirkenes kirkebygninger og kirkegårde m.fl. siger slet intet.

Det gør vejreglerne, men kun vejledende. Vejbelysningen bør etableres så belysning af nattehimmelen begrænses bl.a. ved hjælp af skærmede armaturer. Og man bør undgå "direkte belysning af haver og fritliggende bebyggelser." Det nævnes dog også at belysning har "betydning for opfattelsen af vejrummet, af hække, hegn og den nederste del af bygninger" der bør få en "passende, begrænset belysning."

Forslag til en stramning

Aldrich foreslår at naturbeskyttelsesloven strammes, bl.a. ved at forbyde kunstig, uden-dørs belysning i landskaber der i dag er uden kunstig belysning. Endvidere foreslår han forbud mod belysning af fortidsminder og kirker i det åbne land samt et generelt forbud mod lysanlæg som lyskastere, projektører og laserlys der lyser opad. Endelig foreslår han at reglen om lysreklame i det åbne land skærpes.

Forslagene blev fremlagt for Folketingets Miljø- og Plan-

lægningsudvalg da naturbeskyttelsesloven skulle revideres i 2004. Davaerende miljøminister Hans Chr. Schmidt (V) afviste forslagene for at være 'alt for vidtgående'. Siden er intet sket. Nattemørket er heller ikke nævnt i Naturstyrelsens seneste vejledninger om natur og biodiversitet. I andre lande ser man større handling. Siden 1. juli 2014 har alle forretninger og virksomheder i Frankrig skulle holde deres udendørslys slukket fra kl. 1 nat til kl. 7 morgen. sh

KILDER

www.lysforurening.wordpress.com.
Health Council of the Netherlands (2000): Impact of outdoor lighting on man and nature. The Hague: Health Council of the Netherlands. <http://www.gezondheidsraad.nl/sites/default/files/00@25E.PDF>
Chaney W.R (2002): Does Night Lighting Harm Trees? FNR-FAQ-17. Purdue University, Forestry and Natural Resources, Urban Forestry. June 24. <https://www.extension.purdue.edu/extmedia/fnr/fnr-faq-17.pdf>
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2627884/>
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2627884/>

PER TYBJERG ALDRICH

Per Tybjerg Aldrich er cand.polyt. med speciale i arbejdsmiljø og lysforurening og er chief project & market Manager i Cowi A/S. Han driver www.lysforurening.wordpress.com. Tlf. 3677 0727 / 2372 8991 per@aldrich.dk. www.aldrich.dk.

En p-plads og stier oplyst ved hjælp af kuppellamper uden nogen form for afskærmning. Foto: P.T. Aldrich.

Tudorhaven ved Kenilworthmed det rekonstruerede voliere til fugle. Fra bogen.

Tudor-haven med noget klassisk engelsk

Twigs Way forklarer kort og smukt den engelske renæssancehave

Af Ole Fournais

Anlægsgartnere og havearkitekter møder ofte kunder der ønsker at få noget 'klassisk engelsk'. Måske inspireret af de mange britiske tv-film med scener fra landskaber, parker og haver. Eller af magasiner med smukke billeder fra engelske haver.

De lidt løse tanker kan være svære at omsætte til konkrete forslag. En hjælp kan være Twigs Ways lille bog 'The Tudor Garden' som med enkle midler forklarer hvad en klassisk engelsk have kan være. Tudor-perioden er fra 1485 med Henrik VII's kroning til engelsk konge (far til den nok så omtalte Henrik VIII med de 6 koner) til 1603 hvor den karismatiske Elizabeth I dør.

Forfatteren er havehistoriker og forklarer i korte tekster, glimrende tegninger og flotte billeder hvad der var specielt for periodens haver. På den tid var englænderne meget inspirerede af kontinentet, ikke mindst Italien som med de klassiske renæssancehaver var blevet det førende haveland i Europa. Bogen viser de tydelige forbindelser mellem Italien og England, men også de

særegne engelske fortolkninger af de nye haveideer.

Forfatteren beskriver nøje de sirligt klippede hække - ofte med 'topiary', figurklippede former på hjørner, ved indgange og som ren udsmykning. Hun forklarer også forbindelsen til oldtidshaverne i Athen og Rom plus de øvrige mellemøstlige og nærorientalske forbindelser. Ligeledes giver bogen glimrende indtryk af de ofte meget komplicerede trækonstruktioner: pergola, voliere, lysthuse, treillage, udsigtspunkter m.m.

Endelig får læseren et kynligt overblik over planter som i denne periode i stor stil blev hentet hjem. Tidligere var engelske klosterhaver og herregårdshaver meget præget af hjemlige planter, men med indblik i de førende haver på kontinentet opstod ønsket om et mere eksotisk supplement.

Derfor hjembragte man planter fra nær og fjern, i første omgang fra Portugal, Spanien, Mellemøsten og Nordafrika, men snart også fra Amerika og det sydlige Afrika - og lidt senere helt fra Indien, Kina og Japan. Sidst men ikke mindst hentede briterne planter fra Australien og New Zea-

land herunder eukalyptus. Ofte lod man de eksotiske og varmekrævende planter overvintrere på Madeira, Jersey og Guernsey før man forsøgte sig i det England som f.eks. Cornwall, Devon og Dorset.

I vore dages Storbritannien møder man meget ofte sådanne sirligt udformede anlæg med eksotiske planter - på engelsk kaldet 'Elizabethian Garden' efter den berømte dronning. Begrebet svarer nogenlunde til vores betegnelse 'renæssancehave'. Ved talrige slotte og manorhouses danner

et sådant design et fornemt indgangsparti eller stilrent havemiljø mellem bygningerne.

Den beskedne bog giver også et glimrende indtryk af de mere overordnede arkitektoniske elementer ved haver og parker i Tudor-tiden. Man ser spændende eksempler på hvordan man tænker haveelementer ind i sammenhæng med slottet, palæet eller huset. Desuden er bogen forsynet med gode og instruktive tegninger af havearbejde i samtiden - plus billeder af eksisterende anlæg fra perioden.

Den engelske tekst er letlæst med kun enkelte fagudtryk og en fin sammenhæng mellem tekst og illustrationer. Man mærker tydeligt forfatterens store og brede erfaring både med haver, havearkitektur og formidling. Bogen er tænkt som en lille håndbog, og er som sådan en glimrende introduktion til det klassiske emne.

Titlen indgår i en serie med titler som 'The Victorian Garden', 'The Arts and Crafts Garden', 'Topiary', 'Gertrude Jekyll' mv. Den udfylder flere huller på bogmarkedet og kan bruges af både anlægsgartnere, havekonsulenter, havearkitekter m.fl. til inspiration og - ikke mindst - til kundevejledning. Desuden bør bogen findes på alle fagskoler. □

Twigs Way: The Tudor Garden. Shire Library 2013. 64 s.
www.shirebooks.co.uk.

ANMELDER
Ole Fournais er cand.mag og tidligere faglærer ved Jordbrugets Uddannelsescenter Aarhus.

'Knot garden' på Hatfield House i Hertfordshire er en gendannelse af den engelske renæssancehave. På stedet lå tidligere selveste dronning Elizabeth den førstes barndomshjem. Gengivet fra bogen.

Lokalsamfund som nye entreprenører.

Af Hanne Witorff Tanvig. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, KU, 2014. ign.ku.dk.

• Med Fur, Gedser, Lundby, Rødding og Vestervig som eksempler undersøges hvordan man kan opbygge en lokal kapacitet til at skabe lokal udvikling. Der er generelt meget foreningsliv og aktivitet, men det er mest 'bløde' projekter der ikke skaber afgørende forandring med nye virksomheder. Samtidig viser både historien og nyere teori om regional udvikling at det kan lade sig gøre for yderområder at vende udviklingen.

Dyrk byen. Livskvalitet med urban farming.

Realдания By og SLA. 45 s.

Dyrk byen. 10 gode idéer.

Realдания By og SLA. 52 s. www.realdaniaiby.dk.

• Med eksempler fra hele verden sættes der i et 'inspirationshæfte' og et 'idékatalog' fokus på interessen for at dyrke fødevarer i byerne og hvordan urban farming skaber øget livskvalitet. Bl.a. nævnes danske eksempler som FredericiaC, Køge Kyst og Østergro. De peger på aspekter inden for både planlægning, organisering og praktisk dyrkning.

Effekter ved udlicitering af offentlige opgaver.

Af Ole Helby Petersen, Ulf Hjelmar, Karsten Vrangbæk og Patricia Thor Larsen. Roskilde Universitet, Kora, Københavns Universitet 2014. www.kora.dk.

• Oversigt over studier af udlicitering i Danmark og udlandet 2011-2014. Erfaringerne er blandede, og der er for lidt viden om hvornår det kan betale sig at udlicitere ud fra en samfundsmæssig betragtning, og hvordan man kan tilrettelægge en proces som sikrer gode resultater.

Reprogramming the City. Nye muligheder for byens rum.

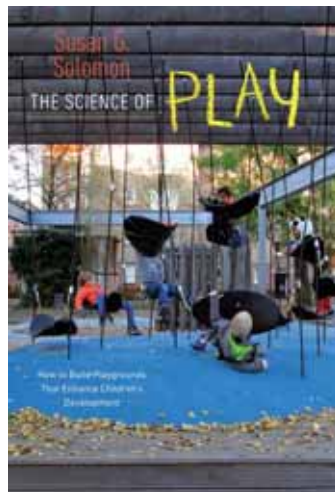
Dansk Arkitekturcenter 2014. 42 s. www.dac.dk.

• Katalog for Dansk Arkitektur Centers udstilling 1.10-2014-4.1.2015 af samme navn. Her kunne man inspireres af projekter fra hele verden der kreativt gentænker byen. Hustage kan blive til urbane haver. Busstoppesteder kan få lysterapi i stedet for reklamer. Belægninger indbygges med apps og skaber elektrisk energi. Udstillingen er lukket, men kataloget kan studeres.

Forhaven - et byrum under forandring.

Af Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter 2014. 79 s. mbbl.dk.

• Forhaverne bliver mere grå og præges stadig mere af skærver og beton. Ud fra en historisk gennemgang og typisering beskrives forhavernes betydning for byen og vejen, sociale forhold mv. Desuden peges der på at forhaverne er en grøn kulturarv der kan bevare deres klassiske kvaliteter og samtidig have moderne funktioner som LAR.

The Science of play. Susan G. Solomon (2014). University Press of New England. 232 s. www.upne.com.

• Hvordan kan legepladser støtte børnenes udvikling bedst? Det er udgangspunktet i bogen der kombinerer viden om design og viser med designs hvordan det kan lade sig gøre, også så børn kan møde risici og lære af deres fejl. Bogen er et opgør med tidens amerikanske legepladser der er blevet fantasiløse og kedelige på grund af sikkerhedsstandarder, frygt for ulykker og sagsanlæg.

Telefon Have & Landskab

2015. Forlaget Grønt Miljø.

2014. 186 s. grøntmiljo.dk.

• 26. udgave med grønne fagfolk i Danske Ark, Danske Landskabsarkitekter, Park & Naturforvalterne, Danske Anlægsgartnere, Brancheforening for Indendørs Beplantningsfirmaer, Brolæggerlauget, Dansk Træplejeforening og Danske Planteskoler. Bogen er gratis og sendt til de otte foreningers medlemmer m.fl. Bestil flere på sh@dag.dk.

Køb kvalitetsplanter hos HedeDanmarks planteskole

Vi tilbyder have-, park- og landskabsplanter:

- Allé-, by- og prydræer
- Solitærtræer og -buske
- Stauder og roser
- Hækplanter
- Bunddække
- Slynplanter
- Frugttræer og buske

Vi tilbyder en god og effektiv logistik – med høj leveringssikkerhed.

Kontakt os for faglig rådgivning og tilbud:

T: 74 87 16 00

HedeDanmark a/s
Planteskolen Brøndlundgård
Brøndlundvej 2, Gabøl
6500 Vojens
Tlf. 74 87 16 00
www.hdplant.dk

HedeDanmark
nature is our business

Over 170 redskaber til MultiOne

Til redskabsbæreren MultiOne er der nu over 170 redskaber, melder den danske importør H.C. Petersen Danmark A/S. Så mange redskaber har den italienske producent CFS lavet til den knækstyrede maskine der i sit udgangspunkt er en minilæsser med teleskoparm. Det begynder gerne med at en kunde har et specielt ønske. Til de seneste nyheder hører en plænelufter (foto), en rotorharve der kan udbygges med såmaskine (foto) og en hegnsklipper. www.hcpetersen.dk.

Netværket 'Vand i Byer' tager fire år til

'Vand i Byer' fortsætter som partnerskab frem til 2018. Det er muliggjort af en ny bevilling på 12 mio. kr. fra Styrelsen for Forskning og Innovation. Vand i Byer har i fem år været platform for samarbejde om at skabe klimarobuste byer og bæredygtig vandhåndtering. Deltagerne kommer fra både universiteter, kommuner, forsyninger og rådgivere.

Vand i Byer får dog ny undertitel, nemlig 'Innovationsnetværk for klimatilpasning'. Desuden samles sekretariat og projektledelse på Rørcentret

hos Teknologisk Institut. Endvidere vil der blive mere fokus på produktudvikling, men til gengæld færre og mindre udviklingsprojekter. Temamøder og erfaringsudveksling vil fortsat være vigtige aktiviteter.

Efter planen skal arbejdet følge seks spor: 1) Klimarobuste byer med høj livskvalitet. 2) Overordnet planlægning og samarbejde. 3) Vandkvalitet og vandrensning. 4) Styring, måling og dokumentation. 5) Økonomi og levetid. 6) Design med vand som ressource. www.vandibyer.dk.

Ny og frisk den 10. december 2014, men pladsen er et konsekvent bud på moderne regnhåndtering.

Tåsinge Plads bruger selv al regnen

Tåsinge Plads på Østerbro i København har fået både torv, solskrænt, regnskov og en vandlegeplads. Det nye landskab er et af de hidtil mest konsekvente bud på hvordan en bydel kan tilbageholde regnvandet fra tage, veje og flader for at skåne kloaksystemet og hindre oversvømmelse.

Bygherren er Københavns Kommune der har lagt vægt på at anlægget ikke kun skal opsamle vand, men i lige så høj grad skabe et spændende byrum til både børn og voksne. Det parklignende og meget grønne område skal danne inspiration for hele Skt. Kjelds Kvarter som pladsen er en del af. Når regnvandet kan holdes i området, vil der ikke løbe så meget vand til det lavereliggende Østerbro der dermed

ikke længere er så udsat for oversvømmelser.

Området består af tre elementer: En skrænt hvor borgerne kan sole sig i godt vejr, et lidt mere lavtliggende torv med borde, bænke, små broer og vandlegeplads, og lavest en slags regnskov der kan absorbere den regn der siver fra solskrænten og torvet. På grund af vandets vandring er den højtliggende skrænt udstyret med vækster der kan tåle en del tørke, mens den frodige regnskov i bunden består af planter, der kan klare store mængder vand.

Ud over at tage imod regn fra oven er parkanlægget også skabt til at tage imod vand fra vejene og de omliggende huses tage. Vandet fra vejene siver ind i særlige regnbæde der

består af fem slags planter som kan tåle salt, og herfra siver vandet i kloakken.

Regnen fra tagene føres til et lille rensningsanlæg under pladsen, og det rensede vand ledes til legeredskaberne, bl.a. nogle store dråbeformede kar, så der også er vand at lege med i tørvejr. Et andet redskab er en slags omvendte parasoller der som tragte samler regnen så børnene er sikret store mængder vand til deres lege.

Det er anlægsgartnerfirmaet Malmos A/S, der står bag idéen og anlægsarbejdet på Tåsinge Plads. Virksomheden har været hovedentreprenør på projektet med GHB Landskabsarkitekter som hovedrådgiver med hjælp fra Orbicon, Feld og Via Trafik. Det nye landskab blev indviet i december.

Nyt simpelt system til indkøbsstyring

Med edb-programmet SimplySO Tender kan bygge- og anlægsvirksomheder administrere deres indkøb smart og dermed spare tid og penge på alt fra hyring af underleverandører til indkøb af maskiner. Sådan lyder det fra systemudvikleren SimplySO der træder ind som et simpelt alternativ til store programmer som Bygweb og Rambølls ProjektWeb.

At indhente, sammenligne og udvælge tilbud fra flere leverandører involverer ofte et hav af mails og samtaler. Det undgås med det ny system. I en brugerflade der minder om sociale medier, kan man enkelt specificere det ønskede produkt eller den ønskede ydelse og skubbe beskrivelsen ud til de relevante modtagere. Alle tilbud og al kommunikation optræder i overskuelige 'tråde' uden én mail. Det kan derfor svare sig at indhente tilbud på selv små ordrer. Man kan også dele dokumenter, diskutere og give beskeder.

SimplySO Tender kan udvides med skræddersyede moduler og funktioner og kan også kombineres med et projektmodul hvor al kommunikation, udveksling af tegninger og indkaldelse til byggemøder kan håndteres.

Programmet fungerer som et ekstra lag ovenpå Microsoft SharePoint som mange virksomheder allerede har. Der kræves ikke ændringer i SharePoint, og data lagres på virksomhedens eksisterende løsning. www.simplyso.dk. sh

Cub Cadet med tre-trins sneslynge

Cub Cadet har med sin nye 3X-serie præsenteret en tre-trins sneslynge der yder 25% mere end konventionelle to-trins sneslynger. Ifølge importør MTD Products Denmark ApS arbejder sneslyngen sig effektivt gennem våd og pakket sne. Den skraber og bryder ikke sneen op, men borer sig ind i det. I sneglehusets sider fører X-formede snegle sneen mod midten af maskinen. Her virker en indføringssnegl som en boremaskine, mens et blæsehjul får sneen hurtigt væk i ønsket retning. Maskinen har seks frem og to baggear og er monteret med hjul eller larvefødder. www.cubcadet.dk.

Kronvildt reguleres mere i Rold Skov

Kronvildtet, der er det største vildtlevende landpattedyr i Danmark, trives så godt at Naturstyrelsen vil regulere bestanden. I hvert fald tillades jægere i Rold Skov at nedlægge flere dyr for at hindre at bestanden vokser mere.

I den store himmerlandske skov blev der sidste år nedlagt cirka 200 kronhjorte, men i år skal udbyttet øges til cirka 300. Målet er at begrænse de skader krondyr kan forårsage på landbrugsafgrøder. Når formålet som her er at regulere skadevoldende vildt, kræver det tilladelse fra Naturstyrelsen.

Rold Skov har flere ejere, hvoraf de største er Nørlund Fonden, Villestrup Gods, Lindenberg Gods og Naturstyrelsen. Der lever i dag cirka 950 kronhjorte i Rold Skov, og bestanden vokser årligt med cirka 250 kalve. Skyder jægerne 300 dyr, vil man bevare en bestand på de cirka 900 krondyr. Ældre hanner med gevirer skal gå fri så de kan sikre sunde kalve de kommende år.

Grøn EUX

Landbrug Gartneri

Anlægsgartneri

Åbent hus

Se mere på www.ju.dk

Lørdag den 31. januar
kl. 11.00

Jordbrugets

UddannelsesCenter Århus
Damgårds Allé 5, 8330 Beder

AlgeFri N ProFF

Algemiddel

ECOstyle
PlantProfessional

Eneste godkendte og dermed lovlige algemiddel på markedet

- Meget hurtig effekt på alger
- Ingen afstandskrav til vand, søer, vandløb etc.
- Hurtig nedbrydning
- Ingen risiko for uoprettelige skader på vedplanter og plæner
- Anvendelse på alle hårde overflader. Skilte, autoværn, glas, facader, stier, mindesmærker, træværk, læhegn m.m.

ecostyle-erhverv.dk

Ny udbudslov gøres klar til 2015

Målet er bl.a. større fleksibilitet, mindre bureaukrati og lettere adgang

Jan afløser Jan i Friluftsrådet

Jan Ejlsted (tv) tiltræder som direktør for Friluftsrådet den 1. februar 2015. Her afløser han Jan Eriksen (th), direktør siden 1990. Jan Ejlsted kommer fra en stilling som direktør i Dansk Ornitologisk Forening og har før da bl.a. været pressechef på Teknologisk Institut. Han er 58 år og oprindeligt uddannet lærer. Jan Eriksen, der er 62 år, er pr. 18. december selv blevet ny formand for Vildtforvaltningsrådet der rådgiver miljøministeren i større eller principielle spørgsmål om jagt og vildtforvaltning.

Pensionskassen har sat huset til salg

Grønt Miljø skrev i nr. 10/2013 at Akademisk Arkitektforening har sat Arkitekternes Hus til salg. Foreningen beder Grønt Miljø præcisere at det er Arkitekternes Pensionskasse der ejer bygningen, og som har sat den til salg. I artiklen er der desuden et citat af foreningens vicedirektør Nette Blegvad. Hun hedder Annette, og er i øvrigt i mellemtiden blevet konstitueret direktør. *sh*

Konkurstal spredte ikke just julehygge

Grønt Miljø omtalte i december to spektakulære konkurrencer i den grønne branche, LK Gruppen og Lammefjordens Stauder. Det var de ikke ene om. I 2014 var der 526 konkurrencer i bygge- og anlægsbranchen, viser tal fra Danmarks Statistik. Især var der mange konkurrencer i årets sidste to måneder. Årets samlede antal er dog mindre end i 2013 hvor der var 694 konkurrencer. I det hele taget skal vi tilbage til 2007 for at finde et lavere tal.

Udbud skal følges af mere fleksible regler, mindre papir, lavere omkostninger, fleksible regler og lettere adgang for de knap så store virksomheder. Det er blandt hensigterne i en ny udbudslov der efter planen skal træde i kraft 1. oktober 2015.

Den kommende lov indfører EU's nye udbudsdirektiv der præciserer de gamle direktiver og indarbejder gældende retspraksis, oplyser chefkonsulent i Håndværksrådet Jeppe Rosenmejer (hvr.dk 1.12.2014). Rosenmejer var også med i Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens lovforberedende udvalg.

Et af de nye vigtige punkter i loven er mere fleksible procedurer med f.eks. flere budrunder med forhandlinger og konkurrencepræget dialog

blandt tilbudsgiverne. Her kan ønsket om større fleksibilitet og lavere omkostninger dog komme i konflikt fordi tilbudsgivere kan komme til at lave flere tilbud til samme sag.

Et andet vigtigt punkt er at man som tilbudsgiver kan nøjes med at skrive at man overholder de fastsatte krav når man giver sit tilbud. Det er kun det vindende tilbud der skal fremlægge dokumentation for at kravene bliver overholdt. Det vil gøre proceduren mindre bureaukratisk for både udbuds- og tilbudsgiver.

Et tredje vigtigt punkt er at udbudsgiverne på forhånd skal vise den model de bruger til at bedømme de indkomne tilbud og finde det økonomisk mest fordelagtige tilbud. Det vil ifølge Rosenmejer skabe

større gennemsigtighed om valget af det endelige tilbud og hjælpe tilbudsgiverne til at målrette deres tilbud. Indtil nu har det kun været gennem tilbudsfasen at man som virksomhed kunne følge med.

Den kommende udbudslov er ifølge Rosenmejer indtil videre en 'omgang blandede bolcher'. „Når man bygger videre på eksisterende regler, er det begrænset hvor store forandringer man kan lave og dermed hvor stor en del af forventningerne man kan indfri,“ oplyser han. Det gælder f.eks. de mindre virksomheders adgang til offentlige udbud. „Her er det også blevet ved signaler og anbefalinger frem for konkrete, håndfaste regler som alle kan forstå,“ beklager han. *sh*

Kontorchef i Håndværksrådet Tage Uhrskov (til venstre) giver hånd til anlægsgartnerens formand Jørgen Schou-Nielsen efter at beslutningen om optagelse i Håndværksrådet blev endeligt vedtaget.

Anlægsgartnere 50 år i Håndværksrådet

Den 30. januar 1965 vedtog Danske Anlægsgartnere - der dengang hed Landsforeningen af Danske Anlægsgartnere - endeligt at melde sig ind i Håndværksrådet. Det er altså nu 50 år siden. Vedtagelsen skete på foreningens delegeretmøde i Helsingør efter en anmodning til Håndværksrådet og et positivt svar efteråret inden.

Den 30. januar var derfor en 'skelsættende dag' hedder det i foreningens blad 'Anlægsgartneren'. Højtideligheden blev anført af landsforeningens

formand Jørgen Schou-Nielsen og Håndværksrådets kontorchef Tage Uhrskov og blev festligt fulgt op med piber og trommer af Helsingør Pigeardes orkester.

Håndværksrådet var dengang som nu en erhvervspolitisk organisation for håndværksfag og har som sådan ikke noget med overenskomst-mæssige spørgsmål at gøre. En del af medlemmerne inden for byggehåndværket gik over til Byggeriets Arbejdsgivere (i dag Dansk Byggeri) da denne organisation kom til i 1991. *sh*

Byggetilladelse og anmeldelse online

Fra 1. december er det blevet obligatorisk at ansøge digitalt om byggetilladelser og anmeldte byggearbejde. Det sker via Byg og Miljø, en fælleskommunal selvbetjeningsløsning som Kommunernes it-fællesskab Kombit står bag. Se www.bygogmiljoe.dk.

Som ansøger får man på Byg og Miljø's hjemmeside overblik over de oplysninger man skal udfylde. Man kan se eventuelle konflikter, f.eks. i forhold til lokalplaner, forurening eller fredning. Man kan holde øje med kommunens behandling af byggesagen. Man kan få tilsendt en sms eller mail når der er nyt i sagen. Alle sagerne er samlet et sted så de kan deles med andre parter. Og endelig er der de samme ansøgningskrav i alle kommuner

„Det er meget positivt at det nu bliver muligt for virksomhederne at kunne se med over skulderen og følge sagen når kommunen er i gang med sagsbehandlingen,“ lyder det fra Lars Magnus Christensen, chefkonsulent i Håndværksrådet. „Det er med til at øge gennemsigtigheden og vil være med til at indfri virksomhedernes behov for information fra kommunen.“

Anlægget foran Noma på Christians Brygge i København. Foto: Wichmann+Bendtsen.

Pris til det nordatlantiske landskab

Polyforms symbollandskab ved restaurant Noma blev 'Årets Landskab' i fornem britisk prisuddeling. Og Malmos A/S havde anlagt det

Polyform Arkitekters lille nordatlantiske landskab foran restaurant Noma i København vandt i kategorien 'Årets Landskab 2014' under Wan Awards. Det skete foran finalister som Queen Elizabeth Olympic Park i Londo, Krymskaya Embankment i Moskva og One Central Park i Sydney.

"Lille og udsøgt relaterer landskabet til det restauranten handler om og fanger essensen af Skandinavien ligesom restauranten også gør det," siger Daniel Rea, formand for dommerjuryen. "Hvis du tænker på hvordan opgaven er løst i forhold til problemstillingen, og hvordan den er typologisk nyskabende, så er dette

det vigtigste projekt. Det er meget smukt. Det rammer fuldstændigt plet i forhold til dommernes kriterier og gør alt det du ønsker det skal gøre."

Wan Awards uddeles af britiske World Architecture News. Det er verdens største arkitekturprisuddeling. I år blev der bedømt 1379 projekter i flere kategorier fra 72 lande.

Juryen dømmer bl.a. projekterne ud fra hvordan designet forholder sig til oplægget. Og ifølge Noma-chef René Redzepi er det at skabe en imødekommende bufferzone der holder ivrige gastronomiske vindueskiggere lidt på afstand, men så alligevel får en smag af det nye nordiske terroir i form

af et robust, stedsegrønt norrønt landskab. Dommerkomiteen var ligeledes imponeret over hvordan det nordatlantiske landskab passer elegant ind i havnemiljøet.

Anlægget er anlagt af Malmos A/S der har hentet 10 tons lavasten hos en kollega på Island. "Lavastenen er meget nøje udvalgt til formålet, og det har krævet stor forsigtighed at få dem pakket og transporteret med skib til Aalborg, hvorfra de er kørt med lastbiler til København. Stenene mister deres fantastiske former og ru overflade hvis der bliver slået stykker af dem," fortæller Per Malmos.

Beplantningen er dog ikke islandske. I Island gror der mest mos omkring stenene, men det kan ikke klare den varme danske sommer. I stedet er der plantet trædebregner som 'mostæppe' i det 165 m² store bed. Desuden er der hårdføre arter som rypelyng, engelsk græs og klokkeblomst.

Anlægget er ikke blot lagt oven på kajen. Beddet er skåret ned gennem brostenene med diamantsliber hvorefter der er fyldt jord til som er afstemt efter vegetationen. En prøve blev anlagt på virksomhedens plads som Noma og Polyform kunne bedømme. *sh*

Fransk S. Jensen er friluftspoliti

Frank Søndergaard Jensen er blevet professor i friluftsliv på Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet. Det er landets første professor inden for emnet. Den nationale friluftspolitik tager bl.a. afsæt i de undersøgelser af friluftslivets omfang og karakter der begyndte midt i 1970'erne, og siden 1985 har Frank Søndergaard Jensen været med.

Frank Søndergaard Jensen er 59 år, cand.agro. og har en ph.d. i planlægning i det åbne land. Han har siden 1991 arbejdet på det der i dag er Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning hvor han er leder af forskergruppen Natur, menneske og sundhed.

Mange fusioner i bygge- og anlæg

Der er flere og flere fusioner i bygge- og anlægsbranchen, oplyser Licitationen 15.12.2014 med brancheorganisationerne Dansk Byggeri og Tekniq som kilder. Årsagen er ikke mindst meget store udbud både på det private og offentlige område, f.eks. i forbindelse med de nye supersygehuse. Desuden drives fusionerne frem af ønsket om stordriftsfordele og en bedre maskin- og personaleudnyttelse. Fusionerne sker for både små og store firmaer, tit i forbindelse med ejer- og generationsskifter, men de to organisationer har ikke tal på hvor mange fusioner der sker.

Petersen Klinker til Klinker Outdoor

Fra 1. januar er aktiviteterne i Petersen Klinker gået over til Klinker Outdoor, der ledes af Petersen Tegls mangeårige medarbejder Tina Kjær Loichtl. Petersen Klinker har i mere end 15 år været en del af Petersen Tegl hvor man nu alene fokuserer på hovedproduktet mursten som man selv fremstiller. Petersen Klinker præsenterede foruden egen produktion af klinker også importerede produkter. Dem fortsætter Klinker Outdoor med at forhandle med samme rådgivning og service som før. www.klinker-outdoor.dk.

Anlægsgartnerernes nordiske samarbejde

Nordisk Præsidium er en formel ramme for bl.a. kongresser og europæisk samarbejde

Af Ejvind Røge

Samarbejdet mellem de nordiske organisationer for anlægsgartnere blev til i begyndelsen af 1900-tallet, ikke længe efter organisationerne blev stiftet. I Danmark blev 'Forening for arbejdsgivende Anlægsgartnere' stiftet i 1902. Den blev senere en del af den fællesorganisation der i dag er 'Danske Anlægsgartnere'.

I Norden begyndte samarbejdet på tværs mellem landene i 1925 da tre danske anlægsgartnere tog til Skåne og senere Oslo for at opsøge deres kolleger dér. Der blev i første omgang ikke tale om et formaliseret samarbejde. Det kom først i 1947 da den første danske repræsentant deltog i den norske anlægsgartnerforenings (NAML) årsmøde.

Det nordiske samarbejde blev formaliseret på et møde i Oslo i marts 1950 hvor man blev enige om at afholde nordiske sommermøder og kongresser. Man blev også enige om at lave et fælles blad. Fra 1951 udkom 'Anlægsgartneren' med artikler på både dansk, norsk og svensk.

I februar 1961 blev det 'Nordiske Samarbejdsudvalg' etableret, og så fulgte en lang række fælles nordiske arrangementer, markedsføring af faget, kongresser og tiltag af erhvervsfaglig art. I 1964 blev navnet ændret til 'Præsidium for de nordiske anlægsgartnerforeninger'.

Alle fem lande

Præsidiumet består af de fem nordiske organisationer. Med de nuværende navne er det Dan-

ske Anlægsgartnere, Norske Anleggsgartnere, Trädgårdsanläggarna i Sverige, Viherrakentajat i Finland og den islandske der er en del af Starfsmennt Samtaka atvinnulífsins og Flóabandalagsins.

De respektive formænd for foreningerne udgør selve præsidiumet som vælger sin præsident. I praksis er præsidentposten dog gået på omgang. I nogle perioder har kontakten til Island været afbrudt, men i 2005 tog den daværende præsident for det nordiske samarbejde Lars Aarup til Island hvor kontakten blev genoptaget. Siden har Islands forening været en aktiv del af fællesskabet. Der har siden været afholdt flere fællesnordiske arrangementer i Island. Endvidere har ELCA været på besøg.

Ud over de erhvervsfaglige

aktiviteter og arrangementer har relationen til ELCA (European Landscape Contractors Association) været et fælles interesseområde i det nordiske samarbejde. ELCA er den europæiske sammenslutning for anlægsgartnere og varetager de europæiske anlægsgartnerforeningers interesser, især i forhold til EU.

Nordisk Præsidium havde først Klaus Jung fra Sverige siddende i det europæiske præsidium. Han blev afløst af Erik Krogstrup fra Danmark som igen blev afløst af Jouko Hannonen fra Finland.

Nordisk Præsidium er i dag en velintegreret del af de nordiske foreningers arbejde. Præsidiumet mødes 2-3 gange om året, som regel i forbindelse med foreningernes årsmøder eller som i 2014 i forbindelse

Præsidiemøde i Island 2007. På billedet ses fra venstre Torkell Gunnarsson, Island, Jouko Hannonen, Finland, Rolf Østinge, Sverige, Espen Bjerke, Norge og Ole Kjærgaard, Danmark.

I midten Poul Malmos som var den danske repræsentant i Nordisk Præsidium i sin landsformandstid indtil 1994. Til højre Erik Krogstrup som var Nordisk Præsidiiums repræsentant i ELCA indtil 2004. Til venstre Chr. Rasch som i flere år var hvervekskonsulent for Danske Anlægsgartnere. Alle tre blev æresmedlemmer.

med den fælles nordisk kongres. Sekretariatet for det nordiske samarbejde ligger i dag i den norske forening.

Nordisk legatsamarbejde

I 1979 døde Carlo Nielsen som var dansk landsformand og nordisk præsident. Han var utrolig afholdt, og man besluttede at etablere 'Carlo Nielsens Mindefond'. Senere skiftede legatet navn til 'Nordisk Anlægsgartnerlegat' der skulle støtte anlægsgartnere der ville videreudanne sig - og som i den forbindelse samtidig tilførte faget ny viden. Ofte har legatmodtagere fået legatet mod af aflevere en rapport om effekten og udbyttet af det formål som er blevet støttet.

I en periode faldt antallet af ansøgninger hvorfor man i 2007 besluttede at lægge legatet sammen med Dansk Træplejeforenings legat til den fælles 'Nordisk fond for Bytræer'. Derved kom den samlede legatformue op på en størrelse som kan give et fornuftigt afkast som igen kan give legater af rimelig pæn størrelse. Legatet uddeles hvert år på årsmødet hos den organisation hvis land ansøgeren kommer fra.

Netværk på tværs

Nordisk Præsidium har gennem årene været det forum som har formidlet kontakten mellem virksomheder i Norden. Hen over årene har der været afholdt studieture og besøg på udstillinger i Norden og verden over. De fleste af

disse arrangementer er endt med at virksomheder har knyttet kontakter som stadig består den dag i dag.

Nordisk Præsidium har udviklet sig til en værdifuld platform for udveksling af viden. Både faglig grøn viden, men også viden om hvorledes man driver en moderne anlægsgartnervirksomhed. Et af de særlige fortrin i samarbejdet er at man på disse netværksarrangementer kan åbne op for at dele sin viden med kolleger fra et andet land. Det betyder i praksis at man ofte når helt ind til kernen i driften af en virksomhed når man mødes i disse fora.

Dertil kommer at de nordiske anlægsgartnere hver for sig har specialviden som kan udveksles. Det gælder såvel driften af virksomheden som anlægsmetoder. Sidstnævnte har særlig været aktuelt i forbindelse med afviklingen af udstillingen Have & Landskab i Danmark som afholdes hvert andet år. De nordiske kolleger er hver gang vel repræsenteret ved dette arrangement.

Der har også været afholdt fælles ture til udenlandske udstillinger, f.eks. GaLaBau i Nürnberg i Tyskland som er Europas største udstilling af produkter som henvender sig til den grønne sektor.

Danmark har endnu ikke været med til 'World Skills' som er den internationale fagkonkurrence for lærlinge. I 2011 var Nordisk Præsidium med til Skills i London hvor

Norge og Sverige deltog med hver sit hold. For Danske Anlægsgartnere var turen en mulighed for at se hvordan 'Skills' afvikles til senere overvejelser om vi selv skal stille hold.

Fra teori til praksis

I 2006 tog Nordisk Præsidium initiativ til at få skrevet en vejledning til anlægsgartnere og andre om træsygdomme. Udgangspunktet var at medlemmerne efterspurgte et værktøj til kundevejledning. Det blev til bogen 'Risikotræer' skrevet af Iben Thomsen og Simon Skov fra det danske forskningscenter 'Skov- og Landskab'.

Nordisk præsidium har støttet tilblivelsen af bogen, som i dag er meget brugt når f.eks. anlægsgartnere i praksis skal vurdere træers sundhed. Bogen blev endvidere støttet af 'Nordisk Fond for Bytræer' hvor de nordiske foreninger ligeledes er repræsenteret.

Bogen er et godt eksempel på hvordan det kan lade sig gøre at omforme teori til praktisk viden som kan bruges i den daglige drift af en anlægsgartnervirksomhed.

Samarbejdets fremtid

De aktiviteter som har bestået gennem præsidiets historie og dermed har vist sin bæredygtighed, vil fortsat bestå. Primært er der tale om det erhvervsfaglige samarbejde, den fælles repræsentation i andre fora, udstillingsbesøgene og dannelsen af netværk.

Det nordiske samarbejde står stærkt i dag og alene det forhold at vi er med til hinandens årsmøder er med til at sikre kontinuiteten. Der er nye fælles aktiviteter på vej. F.eks. ansøger Nordisk Præsidium om tilskud til et nyt Leonardo projekt som omhandler brug af planter i forbindelse med taghaver og effekten af frost.

Det er hen over årene blevet meget tydeligt at det som binder anlægsgartnere sammen i hele Norden, er vores tilgang til faget. Nok kan de klimatiske forhold være lidt forskellige og planternes vilkår ligeså, men det er stadig os som skal stå for opretholdelsen af fagligheden i erhvervet.

Det er særdeles vigtigt hvis vores fag skal bestå som et

selvstændigt og uafhængigt erhverv og ikke som en niche i et andet erhverv. Derfor er vores vilkår i Norden ret ens og derfor har Nordisk Præsidium en fremtid. I samarbejdet skal vi også til at se på hvordan vi får flere unge ind gennem det nordiske samarbejde. En af måderne er at hjælpe unge på udvekslingsbesøg i de nordiske nabolande.

Endelig vil vore nordiske kongresser være en del af fremtiden. Den seneste 'blå-grønne' konference 23.-24. oktober 2014 er blot en i en lang række. Vi lever i en tid med et højt tempo og udvekslingen af nyheder, oplysninger, data og informationer går stærkt. Som supplement til kongresserne ser jeg gerne at vi i fremtiden får skabt en web-baseret fælles nordisk faglig platform at arbejde ud fra.

Det grønne er trendy

Der ligger mange nye muligheder i at anlægsgartnerfaget er blevet trendy. Man kan ikke åbne en avis, et ugeblad eller tv, uden at der er noget om det grønne. Livsstil og helse er sammen med bæredygtighed, miljø og ressourcer blevet en del af vores erhverv.

Det tvinger os til at tænke nyt og være innovative, samtidig med at vi får nye muligheder. Det er også i det perspektiv at man skal se det nordiske samarbejde. De nyeste tiltag er bl.a. de udfordringer som knytter sig til de klimatiske problemer - og vandet især. 'Urban gardening' og taghaver er også kommet til de seneste år.

Der er tale om nye forretningsområder som skal indpasses i branchen. Det var den seneste kongres netop et skridt i retning af. Vi har mulighederne, men vi skal også formå at udnytte dem. □

SKRIBENT

Ejvind Røge er landsformand for Danske Anlægsgartnere, og præsident for Nordisk Præsidium.

JUBILÆUMSKONFERENCE

Artiklen blev skrevet til Nordisk Præsidiiums 50 års-jubilæumskonference 'Blågrøn' i København og Malmø 23.-24. oktober 2014.

NORDISK PRÆSIDIUM

c/o Norske anleggsgartnere - miljø og landskapsentrepreneur, Middeltungate 27, 0305 Oslo. Tlf +47 2308 7585.

Blandede erfaringer med udlicitering

Første del af en stor opsamling af 'tilfredsstillende' undersøgelser afspejler først og fremmest en meget stor usikkerhed

Erfaringerne med udlicitering er blandede, både på velfærdsområdet og det tekniske område. Vi ved for lidt om hvornår det kan betale sig at udlicitere ud fra en samlet samfundsmæssig betragtning, hvordan vi bedst tilrettelægger udliciteringen og hvordan økonomi og kvalitet hænger sammen.

Det konkluderes i 'Effekter ved udlicitering af offentlige opgaver' der er en del af forskningsprojektet 'Dokumentation af effekter ved konkurrenceudsættelse af offentlige opgaver'. Bag projektet, der løber fra 2014 til 2016, står Roskilde Universitet, Kora m.fl. Med til at finansiere det er en række fonde og fagforeninger, også 3F.

Rapporten er baseret på en systematisk af søgning af dansk og international forskning. Ud af 2279 studier er 25 fra de seneste fire år vurderet som 'tilfredsstillende' og anvendes i det nye projekt sammen med 58 andre studier fra en 2011-rapport fra årene før. I alt 83 studier. Det lyder af meget, men hvis man opdeler dem efter økonomiske effekter, kvalitetsmæssige effekter, effekter for medarbejdere og øvrige effekter, er grundlaget spinkelt. Samtidig har kun få studier et stærkt og troværdigt design, hedder det i rapporten.

De fleste studier peger på at der er 'forholdsvis store omkostningsreduktioner' ved at udlicitere. De økonomiske effekter spænder dog fra besparelser på 40% til fordyrelser på 68% og antallet af studier er så lille så der kan ikke drages en entydig konklusion.

Usikkerheden er endda øget i forhold til 2011-rapporten hvor der på de tekniske områder blev påvist besparelser på 5-15%. Forklaringen er bl.a. at de nye studier har flere udliciteringer fra velfærdsområdet med, og at udlicitering på de tekniske områder allerede har høstet de primære gevinster.

De kvalitetsmæssige effekter er endnu mere usikre. Nogle studier konkluderer at kvaliteten er uændret, men i de fleste tilfælde er der ikke gennemført kvalitetsmålinger.

Når man ser på hvordan udliciteringen påvirker de overdragne medarbejdere, ser tallene lidt klarere ud. Der er i overvejende grad negative konsekvenser for medarbejderne, navnlig et højere arbejdstempo og mere usikkerhed i ansættelsen. sh

Ole Helby Petersen, Ulf Hjelmar, Karsten Vrangbæk og Patricia Thor Larsen (2014): Effekter ved udlicitering af offentlige opgaver. Roskilde Universitet, Kora, Københavns Universitet 2014. www.kora.dk.

Planteskoleforskere flytter til Skejby

Aarhus Universitet har besluttet at samle hele fødevarerforskningen i Agro Food Park i Skejby ved Århus og det ventes at være sket i 2018. Samlingen omfatter bl.a. gartneri- og planteskoleforskningen der nu ligger i Årsløv på Fyn med omkring 90 medarbejdere. Også landbrugsforskningen i Foulum skal til Skejby, men det skal ikke afdelingen i Flakkebjerg der forsker i planteavl og plantebeskyttelse. Institutionen i Skejby er døbt 'Seges', latin for afgrøde.

Samlingen er en følge af fusionen mellem universiteter og sektorforskningen i 2007. Her blev Danmarks Jordbrugsforskning til Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet under Aarhus Universitet med afdelinger i Foulum, Årsløv og Flakkebjerg. I Agro Food Park ligger i forvejen hele landbrugsrådgivningen under brancheorganisationen Landbrug & Fødevarer samt andre rådgivende virksomheder inden for landbrug og fødevarer.

Danske Anlægsgartnere har aldrig skilt sig af med sin ejendom på Sankt Knuds Vej 25 på Frederiksberg. Hertil rykker foreningen nu tilbage.

Håndværkets Hus som Danske Anlægsgartnere skal væk fra. Dansk Håndværk bliver på 2. sal og Håndværksrådet på 1. sal.

Danske Anlægsgartnere og Dansk Håndværk hver til sit

Danske Anlægsgartneres sekretariatssamarbejde med Dansk Håndværk er slut efter 2½ år. Fra nytår stoppede aftalen om at Dansk Håndværk skulle levere juridisk og overenskomstsmæssig rådgivning. Denne rådgivning er overtaget af juristerne Jeppe Rosenmejer og Thea Lyskov Sønderskov samtidig, nu som før, er ansat i Håndværksrådet.

Den 1. april ophører Danske Anlægsgartneres lejemål hos

Dansk Håndværk i Håndværkets Hus på Islands Brygge i København. Sekretariat tager derefter tilbage i en del af foreningens ejendom på Sankt Knuds Vej på Frederiksberg. Grønt Miljø flytter med ligesom bladets redaktion den 1. oktober 2012 flyttede den modsatte vej. Danske Anlægsgartneres sekretariat består nu af fem ansatte på fuld tid foruden freelance-tilknyttede folk, bl.a. de to nye jurister og

Grønt Miljø journalist Lars Thorsen.

„Baggrunden for Danske Anlægsgartneres samarbejde med Dansk Håndværk var et strategisk sigte om at stå stærkere i forbindelse med overenskomstforhold og erhvervs politik og samtidig kunne gøre det for et mere konkurrencedygtigt medlemskontingent. Dette samarbejde er opgivet navnlig af økonomiske grunde,” lyder det fra Michael Pe-

tersen, direktør i Danske Anlægsgartnere.

Dansk Håndværk er en arbejdsgiverorganisation for mindre virksomheder, oprindeligt med afsæt i tømrer- og snedkerfaget. Organisationen fik 9. januar 2015 ny direktør i den 38-årige jurist Morten Frimhagen. Han har været chefjurist i organisationen i tre år og midlertidig sekretariatsleder siden direktør Erik Møbius' afgang i august. sh

Foto: Frederik Faurby

Alexander Briand de Crevecoeu (th) og Robert Hein på Skills 2015.

DM i Skills 2015 i Bella Center i København sluttede 10. januar med 42 vindere fra 36 fag. Det var femte gang at mesterskabet for erhvervsuddannelser blev holdt, og det var med besøgsrekord på 68.000 gæster, især folkeskoleelever på uddannelsesjagt.

For nok er Skills en konkurrence, men det er også en uddannelsesevent med uddannelsesvejledning. Det er som sådan landets største og holdes hvert år, næste gang i Fredericia 4.-6. februar 2016. Nogle vindere fra DM i Skills 2015 kan gå videre til World Skills i Brasilien til sommer.

68.000 PÅ SKILLS

På den store uddannelsesvent var anlægsgartneri dog kun med som demonstrationsfag

Rammen om DM i Skills er konkurrencer hvor faghold fra forskellige fagskoler kvalificerer sig efter regionale konkurrencer. Et af konkurrencefage-

Alexander på anlægsgartnerens demo-stand. Fotos: Frederik Faurby

ne er brolægning hvor vinderparret blev Mikkel Hansen og Jonas Rørbæk, begge fra Københavns Tekniske Skole.

Desuden var der 15 demonstrationsfag med, bl.a. anlægsgartneri hvor to elever var indstillet af Roskilde Teknisk Skole til at vise flaget. Det var Alexander Briand de Crevecoeu (GreenWork ApS) og Mike Hussak Nielsen (Danas Have Tegning og Anlæg ApS). Deres arbejde omfattede bl.a. belægningsarbejde med klinker og bordursten, færdiggræs, espalier og plantning.

Bag Skills står SkillsDenmark der nu består af over 50 er-

hvervs-, SOSU-, og landbrugs-skoler og 27 faglige udvalg. Et af dem er Det Faglige Uddannelsesudvalg for Anlægsgartneri hvor anlægsgartner Robert Hein sidder.

„Vi håber nu at anlægsgartneri kan være med næste år som konkurrencefag,” siger Robert Hein der glæder sig over at have Alexander Briand de Crevecoeu som elev. „I udvalget lægger vi vægt på at faget har en generel forpligtelse til at tage elever så branchen kan fastholde og udvikle sin faglighed. Men husk at eleverne også kan klø på og give arbejdsgiveren noget.” sh

Novo Nordisk får tagpris for naturpark

Novo Nordisk Naturpark omkring koncernens nye hovedkvarter i Bagsværd modtog 17. december Scandinavian Green Roof Award. Over halvdelen af naturparkens 31.000 m² fungerer som ét stort grønt tag oven på en parkeringskælder.

Parken er designet af landskabsarkitektfirmaet SLA, mens Skælskør Anlægsgartnere har stået for fagentreprisen. Plan-tehabitaterne er udarbejdet af Urban Green, mens Byggros har leveret alle systemerne til de grønne tage.

Det er et projekt „hvor muligheden for rekreation og smart regnvandshåndtering

kombineres med stor omsorg og biologisk værdi. Hele syv hjemmehørende biotoper og et innovativt design har skabt et bølgende landskab hvor grøn natur og tag flyder sammen,” hedder det i prismotiveringen fra Scandinavian Green Roof Association, en skandinavisk afdeling af Green Roof Association.

De grønne tage på dæk og bygninger er udført med en blanding af græsser og engvegetation og lidt sedum. Anlægget drypvandes fra to store centrale regnvandstanke der får vand fra bygningernes tage og omfangsdræn. sh

Novo Nordisk i Bagsværd. Halvdelen er ét stort grønt tag. Foto: SLA.

Det går pænt for arkitekterne igen

Efter år med tomme ordrebøger og underskud efter finanskrisen i 2008 er der så småt igen kommet gang i arkitektbranchen der nyder godt af de mange offentlige byggeprojekter, konkluderer Jyllandsposten 25.11.2014 i en brancheanalyse.

„Alle klarer sig okay, nogle går lidt tilbage, men samlet går branchen lidt frem,” siger Peter Falk Sørensen, Dansk Aktieanalyse. Den hårde konkurrence holder dog indtjeningen nede. Især Bjarke Ingels Group, Henning Larsen Architects og Lundgaard & Tranberg Arkitekter har gjort det godt.

Gartnertidende nu for hele erhvervet

Gartnertidende hedder gartneribrugets fagblad stadig, men fra det første nummer i 2015 dækker det hele sektoren og støttes af et opfrisket layout og et større sats på www.gartnertidende.dk.

Som undertitlen fortæller, er det 'fagbladet om frugt, grønt og prydanter'. Bladet, der nu udkommer hver tredje uge, omfatter både det gamle Gartnertidende der var rettet mod væksthushavner og planteskoler, og Erhvervsbladet Frugt og Grønt der var rettet mod frilandsgartneri og frugtavl.

„På den måde rykker erhvervet tættere sammen, og vi vil

kunne inspirere hinanden på tværs af de hidtidige faglige grænser,” siger fungerende formand i Dansk Gartneri Søren Flink Madsen i nr. 1/2015.

Udlodningsmidler til friluftslivet

Udlodningsmidler til friluftsliv er det nye navn for de midler som Friluftsrådet uddeler for Miljøministeriet. Før hed de 'Tips- og Lottomidler til Friluftslivet' eller blot 'tipsmidler'. Beløbet omfatter hvert år godt 60 mio. kr. til projekter der gavner friluftslivet. Bortset fra det nye navn er alt som det plejer at være, lyder det fra Friluftsrådet. Næste ansøgningsrunde er 1. marts 2015.

Udlodningsmidlerne er det overskud som er i Danske Lotteri Spil og et fastsat udbytte fra Det Danske Klasselotteri. Det blev i 2013 til ca. 1,4 mia. kr. De fordeles mellem flere ministerier. Miljøministeriets andel administreres af Friluftsrådet som støtter friluftslivet med dem. I 2013 blev det til 71,9 mio. kr. til 488 projekter efter 746 ansøgninger.

Gang i salget til Have & Landskab

Den 5. januar havde 164 udstillere købt en stand til fagudstillingen Have & landskab der holdes i Slagelse 26.-28. august. „Det er 15% flere end på samme tidspunkt sidste gang, og jeg erindrings ikke at vi nogensinde har solgt så mange på nuværende tidspunkt,“ udtaler udstillingsleder Kristian Larsen. „Derfor tør jeg godt i den kolde vinter love at der kommer til at være fyldt ekstraordinært op på alle hylder i det supermarked som Have & Landskab jo er for den grønne branche.“ www.hl13.dk.

Scanlaser og Leica er gået sammen

Scanlaser Machine Control og Leica Geosystems A/S der er leverandør inden for henholdsvis maskinstyring og topografisk opmåling, er fra nytår fusioneret under sidstnævntes navn. „Med sammenslutningen tilbyder Leica Geosystems A/S kunderne en fuld palette af de stærkeste tænkelige løsninger på det samlede marked hvor der sikres best practice hele vejen fra landmålerens indledende opmåling til infrastruktur og bygge- og anlægsprojekternes sidste dag,“ melder det fusionerede firma.

Jagtret og andre frie goder skal beskattes efter markedsværdi

Hvis en selskabsejet virksomhed ejer aktiver som f.eks. skov og natur og de udnyttes gratis til f.eks. jagt af selskabets aktionærer, anpartshavere eller ansatte, så skal de betale skat af jagtretten og af jagtbyttet. Det fastslår Hanne Pedersen, Virksomhedsvejledning 2 i Skat i Skoven 12/2014.

Det samme gælder hvis de f.eks. har adgang til selskabets jagtlytte, bolig, sommerhus, bil eller lystbåd. Det er alt sammen aktiver der kunne give en leje som kunne beskattes. I stedet beskattes de 'frie' goder.

Den skat man skal betale, er

baseret på markedsværdien for rettigheden. Det er med andre ord rådigheden til f.eks. jagt der beskattes, ikke hvor ofte rådigheden udnyttes. For ansatte indberettes værdien af arbejdsgiveren og beskattes som B-indkomst. For hovedaktionærer og anpartshavere beskattes værdien som udbytte. Hvis jagtlejen er sat kunstigt lavt eller hvis jagten slet ikke er udlejet, er det hovedaktionæren der hænger på den manglende beskatning.

Ifølge Hanne Pedersen er fri jagt og jagtlytter et 'stort risikoområde' hvor Skats kontrol-

ler har afsløret fejl i to ud af tre sager. Typisk er en skov anskaffet som investeringsobjekt og hænger tit sammen med aktionærernes jagtinteresse, forklarer hun.

Et skøn fra Skat viser at statskassen går glip af over en mia. kr. om året alene på grund af manglende skat fra hovedaktionærer der ikke angiver de frie goder eller ikke betaler dem korrekt. Skat er derfor i dialog med revisorbranchen og hovedaktionærer og selskaber der ejer skov. Læs mere på www.skat.dk/hovedaktionærer. sh

KALENDER

KURSER & KONFERENCER

JANUAR

Byens gulv. Teknik, arkitektur og planlægning. Nyborg 28/1. IGN, DB, DL, DAG.

Planlovsdebat i Byplanlaboratoriet. København 29/1. DB.

MARTS

LAR for myndigheder. Silkeborg 5/3. FVC.

Omdannelse af almene boligområder. Svendborg 9-10/3. DB.

Træbeskæring i teori og praksis. Lyngby 3/3. Vejen 11/3. DAG. **Kirkegårdskonferencen 2015.** Nyborg 18/3. IGN

Bevaring og fornyelse i bymidten. Fredericia marts 2014. DB. **Vand i by og landskab. Inspirationsrejse Holland.** Marts eller april 2015. DL.

APRIL

Borgerinddragelse i en digital tid. København 9/4. DB.

Værdisætning af træer i by, park, have og landskab. Frederiksberg 16/4. IGN.

Jord, bundsikring og stabilgrus. Hvidovre 21-23/4. VEU.

DAG Danske Anlægsgartnere. www.dag.dk. T 3386 0860. ts@dag.dk

DB Dansk Byplanlaboratorium. www.byplanlab.dk. T 3313 7281

DL Dansk Landskabsarkitektforening. www.landskabsarkitektur.dk. T 3332 2354

FVC Ferskvandscentret. www.ferskvandscentret.dk. T 8921 2100

IGN Inst. for Geovidenskab og Naturforv. www.ign.ku.dk. T 3533 1623

VEU Vejsektorens Efteruddannelse (Vej-EU). www.vej-eu.dk. T 4630 7168

Tilgængelighedsrevision. Odense 21/4. VEU.

Fra strategi til rammer i kommuneplanlægningen. Odense 22-23/4. DB.

SENERE

QGIS: International brugerkonference og workshop. Skovskolen 18-19/5. IGN. www.qgis.org.

Natur og miljø. Åben landkonferencen 2015. Kolding 19-20/5. IGN m.fl. naturogmiljo2015.dk.

Urban future – fremtidens byer, byrum og byinventar. København 28/5. DB.

Plan og jura. København 1/6. DB. **Landsbyer og landskaber.** Mors juni. DB.

Nye byrum. Aalborg 11/6. DB. **Regler for parkering.** Middelfart 22/9. VEU.

Byplanmøde 2015. Vordingborg og Lolland-Falster 1-2/10. DB.

UDSTILLINGER

Grøn Fagmesse. 11/6 2015. www.groenfagmesse.dk.

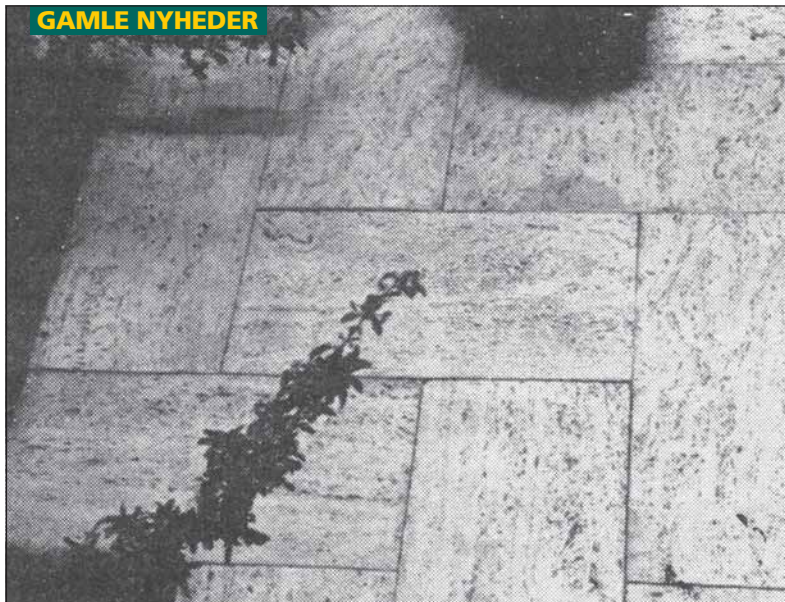
Have & Landskab '15. Slagelse 26-28/8 2015. www.HL13.dk.

GaLaBau 2016. Nürnberg 14-17/9 2016. www.galabau-messe.com.

Smartphonen hører til i værktøjskassen

87% af virksomhederne i bygge- og anlægsbranchen har en mobil bredbåndsforbindelse. Det viser nye tal fra Danmarks Statistik, skriver Dansk Byggeri (danskbyggeri.dk 5.12.2014). I 2013 var tallet kun 60%. Den kraftige stigning betyder at bygge- og anlægsbranchen ikke mere halter efter, idet kun 83% af alle danske firmaer har mobilt bredbånd. Tallene viser også at 43% af branchens ansatte har mobil internetadgang til arbejdsbrug. I 2013 var det 27%.

„Byggeriet har for alvor fået øjnene op for de muligheder som den teknologiske udvikling giver,“ siger Andreas Fernstrøm, chefkonsulent i Dansk Byggeri. Han forklarer at da branchen er kendetegnet af skiftende arbejdssteder, er der brug for at komme på internettet og i kontakt med administrationen, lageret og leverandørernes hjemmesider. Og så elektronisk fakturering er meget udbredt blandt bygge- og anlægsvirksomhederne.

Betonfliser der ligner travertin. Anlægsgartneren januar 1965.

75 år siden **ROLIG LEG OG HEL HVILE**

„Større moderne legepladser herhjemme og i vore Nabolande anlægges paa en vis Maade udfra en ret ensidig Bestræbelse for at more Børnene. Resultatet er, at hele smaa 'coney islands' med mekaniske Apparater 'goût americain' her anses for passende Børnerecreation. Ganske anderledes i Belgien, hvor det mest er Lægerne, mindre Pædagogerne, der er ledende i Spørgsmaal om Legepladser. Udfra den Forudsætning, at en høj Procent af de skolesøgende Børn har et sådant Gemyt, at de kommer fra Skolen opstemte og hektisk røde i Kinderne og mest af alt trænger til Ro, er der lagt Vægt paa rolig Leg og hel Hvile.“ (G.N. Brandt, Havekunst 1940).

50 år siden **BETON DER LIGNER TRAVERTIN**

„Travertin er i dag nøgleordet i dansk havefliseindustri. Et helt nyt materiale på markedet er en kunststen, der fulstændigt nøjagtigt ligner den eftertragtede italienske natursten travertin både i farve og struktur. Den aldeles livagtige travertinstruktur opnås ved anvendelse af specielle gummimatricer, der anbringes i støbeformen. Den naturtro lysgule farve opnås ved at iblande støbematerialet hvid og gul cement.“ (Anonym, Anlægsgartneren, januar 1965).

25 år siden **PLEJE AF GRØNNE OMRÅDER**

„Fra bl.a. mange kommuner kendes den klassiske opdeling i græs, træer, buske osv. Ofte opereres samtidig med plejeniveauer, hvorved f.eks. græsset underopdeles i flere slags græs. Andre lægger vægt på at beskrive i helheder som have, park og natur. Atter andre steder, f.eks. et dansk og et svensk udredningsprojekt, forlader man brugen af plejeniveauer. Man definerer i stedet mange forskellige selvstændige friarealtyper, f.eks. brugsgræs, prydgæs etc.“ (Søren Holgersen, Grønt Miljø, februar 1990).

10 år siden **STORM OVER LAND**

„Den 8. januar 2005 kom den kraftigste storm siden december 1999. Stormen nåede stedvist og periodevist orkanstyrke, dvs. ti-minutters middelvind på mindst 32 m/s. Det skete især i Nordjylland som var det område der slap nådigst under orkanen i 1999. Det meste af landet kunne dog i nogle få timer opleve vindstød af orkanstyrke.“ (sh, Grønt Miljø, februar 2005).

VELKOMMEN TIL TYSKLANDS INNOVATIVE PLANTESKOLE!

VI SØRGER FOR EFFEKTIVE OG
HURTIGE LØSNINGER TIL DIT PROJEKT
OG
KLARER ALT PÅ ÉT STED:
DYRKNING-INDKØB-LOGISTIK

WWW.CLASEN-CO.COM/DK

VI ER HER FOR DIG!

MARK SCHNEEKLOTH

DAGLIG LEDELSE OG SALG

TLF. +49 (0)4101-5428-17

FAX +49 (0)4101-5428-25

M.SCHNEEKLOTH@CLASEN-CO.COM

MICHAEL MIETH

SALG, DANMARK OG NORGE

MOBIL +45-29 610 660

FAX +45-98 38 43 42

M.MIETH@CLASEN-CO.COM

CLASEN & CO

BAUMSCHULEN SEIT 1910

TANGSTEDTER STRASSE 70 · D-25462 RELLINGEN

Stilhedens kvaliteter

Frank Søndergaard Jensen, ny professor i friluftsliv på Københavns Universitet, kommenterer på ign.ku.dk 8.12.2014 det fokus der er på bevægelse og aktivitet i friluftslivet:

”Men jeg vil gerne vende billedet om sådan at vi også får den langsomme og stille oplevelse i naturen med. Vi ved at støj indvirker negativt på helbredet, og områder uden menneskelige forstyrrelser er en knap ressource som mange værdsætter. Derfor vil vi f.eks. gerne undersøge hvad der sker i de områder, der er udpeget til nationalparker. Spørgsmålet er om et voksne besøgstal vil forstyrre den oplevelse som er grundlag for udpegelsen. Vi vil også gerne vide mere om hvad folk egentlig forstår ved stilhed.”

Mere end urban farming

Realdania By har i to hæfter sat fokus på urban farming i samarbejde med SLA. Partner og kreativ direktør i SLA Stig L. Andersson siger til realdania-by.dk 10.12.2014:

”Urban farming har et kæmpe potentiale i udviklingen af vores byer - også meget mere end det rent funktionelle der handler om at dyrke sine egne madvarer. Urban farming kombinerer det groede miljø som æstetisk fundament for vores byrum med borgernes og brugernes individuelle skaberkraft og sociale engagement. Det giver bæredygtige byer - både miljømæssigt, økonomisk og socialt.”

Planter hindrer graffiti

Peter Friis Møller der blogger om have og natur i Weekendavisen beklager sig den 19.9.2014 over graffiti-hærværk:

„Men også her kommer det levende - planterne - os til hjælp. Bl.a. i den stærkt hjem-søgte banegrav mellem Hovedbanegården, Vesterport og Nørreport inde i København. Der kan man se hvordan grønne planter vokser frem, dækker grimme og graffitiudsatte og -oversmurede overflader.

’Stille steder’ var temaet for Dansk Landskabspris i 2013. Haveselskabets Have (billedet) vandt, mens Silkeborg Kommune fik blev nr. to for sit arbejde med at udpege stille naturområder i sin kommuneplan.

Planter formilder, forgrønner og forskønner byen, dæmper tøjen, renser luften, opfanger CO₂-kulstoffet, frigiver livgivende ilt - og forhindrer ny graffiti.”

Det smukkeste vandland

Miljøministeriet vil som forsøg dispensere for at bygge på kysterne for at tiltrække turister. Landskabsarkitekt Rikke Juul Gram opponerer i Politikens kronik 29.12.2014:

„Vi behøver ikke flere vandlande, hoteller og oplevelsescentre for at tiltrække turister. Overalt i verden er der fokus på det autentiske - det der ikke ligner noget man har andre steder; og den danske kyst med al dens variation, smil og raseri er en sådan autentisk landskabstype og kræver kun lidt fantasi for at blive præsenteret på en appellerende og inddragende måde.”

Kysten er strandet

Politiken følger op på Rikke Juul Grams kronik i sin leder 30.12.2014:

„Så længe turisterne kan nyde et glimt af evigheden med en gåtur på stranden, skal de nok komme hertil - også selv om de må holde ferie bag første klitrække. De ubrudte strande er en af vore største turistattraktioner, så planerne risikerer alene af den grund at blive et selvmål. Projektet er ganske vist kun en forsøgsordning, hedder det. Men dispensationer er meget ofte første skridt på vejen til en ny prak-

sis. Det er svært at sige nej, når princippet er brudt.”

Flere wow-oplevelser

Kirsten Munch Andersen, politisk chef i Horesta, brancheorganisation for hoteller, restauranter og turisthvervet, efterlyste i Jyllandsposten 18.9.2014 wow-oplevelser i Danmark:

„Man skal nok erkende, at turisterne i dag vil mere end bare at komme til Danmark for at bo på et hotel og bade ved en strand. Turisterne efterspørger oplevelser. Vi har en unik natur i Danmark og en lang kystlinje. Vi kan skabe nogle gode oplevelser langs kysterne og tiltrække endnu flere turister til Danmark.”

Fra kikserne til perler

I sit høringsvar om forslaget om forsøgsbyggeri på kysten skriver Akademiraadets Landskabsudvalg 3.10.2014:

„Udpeg 10 bebyggede forsøgsområder i Danmark hvor det, trods gode arkitektoniske intentioner og turismemæssige potentialer, ikke gik som forventet og omdan først disse til attraktive perler der både kan gavne den lokale udvikling og turismen - i nævnte rækkefølge.”

Kun én indgang til driften

I Københavns Kommune slås parkdrift, kirkegårdsdrift og renhold af veje sammen. Enhedschef for Brønshøj-Husum Stine Kofoed Frederiksen siger i Skov & Land, december 2014: „Vi skal gå fra deres til vo-

res, og vi skifter fra faglig til geografisk opdeling med en række tværfaglige enheder - og jeg tror på at vi får en bedre drift ud af den her omstrukturering. Det er også en øvelse i mere effektiv drift, men samtidig og ikke mindst vil det blive nemmere for borgerne der får én indgang til os. Fremover er det lige meget om papiraffaldet ligger på fortovet eller på plænerne - for nu at bruge det billede. Som ansatte får vi et fælles ansvar når borgerne henvender sig.”

Den Gamle Bys bidder

Naturfredningsforeningen har rejst fredningssag for den kommunale Botanisk Have i Aarhus af frygt for at Den Gamle By tager nye bidder af haven. Lokalformand Søren Højager i Politiken 28.12.2014:

„Vi har set det så tit: Når der bruges plads til et eller andet, er det altid de grønne områder der skal holde for, og vi får jo ikke nye grønne områder midt i byen.”

Udemokratisk fredning

Direktør Thomas Bloch Ravn, Den Gamle By, svarer i samme avis: „For det første skal vi ikke bruge mere areal. For det andet var det en gammel nedslidt legeplads vi overtog. Det var bestemt ikke sådan at vi har ryddet sjældne planter for at kunne udvide. For det tredje synes jeg det er udemokratisk at lade et administrativt organ som et fredningsnævn være ansvarlig for havens

fremtid frem for at lade det demokratisk valgte byråd bestemme hvad der skal ske med haven.”

Bevar den rumlige struktur

Når man skal lægge strategier for byers bevarelse, handler det ikke kun om bygninger, understreger post.doc. Svava Riesto i Byplan Nyt 5/2014:

„I mange tilfælde er det ikke bygningsmaterialerne, men byens eller bydelenes rumlige struktur og det liv og fællesskab som udspringer sig i landskaberne der har størst værdi for de lokale. Den måde byområderne er anlagt på, har været et helt afgørende element i velfærdens arkitektur og planlægning, og vi bør være meget omhyggelige med hvordan vi videregiver disse rumlige strukturer og landskaber til eftertiden. Men det kræver et nyt blik på frednings- og bevaringsværdier som kan indfange kvaliteter i uderummene.”

Leg med nultolerance

Krav til sikkerhed har fjernet legepladsernes udfordringer så de ikke stimulerer børns udvikling, advarer legeforsker Ellen Beate Sandseter, Dronning Mauds Minne Seminarium i Norge, i Berlingske 4.1.2015:

„I dag vurderer man en legeplads på samme måde som en boreplatform eller et flysel-

skab. Der er nultolerance for risiko. Men en legeplads er et sted, hvor børn skal udvikle sig, være kreative, udforske nye ting og træde over egne barrierer og grænser. Der skal man ikke have nultolerance over for sikkerhed. Så fjerner man alle stimuli (...) Selvfølgelig må der ikke være rådne pæle eller risiko for at børnene kan blive hængende i en snor i hættten. Men når børnene selv med vilje tager en risiko ved måske at balancere to meter over jorden, skal vi ikke løfte dem ned og sige, at nej, det må de ikke.”

Kun sne lukker banen

Formand for Danish Greenkeeper Association Martin Nilsson funderer i Greenkeeperen 4/2014 over hvor vinterpausen bliver af:

„Golf sæsonen er ved at blive længere. For nogle af os har den måske altid været på 12 måneder, men det er alligevel som om at den rigtige sæson først nu slutter når rigtigt vintervejr sætter ind og ikke som tidligere en gang i oktober. Kan det være klimaforandringer der giver os mildere vejr i ydersæsonen, eller er det den økonomiske krise i landet og golfbranchen der tvinger os til at være mere kundeorienterede på et tidspunkt hvor vi normalt burde tænke på

indvintning og langsigtede vedligeholdelsesopgaver? Måske skyldes den længere sæson det faktum at vi er i stand til at en ordentlig vare på et tidspunkt hvor man for år tilbage havde stillet både golfsæt og klippere ind på hylden.”

Udsyn giver tryghed

I Esbjerg er tryghed blevet et selvstændigt tema i kommuneplanen. Landskabsarkitekt i parkafdelingen Steen Gelsing siger til Byplan Nyt 5/2014:

„I dagtimerne er de kilometerlange villaveje tomme. De hjemmegående husmødre som var her engang, er her ikke mere, og det giver frit slag for indbrudstyve. Vores tryghedsplanlægning handler bl.a. om at åbne udsynet mellem huse, blande trafikanterne og at få naboer til at mødes da flere øjne på gaden virker kriminalpræventivt og har stor betydning for trygheden.”

Mennesker skaber tryghed

Tryghedshensyn skal dog ikke betyde triste tomme haver, fastslår projektleder i Det Kriminalpræventive Råd Karsten Nielsen. Han siger til Byplan Nyt 5/2014:

„Det er vigtigt at landskabsarkitekter ikke forstår principnummer to om overblik og synlighed som at man ikke bør have hække, buske, blomster

og træer til at skabe læ og gøre det hyggeligt. Tværtimod går panoptisk indrettede områder hvor man kan overskue alt og alle på kompromis med lysten til at opholde sig dér. Menneskers tilstedeværelse er den mest tryghedsskabende faktor overhovedet, og meningen er jo at folk skal nyde og bruge byen.”

Tryghed i empathiske byer

Bo Grønlund fra Arkitektskolen i København og medlem af Det Kriminalpræventive Råd, går i Byplan Nyt 5/2014 et skridt videre i spørgsmålet om tryghed:

„Ifølge den seneste hjerneforskning er 95% af befolkningen naturligt empathiske og interesserer sig for mennesker i deres omgivelser helt ubevidst. Med den viden in mente begynder jeg mere og mere at forstå meningen med den tryghedsforbedrende og kriminalpræventive byplanlægning som at vi skal skabe gode byrum der understøtter den naturlige empati. Det kan være med alt muligt fra bredere fortøve til flere blomster og bænke, mens det bliver mindre væsentligt med den hårde del som høje hegn, gitre og overvågningskameraer. På den måde opnår vi mange andre bymæssige kvaliteter ud over trygheden...” sh

De ubrudte og ubebyggede strande og klitter er det Danmark vi kender, så et forslag om at dispensere for at bygge på kysterne har rejst debat.

Hamburger Sport-Vereins 'Grabfeld' nær Nordbank Arena. Wikipedia.

Klubbens egen kirkegård

Hvis man er virkelig fodbold-aficionado, er der ingen tvivl om hvor man skal begraves eller have urnen nedsat eller asken spredt. På stadion, forstås, eller så tæt på som muligt. Og nogle steder kan det faktisk lade sig gøre.

Bl.a. hos klubben Boca Juniors i Buenos Aires i Argentina. På klubbens stadion La Bombonera var der opstået en uofficiel praksis hvor afdøde tilhængeres aske blev spredt

ud over græsset. Det blev efterhånden så omfattende at det gik ud over græssets vækst. Derfor åbnede klubben en kirkegård for fans og spillere i 2007. Anledningen var også at mange gravsteder på byens andre kirkegårde blev udsmykket med klubbens farver og merchandise. Efter åbningen er flere af klubbens tidligere spillere genbegravet her. Der er tilmed reserveret en plads til Boca Juniors stør-

ste spiller gennem tiderne, Diego Maradona.

Hamburger Sport-Verein åbnede sin kirkegård i 2008 nær klubbens hjemmebane, Nordbank Arena. Den er formet så den ligner en tilskuertribune. Schalke 04 i Gelsenkirchen åbnede en kirkegård i 2012 hvor dens centrum er en minifodboldbane. Andre tyske klubber kan tilbyde urner smykket med holdets logo og farver.

På FC Barcelonas hjemmebane, Nou Camp, kan man få sin urne stillet op i kolumbarium med 500 pladser. På grund af stor efterspørgsel planlægger man et større kolumbarium med 30.000 pladser når stadion skal fornyes.

I år åbner den brasilianske klub Corinthians i Sao Paulo også en kirkegård til fans og spillere. Fans kan f.eks. få en samlet pakke med gravplads og ceremoni i klubbens lokale, hvor kisten svøbes i flag i klubbens farver og et kor der synger klubbens slagsange. *sh*

KILDE
Lene Halkjær Jensen (2014): Kirkegårde for fodboldfans. Kirkegården 6/2014.

ANNONCØRER

I GRØNT MILJØ 1/2015

MASKINER

Brdr. Holst-Sørensen, 27
H.G. Enemark, 9
Scantruck, 19
Svenningsens Maskinforret., 29
Sønderup Maskinhandel, 23

PLANTER & JORD

Clasen & Co., 47
DSV Hunsballe, 18
DSV Transport, 27
Eco Style, 15, 39
HedeDanmark, 37
Holdens Planteskole, 2
Johansens Planteskole, 2
Leopolds Rullegræs, 3
Lyng Naturgødning, 2
P. Kortegaards Planteskole, 2
Solum Roskilde, 52
Vognmand Kold, 3

INVENTAR & BELÆGNING

Bondeskovgaard, 19
Fokdal Springvand, 51

ENTREPRENØR & RÅDGIVER

Grøn Vækst, 51
K&S Treecare, 51
Malmos A/S, 2
OK Nygaard, 7
Plantefokus Sv. Andersen, 51
SkovByKon.dk, 19
Sports-Zone, 9
Sven Bech A/S, 51

FAG & UDDANNELSE

Danske Anlægsgart., kursus, 14
Jordbrugets Uddan.Cent., 39
Selandia CEU, 23

STILLINGSANNONCER

Vordingborg Kommune, 50

Har du flair for administration og optimering?

Har du erfaring med maskiner, drift og arbejdsmiljø samt en god analytisk sans, er det måske dig vi leder efter. I Vej-, Park- og Havneservice søger vi en administrativ medarbejder til en 2-årig projektansættelse. Du skal sikre en optimal udnyttelse af vores maskinpark og materielpladser samt gennemføre en bred palet af udviklingsprojekter inden for arbejdsmiljø, kvalitetssikring og indkøb.

Interesseret?

Du kan se hele stillingsopslaget på www.job.vordingborg.dk og læse mere om Vordingborg Kommune på www.vordingborg.dk.

Du er også meget velkommen til at kontakte, chefen for Vej-, Park-, og Havneservice, Helene Vinter Seidler på telefon 20 44 82 26 eller hevi@vordingborg.dk, hvis du vil høre mere om stillingen.

Ansøgningsfristen er den 4. februar 2015 kl. 12.

Vordingborg Kommune ligger en times kørsel fra København med bil eller tog. Her kan du bo og arbejde nær skov og strand og alligevel være tæt på de mange gode indkøbsmuligheder og kulturelle tilbud i vores byer og købstæder. Vi har ca. 45.500 indbyggere og 4.000 medarbejdere, som i tråd med vores vision 2030 arbejder på at gøre Vordingborg Kommune til „storbyens sundeste og smukkeste forhave, summende af aktivitet, med internationalt udsyn og et blomstrende erhvervsliv“.

Vordingborg Kommune, Valdemarsgade 43, 4760 Vordingborg. Telefon 55 36 36 36, E-mail post@vordingborg.dk, www.vordingborg.dk

Svend Andersen
Plantefokus
Professionel træ- og planterådgivning

Din direkte vej til faglig sparring og udvikling.

Tlf.: 30 32 72 33
www.plantefokus.dk

- ✓ Nyanlæg og belægningsopgaver.
- ✓ Plantearbejde og beskæring.
- ✓ Vedligeholdelse.
- ✓ Vinterberedskab.
- ✓ Kloakarbejde og fugtisolerings.
- ✓ Tv-inspektion og strømpeforing.
- ✓ Medlem af Kloakmestrenes TV-inspektion.

Sven Bech A/s
LANDSKABSENTREPRENØRER

Anlægsgartnerfirma - siden 1921 **90 år**

DANSKEHLOAKMESTRE.DK
30 miljø - mest miljø - med græs

Danske Anlægsgartnere
Garanti- og ankenævn

Træ
-beskæring
-plantning
-fældning
-flytning
rodfræsning og rådgivning

KS Tree Care ApS
Ingegårdsvej 11 - 4340 Tølløse

Steen Kristensen Tlf.: 59 18 50 77
Kim Poulsen Tlf.: 43 45 11 90

www.ks-treecare.dk
E-mail: ks@ks-treecare.dk

VAND DESIGN

Fokdal Springvand
Østerled 28 4300 Holbæk
Fax: 5949 9970 Tel.: 5944 0565
www.fokdalspringvand.dk

117 km/t med en JCB-rendegraver

Normalt kan en rendegraver ikke køre mere omkring 30-40 km/t, men den specialbyggede JCB GT kan køre en del hurtigere. Med sine 1300 hk kom den i et rekordforsøg 20. november i Australien op på 117 km/t med demonstrationsfører Matthew Lucas ved rattet. JCB GT debuterede i 1988 og har siden sat flere rekorder i stadig mere avancerede udgaver. jcbcea.com.au.

4H og Nordea ind i nyt byhaveprojekt

Med projektet 'Fælleshaver i byen - 4H haver for alle' får bybørn mulighed for at fordybe sig i havearbejde. Børne- og ungdomsorganisationen 4H står for projektet som Nordea-fonden har støttet med 4,6 mio. kr. 4H har i 90 år lavet aktiviteter på landet med udgangspunkt i dyr, haver og natur, men går altså nu til byen.

„For at vi kan få et bæredygtigt Danmark, er det afgørende at børn i byerne også får fingrene i jorden og på egen krop oplever hvordan fø-

devarer dyrkes,” siger bonderøv og eks-4H'er Frank Erichsen di en kommentar.

Med 20 haver er det idéen at styrke grønne nærmiljøer som binder beboere sammen på tværs af alder, etnicitet og social baggrund. I haverne skal der dyrkes afgrøder og laves mad af dem. De første 11 haver etableres i 2015 og de næste i 2016. Flere kommuner har givet tilsagn til projektet der involverer 1250 deltagere og 200-250 frivillige de næste knap 2½ år. Se www.4h.dk.

VI PASSER PÅ MILJØET OG PÅ HINANDEN...

DS CERTIFICERING
MILJØLEDELSESYSTEM OG ARBEJDSMILJØLEDELSESYSTEM
DS/EN ISO 14001
DS/OHSAS 18001

-det har vi papir på!

Første anlægsgartnerfirma i Danmark med både ISO 14001 certificering i miljøledelse og OHSAS 18001 certificering i arbejdsmiljøledelse.

GRØN VÆKST
ANLÆGSGARTNERFIRMA

Hasselholmvej 2 | 4200 Slagelse | Telefon 58 11 21 00 | www.groenvaekst.dk

Solum er Danmarks største leverandør af kompost, vækstmedier og græspleje-produkter. Vi leverer mere end 200.000 tons vækstmedier om året.

Vores produktion er bæredygtig og Solum er som eneste producent af vækstmedier tilkendt EU's miljømærke.

POST

PP

DANMARK

Sorteret Magasinpost
ID-nr. 42217

- Stort produktsortiment
- Dokumenterede ukrudtsfrie vækstmedier
- Produktblade på alle produkter til kvalitetssikring
- Vi modtager bygge-/haveaffald og leverer vækstmedier som returlæs
- Fleksible modtagebetingelser
- Ekspertise i græsplejeløsninger
- On-site knusning og sortering af affald

Bæredygtige produkter til vækst, anlæg og energi

Læs mere på www.solum.dk eller kontakt:

Entreprenørydelser, Jan Juellund, tel. 2161 3049
Græspleje, Thomas Petersen, tel. 2161 3047
Vækstmedier, Claus Svenstrup, tel. 2161 3045
Vækstmedier, Knud Hvid Petersen, tel. 2161 3040
Vegeboden, Solum Roskilde, tel. 4675 5070

Solum er landsdækkende leverandør

Indlevering og afhentning:

Solum Roskilde
Vestre Hedevej 34
3000 Roskilde

Åbningstider:
Man.-tors. kl. 06-16, fre. kl. 06-15

Produktsortiment

- SuperMuld®
- Svær SuperMuld®
- D-Gro A®
- HaveMuld®
- SkeletMuld®
- Harpet muld
- Faldunderlag (DS-godkendt)
- BoldMix®
- GreenMix®
- Bunkersand
- Volley sand
- Ridebane topplag
- Fyr- og granbark
- Spagnum
- Biomasse til energi m.m

Visse produkter leveres også i storsække

Al henvendelse: ia@teknovation.dk.